

MAKALELER

SOSYAL HAKLARIN EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ
İZZETTİN ÖNDER

KALKINMA PERFORMANSINA GÖRE HÜKÜMETLER: TÜRKİYE 1923-2002
ÖNDER BALCI

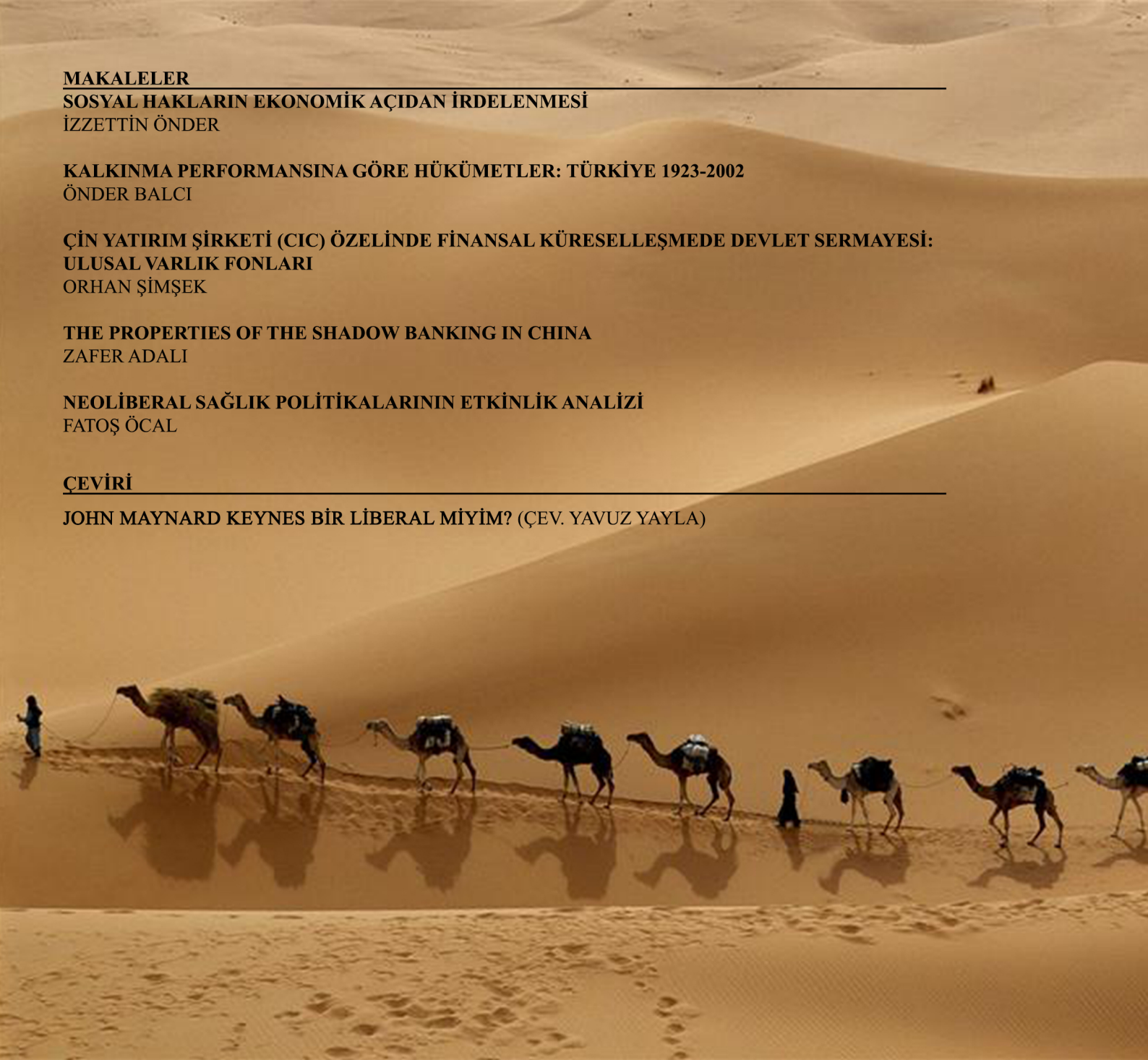
**ÇİN YATIRIM ŞİRKETİ (CIC) ÖZELİNDE FİNANSAL KÜRESELLEŞMEDE DEVLET SERMAYESİ:
ULUSAL VARLIK FONLARI**
ORHAN ŞİMŞEK

THE PROPERTIES OF THE SHADOW BANKING IN CHINA
ZAFER ADALI

NEOLİBERAL SAĞLIK POLİTİKALARININ ETKİNLİK ANALİZİ
FATOŞ ÖCAL

ÇEVİRİ

JOHN MAYNARD KEYNES BİR LİBERAL MİYİM? (ÇEV. YAVUZ YAYLA)

Fiscaoeconomia, 2017 Vol.1(1)

FISCAOECONOMIA

FISCAOECONOMIA
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

Fiscaoeconomia Sosyal Bilimler Dergisi
Cilt/Volume:1 Yil/Year:2017 Sayı/Issue:1
ISSN:

Fiscaoeconomia, 2017 Vol.1(1)

FISCAOECONOMIA

İmtiyaz Sahibi/ Published by

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Arif EREN

Editör Kurulu /Editorial Board

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Arif EREN (Ömer Halisdemir Üni.)

Yrd.Doç.Dr. Altuğ KÖKTAŞ (Ömer Halisdemir Üni.)

Yrd.Doç.Dr. Orhan ŞİMŞEK (Artvin Çoruh Üni.)

Yrd.Doç.Dr. Selçuk BUYRUKOĞLU (Ömer Halisdemir Üni.)

Editörler/Editors

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Arif EREN (Ömer Halisdemir Üni.)

Yrd.Doç.Dr. Altuğ KÖKTAŞ (Ömer Halisdemir Üni.)

Editör Yardımcıları/Associate Editors

Yrd.Doç.Dr. Orhan ŞİMŞEK (Artvin Çoruh Üni.)

Yrd.Doç.Dr. Selçuk BUYRUKOĞLU (Ömer Halisdemir Üni.)

Araş. Gör. Emre ATSAN (Ömer Halisdemir Üni.)

Yayın Kurulu/Publishing Board

Prof.Dr. Enzo MINGIONE (University of Amsterdam), Prof.Dr. Mübariz HASANOV (Okan Üni.), Prof.Dr. Ufuk SERDAROĞLU (Gazi Üni.), Prof.Dr. Mustafa DURMUŞ (Gazi Üni.), Yrd.Doç.Dr. Ahmet Arif EREN (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Altuğ KÖKTAŞ (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Orhan ŞİMŞEK (Artvin Çoruh Üni.), Yrd.Doç.Dr. Taha Emre ÇİFTÇİ (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Ali Eren ALPER (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Selçuk BUYRUKOĞLU (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Yeliz Sarıöz GÖKTEN (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Kerem GÖKTEN (Ömer Halisdemir Üni.) Yrd.Doç.Dr. Fındık Özlem ALPER (Ömer Halisdemir Üni.), Yrd.Doç.Dr. Doğan BAKIRTAŞ (Ömer Halisdemir Üni.), Dr. Yavuz YAYLA (Ondokuz Mayıs Üni.)

Akademik Danışma Kurulu/Academic Advisory Board

Prof.Dr. Enzo MINGIONE (University of Amsterdam), Prof.Dr. Alex Callinicos (King's College London), Prof.Dr. Bahadır AYDIN (Abant İzzet Baysal Üni.), Prof.Dr. İşaya ÜŞÜR, Prof.Dr. Mustafa DURMUŞ (Gazi Üni.), Prof.Dr. Müslüme NARİN (Gazi Üni.), Prof.Dr. Ersan BOCUTOĞLU (Karadeniz Teknik Üni.), Prof.Dr. Ufuk SERDAROĞLU (Gazi Üni.), Prof.Dr. Aziz KONUKMAN (Gazi Üni.), Prof.Dr. Mübariz HASANOV (Okan Üni.), Prof.Dr. Hakan ARDOR (Gazi Üni.), Doç.Dr. Taha Bahadır SARAÇ (Hitit Üni.), Doç.Dr. Ahmet ÖZALP (Hitit Üni.), Yrd.Doç.Dr. Adem AÇAR (Siirt Üni.), Yrd.Doç.Dr. Veysel Dinler (Hitit Üni.), Yrd.Doç.Dr. Fevzi ENGİN (Abant İzzet Baysal Üni.), Yrd.Doç.Dr. Çağatay ŞAHİN (Ordu Üni.), Yrd.Doç.Dr. Ziad MAJED (The American University Of Paris), Yrd.Doç.Dr. Yeliz Sarıöz GÖKTEN (Ömer Halisdemir Üni.), Dr. Abraham GARCÍA (Maastricht University), Dr. Hünkar GÜLER (Ömer Halisdemir Üni.)

Sekretarya/Secreteriat

Ulaş Birkan ÇAKILCI, Barış ÇETİNKAYA, Tolga ÇELİK, Nuran ERTÜRK, Gizem EREN, Çağatay KARA, Kerem KERKEZ, Cihan ÖZTÜRK

BİRİNCİ SAYI HAKEM KURULU

Doç. Dr. Eren ÇAŞKURLU (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Aytekin GÜVEN (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Murat AKIN (Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Şükrü APAYDIN (Nevşehir Hacıbektaş Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Selçuk BUYRUKOĞLU (Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Taha Emre ÇİFTÇİ (Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Nihat DAĞISTAN (Başkent Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Baki DEMİREL (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Mete DİBO (Hitit Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Kerem GÖKTEN (Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Yeliz SARIÖZ GÖKTEN (Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Yusuf MURATOĞLU (Hitit Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Çağatay Edgücan ŞAHİN (Ordu Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Bige KÜÇÜKEFE (Namık Kemal Üniversitesi)

EDİTÖRDEN

İlk sayı, ilk heyecan.

Qui scribit, bis legit

“Yazan, iki kere okumuş sayılır” sözü aslında meramımızı anlatmakta. Söz uçar yazı baki kalır şiarı ile çıktık bu yola. Amaç, olanı niceliksel olarak arttırmak değil elbet. Bir tohum ekip, sulayarak yeşertmek çorak alanları.

İktisat, maliye, tarih, felsefe ve sosyolojinin ortak kümesinde yer almak, kısacası sosyal bilimlerin çoğulculuğuna seslenmek amacıyla çıktık bu yola. Günümüzün gerekleri bizim gereklerimiz değil, olmamalı ve bu düşünce ile devam etmeli yola.

Bilim, merakla başlar ve o meraktan sorular ortaya çıkar. Doğru sorular ile düşünce, tartışma, fikir kısacası bilim ortaya çıkar.

Her sayı bizim için yeni bir başlangıç yeni bir heyecan olacak. Her sayıda amacımız makalelerin yanı sıra bir kitap eleştirisi ya da makale çevirisi de yayınlatabilmek. Bu ilk sayı için Lord Keynes’in “Bir Liberal Miyim?” başlıklı makalesini özellikle tercih ettik. Sevgili Dr. Yavuz Yayla’nın çevirisi ile sizlere sunuyoruz.

Bu ilk sayımız sevgili Prof. Dr. İzzettin Önder Hoca’nın, Hocamızın “Sosyal Hakların Ekonomik Açıdan İrdelenmesi” makalesi ile başlamaktadır. Sosyal Haklar kavramı İzzettin Önder’e göre kapitalist işleyiş sürecinde, sermaye ile emek arasına devlet mekanizmasının girmesiyle oluşturulmuş bir savunma mekanizmasıdır. İkinci makale ise Önder Balcı tarafından kaleme alınmıştır. “Kalkınma Performansına Göre Hükümetler: Türkiye 1923-2002” başlıklı makalede 1923-2002 arasında hükümetlerin ülke kalkınmasında ne derecede rol oynadıklarını ele almıştır.

Yrd. Doç. Dr. Orhan Şimşek ise “Çin Yatırım Şirketi (CIC) Özelinde Finansal Küreselleşmede Devlet Sermayesi: Ulusal Varlık Fonları” başlıklı makalede Çin’in ulusal varlık fonlarından biri olan Çin Yatırım Şirketi özelinde devletin küresel ekonomideki rolünü özellikle 2008 krizi itibariyle temel tartışma konularından biri olan ulusal varlık fonları çerçevesinde değerlendirmiştir. Zafer Adalı ise “The Properties of The Shadow Banking in China” başlıklı makalesinde Çin’deki meşhur gölge bankacılık sisteminin özelliklerini incelemiştir. Çalışmada Sayın Adalı, istikrarlı bir finansal piyasa oluşumu için gölge bankacılığın gerektiğini iddia etmektedir. Sayın Fatoş Öcal ise “Neoliberal Sağlık Politikalarının Etkinlik Analizi” başlıklı çalışması ile söz konusu politikaların etkinlik ve verimlilik açısından değerlendirmiş ve sağlık harcamalarındaki artışa dikkat çekmiştir. Son olarak yukarıda belirtildiği üzere bu sayıda Sayın Dr. Yavuz Yayla’nın, dergimiz için çevirdiği Keynes’in “Bir Liberal Miyim?” başlıklı makalesi bulunmaktadır.

Yeni sorular, yeni tartışmalar yaratabilmek ümidiyle hepinize iyi okumalar dilerim.

Ektiğimiz tohumların ve yeni filizlerin yeşermeleri için sizlerin de katkılarını bekliyoruz.

Editör Kurulu Adına

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Arif Eren

MAKALELER

İZZETTİN ÖNDER

SOSYAL HAKLARIN EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ (1-12)

ÖNDER BALCI

KALKINMA PERFORMANSINA GÖRE HÜKÜMETLER: TÜRKİYE 1923-2002 (13-45)

ORHAN ŞİMŞEK

ÇİN YATIRIM ŞİRKETİ (CIC) ÖZELİNDE FİNANSAL KÜRESELLEŞMEDE DEVLET SERMAYESİ: ULUSAL VARLIK FONLARI (46-64)

ZAFER ADALI

THE PROPERTIES OF THE SHADOW BANKING IN CHINA (65-76)

FATOŞ ÖCAL

NEOLİBERAL SAĞLIK POLİTİKALARININ ETKİNLİK ANALİZİ (77-97)

ÇEVİRİ

JOHN MAYNARD KEYNES BİR LİBERAL MİYİM? (ÇEV. YAVUZ YAYLA) (98-106)

SOSYAL HAKLARIN EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ¹

İzzettin ÖNDER²

Özet

“Sosyal Haklar”, İnsan Hakları genel çerçevesinde ikinci kuşak haklar arasında yer almaktadır. Kapitalist süreçte emeğin metalaştırılması sınıf çatışmalarını yoğunlaştırırken, hem sermayedarın piyasa gereksinimini karşılayabilmek, hem de dünyada gelişen sosyalist akımların önünü alabilmek için, zaman içinde emeğin metalaştırılması önüne engeller konulması politikaları geliştirilmiştir. Sosyalizm karşısında sistemi koruma refleksi ile Aralık 1948 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi yayınlandı. Bu bildirmede, emeğin mutlak köleleştirilmesine karşı önlem alındığı gibi bir izlenim yaratılıyor olmakla beraber, ne yazık ki, emeğin köleleştirilmesi sürecinin baş sorumlusu olan “mülkiyet hakkı” da korunuyordu. İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Keynes’in teorisine dayandırılarak uygulayamaya koyulmuş olan “refah devleti” modelinde emeği metalaştırmanın sınırlandırılması kavramı geliştirildi ve emeğe bazı sosyal haklar verildi. Bu bağlamda, sosyal haklar kavramı ve olgusu, genel İnsan Hakları tablosu içinde, “Sosyal, İktisadi ve Kültürel Haklar” şeklinde ikinci kategori haklar olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, sosyal haklar olgusu ve kavramını kapitalist sistemde savunmak, sermayenin gücünü yadsımak ve sonuçsuz bir mücadeleye girişmek anlamına gelir. Kısa dönemde kesinlikle sosyal hakları savunmak ve bu alanı genişletme yönünde politikalar üretmek kaçınılmaz olmakla beraber, uzun dönemde sosyal haklar alanını da kullanarak, asıl ve uzun dönemli mücadeleye yönelmek gereklidir. Kısa dönemli mücadele sistem içi olmasına karşın, uzun dönemli mücadelenin sisteme yönelik olması kaçınılmazdır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, Emek, Metalaştırma, Refah Devleti, Sosyal Haklar.

¹ Akdeniz Üniversitesi’nde 2008 yılında tertip edilmiş olan seminerde sunulan tebliğ ve İktisat Üzerine Düşünceler (İzzettin Önder, 2011) başlıklı kitapta yer alan metinden kısaltılarak oluşturulmuştur.

² Emekli Öğretim Üyesi

Abstract

"Social Rights" are among the second generation rights in the general framework of Human Rights. While commodification of labor in the capitalist process has intensified class conflicts, policies have been developed to put barriers in front of commodification of labor over time in order to be able to meet the market needs of the capitalists and to take the lead in socialist movements developing in the world. The Declaration of the European Convention on Human Rights was published in December 1948 in order to protect the system against socialism. This declaration, along with being created as a measure against the absolute enslavement of labor, was unfortunately maintained in the "right of property", the chief responsible of the enslavement of labor. In the "welfare state" model, which was based on Keynes' theory after the World War II, the concept of the limitation of commodification of labor was developed and given some social rights at the expense. In this context, the concept of social rights and the phenomenon are treated as second category rights in the general human rights table as "Social, Economic and Cultural Rights". For this reason, defending the concept of social rights and the concept in the capitalist system means denying the capital's power and engaging in an inconclusive struggle. In the short term, it is absolutely necessary to defend social rights and to create policies in order to expand this field. In the long term, it is necessary to use the field of social rights and to aim at the real and long-term struggle. It is inevitable that the long-term struggle is aimed at the system despite the fact that the short-term struggle is within the system.

Key Words: Capitalism, Labor, Commodification, Welfare State, Social Rights.

Giriş

‘Sosyal Haklar’ İnsan Hakları genel çerçevesinde ikinci kuşak haklar arasında yer alır. Genel olarak insan hakları kavramının tarihsel kökeni çok gerilere gidiyor olmakla beraber, günümüze dek gelen anlayışın başlangıcı 17. yüzyılda “Doğal Hukuk” ve “Toplumsal Sözleşme” kavramlarına dayanır. Feodalizmin burjuva devrimi ile çökertilmesi yanında, Fransız Devrimi’nin de İnsan Hakları açısından önemi büyüktür. Kapitalizmin feodalizmi ortadan kaldırması, toprağa bağlı köleliğe son vermiş olmakla beraber, bu kez de, emeğin

metalaştırılması süreciyle, ücrete bağlı kölelik ortaya çıkmıştır. Kapitalizmde paranın sermayeye dönüştürülebilmesi için özgür kapitalistle, özgür emeğin(!) karşı karşıya gelmesi gerekirdi. İroni olarak emeğin özgür olduğu söylemi, bir yandan meta olarak serbest piyasada satacağı emek gücüne sahip olduğunu, diğer yandan da, emek gücünü satarak elde edebileceği gelirden başka bir kaynağa sahip olmadığını ifade etmektedir (Collins, 2006). Emeğin metalaştırıldığı 'emek piyasası' nda emeğin 'değişim değeri' emeğin yeniden üretim maliyeti ile belirlenirken, emek katkısı ile yaratılan 'kullanım değeri' ile söz konusu 'değişim değeri' arasındaki fark ise, kâr ve sermaye birikimine potansiyel katkı olarak sermaye sahibine intikal eder (Wolf & Resnick, 1988).

Kapitalist süreçte emeğin metalaştırılması sınıf çatışmalarını yoğunlaştırırken, hem sermayedarın piyasa gereksinimini karşılayabilmek, hem de dünyada gelişen sosyalist akımların önünü alabilmek için, zaman içinde emeğin metalaştırılması önüne engeller konulması politikası geliştirilmiştir. Bu surette, bir yönü ile emeğin metalaştırılmasının önü alınarak sınıf çatışmalarının hafifletilmesi, diğer yönü ile de ulus-devlet içinde piyasaların genişletilerek hızla artan üretime piyasa olanaklarının yaratılması amaçlanmıştır. Sosyalizm karşısında sistemi koruma refleksi ile Aralık 1948 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi yayınlandı. Bu bildirmede, emeğin mutlak köleleştirilmesine karşı önlem alındığı gibi bir izlenim yaratılıyor olmakla beraber, ne yazık ki, emeğin köleleştirilmesi sürecinin baş sorumlusu olan 'mülkiyet hakkı' da korunuyordu. Böylece, kapıdan kovulmaya çalışılan bir sosyal yanlışlık bu kez pencereden içeri alınıyordu.

İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında Keynes'in teorisine dayandırılarak uygulamaya koyulmuş olan 'refah devleti' modelinde emeği metalaştırmanın sınırlandırılması (decommodification) kavramı geliştirildi ve emeğe bazı sosyal haklar verildi (Esping-Andersen, 2006). Böylece sosyal yardım kavramı yanında, sosyal haklar kavramı da hem literatüre hem de devlet uygulamalarına girmiş oldu (Buğra ve Keyder, der. 2006). Sosyal Haklar kavramı ve olgusu, genel İnsan Hakları tablosu içinde 'Sosyal, İktisadî ve Kültürel Haklar' bağlamında ikinci kategori haklar olarak ele alınmaktadır. Bu kategoride; çalışma özgürlüğü ve hakkı, sosyal güvenlik ve sağlık hakkı, toplu sosyal haklar, sendika ve grev

hakkı ve toplu sözleşme hakkı olarak sosyal haklar ve mülkiyet hakkı ile girişim özgürlüğü olarak da iktisadî haklar yer almaktadır(Kabaoğlu, 1997).

Kapitalist Süreçte Sosyal Hakların İrdelenmesi

Sosyal Haklar kavramı ve olgusu, kapitalist işleyiş sürecinde, sermaye ile emek arasında devlet mekanizmasının girmesiyle oluşturulmuş bir savunma mekanizmasıdır. Söz konusu savunma mekanizması, ilk bakışta emek lehine gibi gözüküyor, hatta bir dereceye kadar da öyle olduğu kabul ediliyor olsa da, sosyal haklar konusunda asıl savunma sermaye kesimine yöneliktir. Sosyal haklar kümesi emek açısından çeşitli risklere karşı kısmî koruma sağladığı halde, sermaye açısından mutlak bir manipülasyon aracıdır ve sistemin devamına yöneliktir. Kapitalist sistemin işleyiş mantığı çerçevesinde sosyal haklar demokratik olarak işleyen bir sistemde özgürce ve hakça oluşturulmuş bir mekanizma olmayıp, emeğin kullanım değeri ile değişim değeri arasında sermaye lehine oluşturulan fark üzerinde, sanki sermayenin zorunlu rıza görüntüsü altında, bir miktar emek lehine sermaye karından yapılmış tırtıklamadır.

Ulus devlet modeli içinde olduğu kadar küreselleşme politikalarının geçerli olduğu günümüz koşullarında da sermayenin mücadele gücü emekten çok üstündür. Sermaye, üretimi kontrol ederek, üretim alanını değiştirerek, reel sektörden finansal sektöre olduğu kadar, mekânsal mobilite gücünü de elinde tutarak hem siyasal kadroya hem de emekçilere karşı büyük bir üstünlüğe sahiptir. Kapitalizmde devlet yapısı 'mülk devlet' den 'süzgeç devlet' yapısına evrilirken mülksüzleşmiş ve sermaye karşısında güç kaybına uğramış olduğundan, vergi gelirlerini belirli düzeyde tutmaya çalışırken, emekten önce sermayeyi kollama zorunluğu hisseder konuma gelmiştir. Kamu harcamalarının çeşitli kaynaklara tahsisi dikkate alındığında, özel sermaye birikimine yönelik harcamaların bir bölümünün de emekçiye ödenmiş değişim değerinden sermaye tarafından geri alındığı anlaşılır. Üstelik de bu aktarım, emekçi tarafından fazla bir vergi baskısı hissedilmeden gerçekleştirilir. Toplumsal artıktan pay alma durumunda olan devlet, özel sermaye birikimini destekleyerek, ideolojik olarak, emeğe yeni iş olanakları açtığı savını ileri sürerken, sermayenin emekten yapacağı yeni aktarımlarla giderek daha büyük sermaye mülkiyetine ulaşacağını da gizlemiş olur. Başka bir deyişle, yaratılan ulusal artıktan salt emekçiler ve sermaye pay almamakta, devlet de bu

paya ortak olmaktadır. Bu ortaklıkta, gerek devlete ayrılacak fonların miktarı gerekse fonların tahsis yerleri, emek ile sermaye kesimi arasındaki toplumsal güç dengeleri ve devlet üzerinden sürdürülen pazarlıklarla belirlenmektedir. Vergileme teorisinde “*yararlanma ilkesi*” olarak bilinen teorinin politik felsefik temelleri, aynı anda, toplumsal sınıf çatışmasının da anatomisini oluşturur.

Sosyal hakları, üretim alanına girme ve çalışma özgürlüğü olarak öne sürmek, özellikle günümüzde geçerli sermaye-yoğun holdingleşme ve küreselleşme koşullarında sadece emek için değil, küçük ve orta-boy sermaye için dahî geçerli görülemez. Özellikle bu sorunu tarihsel süreçte irdelediğimizde, sermayeler arasındaki rekabet ve bunun sonucunda ortaya çıkan sermaye temerküzü kapitalizmin derin krizini yaratırken, aynı anda da emeğin ve küçük sermayenin özgürce üretime girme alanlarını kapatmaktadır. Dolayısıyla, salt yasalara böylesi uygulanamaz bir madde koymak, sistemin işleyişini toplumsal algılamadan kaçırmaktan fazla bir şey ifade etmemektedir. Kapitalizmin krizlerle yol aldığı ve böylece yeniden yapılandığı her dönemde, sermaye dönüşümü yapılırken emekçiler açısından üretim alanı kapanmakta ve/veya ağır sömürü koşulları devreye sokulmaktadır. Bu süreçte toplu sözleşme yapma ve grev hakkının yaşama geçirilmesi, reel yaşamda da net olarak görüldüğü gibi, tümü ile olanaksızlaşmaktadır. Doğal olarak, emek açısından böylesi olası sonuçlar salt sermayenin güçlü olmasının değil, ama aynı zamanda, emeğin de parçalanmış, örgütsüzleşmiş ve yaşam savaşı içinde birbirine rakip konuma getirilmiş olmasının da doğal bir sonucudur.

Sosyal hakların bir başka vechesini de; biyolojik varlığın emeğe dönüştürülmesi, yâni emeğin üretilmesi işlemi anlamındaki eğitim hizmetleri yanında, emek-yoğun üretimin geçerli olduğu bir zamanların ‘tam istihdam’ varsayımı altında emeğin üretimde tutulması amacıyla oluşturulmuş sağlık hizmetleri oluşturmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri genellikle toplumda sosyal adaleti sağlamaya, gelir dağılımı düzeltmeye ve bireylere fırsat eşitliği oluşturmaya yönelik harcamalar olarak görülse de, söz konusu hizmetlerin zaman içinde örgütlenme ve finansman modellerine baktığımızda, bunların ne denli sermaye kesimine hizmete yönelik olduğunu görürüz. Gerçekten de; eğitim hizmeti emeğin yeniden üretim maliyetini toplumsallaştırarak, sağlık hizmeti de emeğin üretimden kopmasını engelleyerek ve/veya ağır iş risklerini sermayeden soyutlayarak sermaye birikimine katkı yapan

harcamalardır. Bu harcamaların kamusal finansmanı ise, söz konusu maliyetlerin toplumsallaştırılarak, sermayeye görece ucuz girdi sağlanması anlamına gelmektedir (O'Connor, 1973). Sağlık hizmetlerinin artırılması toplumsal yararı artırırken, aynı anda toplam yararın dağılımını da daha adaletli konuma getirebilir. Oysa eğitim hizmetlerinin artırılması, veri sermaye yatırımı koşulu altında, ücretler üzerinde baskı oluşturarak, kaliteli emekçinin sermayeye yaptığı katkıyı artırırken, ücret gerilemesi nedeniyle, sermaye birikimine katkı yaparken, gelir dağılımını da olumsuz etkileyebilir.

Sağlık harcamalarında çelişkili bir durum söz konusudur. Sağlık alanında yapılan kamu harcamalarından hastalara olduğu kadar, hizmetin sunulmasında kullanılan alet, ilaç vb gibi sağlık malzemesi sunucuları da yarar sağlamaktadır. Bu koşullarda kamusal sağlık harcamaları konusunda siyasal karar zıt yöndeki çıkar sahiplerinin baskısı altında şekillenmektedir. Sağlık alet ve malzemesi sunanlar, hizmetin maliyetini paylaşan yaygın kitle karşısında az sayıda fakat organize olduğundan sağlık harcamalarının bileşim ve miktarında ciddî söz sahibi olmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal politika olarak, sağlık hizmetlerinin finansmanının ağırlıklı olarak kamu sektörüncü yürütülmesinin asıl nedeni, halkın sağlığı konusunda siyasîlerce duyulan endişe olmayıp, sağlık malzemesi sunan büyük şirketlerden gelen yoğun baskıdır.

Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde sağlık ve eğitim hizmetlerinin özelleştirilmeleri, birincisinde doğrudan kâr amacına yöneliktir, ikincisinde ise, yoğun ideolojik amaç gözlenmektedir. Ancak, özellikle sağlık alanında günümüzde dayatılan politika, sunumun kamusal, üretimin ise özel olmasıdır. Böyle bir planlamanın sosyal devlet ve sermaye kesiminin amaçları açısından irdelenebilmemiz için iki kesimin işleyiş dinamiklerine göz atmamız gerekmektedir. İşleyiş dinamikleri ve oluşturdukları sonuç itibarıyla iki kesim arasında şöyle bir fark vardır: Kamu kesiminde üretim faktörleri arasında müteşebbis olmadığından, bütçeye yansıtılan maliyet içinde kâr payı yoktur. Buna mukabil, özel kesimde kamu kesiminde geçerli faktör paylarına ilâveten bir de kâr payı vardır. Bu farkı göz önünde tutarak, hizmetin niteliğini ve niceliğini değiştirmeden bir kamu hastanesinin özelleştirilmesi sonucunda, ünite ürün başına maliyet içinde müteşebbisin kâr payı da dâhil olacağından, tüketiciye yansıtılacak fiyatın yükseleceğini ileri sürebiliriz. Eğer bu hizmet özel üretim

kamusal sunum formülü ile sunuluyorsa, bu durumda da bütçeye yansıtılacak maliyet yükselmiş olacaktır. Bunun anlamı, özelleştirme sonucunda özel kesime kar oluşturulurken bütçe yükünün artacağıdır. Sermaye açısından baktığımızda, kriz yaşayan sermayeye Yeni Dünya Düzeni ve özelleştirme politikalarıyla yeni faaliyet ve kâr alanları açılmış olmaktadır.

Eğitim alanı ise, denetimli olarak toplumsal ideolojinin oluşturulup toplum bireylerine “bilimsel faaliyet” görüntüsü altında verilmesini amaçlamaktadır. Üretim aşamasında yoğun olarak eğitilmiş kitlelere gereksinim kalmadığı günümüz koşullarında eğitim hizmetlerinin özelleştirilmesi ile bir yandan eğitici kadroların denetlenmesi, diğer yandan da eğitim taleplerinin denetlenmesi yoluna gidilerek, toplumsal ideolojinin üretilmesinde ve toplumsal düzeyde yaygınlaştırılmasında suhuletle ilerleme sağlanmaya çalışılmaktadır. Vakıf üniversitelerinde öğretim kadrosunun sözleşmeli olması yanında, okul ücretlerinin (harçların) yüksek tutulması da hizmet talep edenlerin toplumsal ideolojinin oluşumunda başat sınıf kesiminden gelmesini sağlamaktadır. Böylece, eğitime girişte yoğun sınıfsal çatışmalar yaşanmadığı gibi, eğitim hizmetinin toplumun geneline ne denli hizmete yönelik olduğu ya da olmadığı da öğrenciler tarafından algılanamamaktadır. Eğitim hizmeti, bu niteliği ile, başlangıç kademelerde prototip vatandaş üretim işlevini görürken, ileri düzeylerde de sisteme uyumlu yönetici ve üst düzey emek üretmektedir.

Sosyal hakların bir bölümünü de emeklilik konusu oluşturmaktadır. Emeklilik hakkı ya da işsizlik sigortası hakkı, ilgili dönemlerin ulusal gelirinden bu haklara ehil bireylere kaynak aktarımı anlamına gelir. Bu operasyon, bir yandan ulusal gelirden pay almayı gerektirirken, diğer yandan da ulus devlet sınırları içinde piyasa genişlemesi yaratarak, üretimin önünü açabilir. Zıt yöndeki bu etkiler emeklilik sisteminin oluşturulması kadar, kısıtlanması politikasını da devreye sokar. Nitekim ileri sanayi ülkelerindeki ileri düzey emeklilik sistemi ve Türkiye’de 1961 Anayasası ile getirilmiş görece ileri düzeyde sosyal politika önlemleri yanında, kapitalizmin krize girdiği günümüz koşullarında söz konusu politikalarda kısıntıya gidilmesi de, zıt yöndeki etkileri açıkça ortaya koymaktadır.

Emeklilik ya da işsizlik fon yönetiminin kamu kesiminde veya özel kesimde olması ciddi farklılıklar oluşturur. Şöyle ki, her iki fon yönetiminde de, kamu kesimi emanet sistemi ile çalıştığından, birim hizmet maliyeti özel kesimden daha düşük olur. Bunun da ötesinde, son krizde de açıkça görüldüğü üzere, özel kesimde yönetilen fonlar önemli ölçüde risk taşıdıkları halde, kamu kesiminde böylesi risk söz konusu değildir ya da özel kesime göre çok daha hafiftir.

Genel Yorum ve Sonuçlar

Sosyal devletin özünü oluşturan sosyal haklar olarak algıladığımız olgu, özünde, kapitalist devletin insanî duyguları sonucunda değil, sisteme başat sermaye güçlerin çıkarı gereği oluşturulmuştur. Sisteme başat sermaye kesimi, kısmen emekçileri soğurtmak, kısmen dünyada yükselen sosyalizme karşı kalkan oluşturmak, kısmen de kendi piyasasını genişletmek amaçları ile sosyal politikaların geliştirilmesinde önyak olmuş ve bu amaca kaynak tahsis edilmesine izin vermiştir. Sermaye kesiminin sosyal amaca tahsis ettiği kaynak, aslında emekten aldığı sömürünün ancak bir bölümüdür. Bu açıdan bakıldığında, sosyal haklar çerçevesinde emeğin kazanımı olarak sözü edilen pay da, aslında emeğin sermayeye bıraktığı sömürünün ancak bir bölümüdür. Üstelik de, söz konusu pay üzerinde her zaman sermaye kesiminin hâkimiyeti oluşmuştur ve sermayenin sıkıştığı her dönemde bu payın daraltılmasında da bir beis görülmemiştir.

Bir bireyin veya emekçinin en temel sosyal hakkı olarak çalışma özgürlüğü, sistemin işleyişi bağlamında sermaye kesiminin 'işveren' sıfatını ihraz etmesiyle ortadan kalkmış, bu konuda yetki sermaye kesimine devredilmiş olmaktadır. Emeğini satmak durumunda olan emekçi, ancak sermayenin talebi ile bir işe kavuşabilir. Kaldı ki, kapitalizmin işleyiş kuralı gereği, emekçinin her işe girişi sermaye birikimine katkı yaparak, gelecek dönemlerde emeğin yerini makinanın almasına yol açar. Başka bir deyişle, belirli dönemdeki istihdam ve sermaye oluşturma potansiyeli, gelecek dönemlerde işsizlik potansiyeli anlamına gelmektedir. Yaratılan ulusal değer kullanımını üzerinde sermayenin söz sahibi olması, emekçinin çalışma özgürlüğünü elinden almakta ve bu alandaki hakkını ortadan kaldırmaktadır. Kapitalizm yandaşları sermaye kesiminin söz konusu hâkimiyetini perdeleyerek sistemi aklamaya çalışmışlardır. Örneğin, "Marshall'a göre Marx haklıdır: Kapitalizm toplumu böler ve

kutuplaştırır. Bu nedenle kapitalist bir toplumun sürdürülmesi çok zordur. Fakat kapitalizm pratikte devletin kurduğu düzen(!) içinde gelişir; devletin sınıflaşmayı harekete geçireceği bir araç vardır, o da siyasal olarak verebileceği ‘statü’dür. Yani devletin yurttaşları toplumda sadece sınıfsal konumları ile bulunmazlar; böyle olsaydı toplum dağılırdı, onlar aynı zamanda yurttaş olarak kendilerini belli koşulları ortak olarak yaşayan kişiler şeklinde görürler.”(Buğra ve Keyder, 2006). Marshall’ın İkinci Paylaşım Savaşı bitiminde yazmış olduğu bu alıntı, kapitalizmin genetik yapısı gereği işleyişini ve giderek azgınlaşan günümüzün güçlerini toplum gözünden kaçırma çabasından öteye gitmemektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, sermayenin giderek yükselen hâkimiyeti karşısında emekçinin giderek zayıflayan ve çözülen gücü, bu iki kesimi kendilerini “*belli koşullar altında ortak olarak yaşayan kişiler şeklinde*” görmelerini engellemektedir.

Çalışma özgürlüğü ve hakkı elinden alınmış olan emekçilerin işsizlik sigortası kapsamında yoksulluk çekmelerinin önlenmesi de, yine ulusal üretimden kaynak çekme anlamına geldiğinden, son kertede, sermayenin söz hakkına takılmaktadır. Toplumsal görüşten yoksun kapitalizm, her kriz döneminde daha da hırçınlaşarak, en uç halde bireyciliği savunmayı demokrasi ve özgürlük olarak toplumlara propaganda etmekte ve bunda da başarı sağlamaktadır. Zaten farklı çıkarları olan sınıfların ortak siyasal ortamda tutulması, Marshall’ı haklı çıkarırcasına, ancak başat ideolojinin üretilmesi ve topluma yaygınlaştırılması ile olası olmaktadır (Larrain, 1993).

En temel sosyal hak olarak görülen ve bireye fırsat eşitliği sağladığı, hatta iş olanakları sunduğu ileri sürülen eğitim ve sağlık alanlarına geldiğimizde, maalesef, bu alanların da başat sermaye kesimi tarafından tutulduğunu ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirildiğini görmekteyiz. Ulus devlet modeli içinde vatandaş oluşturma ve emek üretim alanı olarak algılanan eğitim, sermaye kesimi tarafından sistemin üst-yapı kurumu haline getirilerek, bireyleri teknik olarak donanım sahibi yaparken, aynı zamanda onları sistemin işleyişine psikolojik olarak uygun kişilikler konumana da sokmaktadır. Çağdaş eğitim sistemi ile özgür ve eleştirel birey yetiştirme yerine, sermayeye teknik olarak hizmet sunacak ‘formatlanmış robotlar’ın yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bununla da yetinilmeyerek, sermaye kesimi robot yetiştirme maliyetinin dışında tutulmaya çalışılmaktadır.

Benzer şekilde, emeğin üretimden uzak kalmaması ve/veya iş risklerinin sermayenin üzerinden alınabilmesi için üretilen sağlık hizmetleri de, özünde sermaye çıkarı doğrultusunda planlanmakta ve finanse edilmektedir. Üretimin özel, sunumun ise kamusal yapılması, kamu kesiminden özel sermayeye kaynak aktarımı anlamına gelmektedir. Böylece sağlık alanındaki sermaye kesimi, toplumca karşılanan maliyetten önemli bir miktarda kâr elde etmiş olmaktadır.

Genel görüntüsü ile sosyal haklar, gerçek anlamda bir hak olmayıp, çeşitli nedenlerle sermaye tarafından tasarlanan ve kaynak tahsis edilerek sistemin meşrulaştırılma ve piyasa açma aracı olarak görülmelidir. Nitekim sosyalizmin zayıfladığı ve üretimin ağırlıklı olarak sermaye-yoğun tarzda yapılıyor ve emek örgütlülüğünün çözüldüğü günümüz koşullarında sosyal haklar eritmeye çalışılmaktadır. Zira günümüz koşullarında sermaye giderek güç kazanmış ve tüm yerküreyi gerek üretim gerekse tüketim alanı olarak açmış, emek ise çözülmüş ve güçsüzleşmiştir. Bu durumda; sosyalizm korkusunun hiç değilse şimdilik ortadan kalktığı, emekçilerin çözüldüğü ve mücadele gücünü kaybettiği ve sermayenin tüm yerküreyi piyasa olarak hizmetine açtığı bir dönemde sosyal hakların zayıflatılması ve sermayenin yaratılan değerden bu amaca kaynak tahsis etmemesi fevkalade acıdır, ama sistem dinamikleri açısından bir o kadar da doğaldır.

Aynı yaklaşımla, sosyal demokrasi politikalarının da, ki içinde sosyal haklar barındırılır, zayıflamasını doğal olarak karşılamak ve bu olumsuz gelişmeyi programsızlık ve/veya lidersizlik sorunu olarak görmemek gerekir. Frankfurt Okulu geleneği içinde zayıflatılmış ve özünü yitirmiş olan sosyal demokrasi programı da, bir zamanlar sosyalizme karşı kapitalist kalkan olarak işlev görmüşken, artık bu işlevini yitirmiş bulunmaktadır. Ancak, bilinç düzeyi çok yüksek ve proleter geleneği ileri olan merkez kapitalist ekonomilerde, çevreden aktarılan kaynaklarla, sosyal demokrasi geleneği, zayıflıyor olmakla beraber, gelişmekte olan ülkelere göre henüz oldukça yüksektir ve sürdürülmeye de gayret edilmektedir (Ferrera 2006 ve Standing, 2006).

Sosyal Haklar konusunun ekonomik açıdan irdelenmesi iki konunun aydınlağa kavuşturulmasını gerektirmektedir. Bunlardan birincisi, söz konusu hakların ne derecede gerçek anlamda kazanım olduğu, sözü edilen kazanımların emekçilerin ya da genel halkın

yarar hanesine mi, yoksa sermayenin yarar hanesine mi yazılacağıdır! İkinci konu ise, sosyal hak olarak ele aldığımız çok temel hizmet alanlarının yüzeysel görüntülerinden kurtulup, derindeki oluşum modeli ve amaçsal anlamlarına bakmamız gerekmektedir. Eğitim hizmetinde çok net olarak görülebildiği gibi, sosyal hak diye bilinen bir hizmet alanı pekâlâ sistemin üst-yapı kurumu olarak şekillendirilerek, sisteme ve sermayeye hizmete yönelik faaliyette bulunabilmektedir.

Sosyal haklar konusunda ekonomik açıdan kesinlikle irdelenmesi gereken çok temel bir konu da, sermaye karşıtı kesimlerin söz konusu haklardan yararlanmasında devlet ve yasaların fazla bir güç ifade etmediğidir. Zira sosyal hakların kullanılması kaynak gerektirdiğinden, buna karşın kapitalist devletler mülkten yoksun olduğundan, bu alana kaynak tahsisi için sermaye kesiminin ekonomi-politik onayının alınması gerekmektedir. Sermaye kesimi ile diğer kesimler arasındaki güç dengeleri ya da dengesizliği sosyal haklar alanının genişliğini ortaya koyar. Bu nedenle, sosyal haklar olgusunu ve kavramını kapitalist sistemde savunmak, sermayenin gücünü yadsımak ve sonuçsuz bir mücadeleye girişmek anlamına gelir. Kısa dönemde kesinlikle sosyal hakları savunmak ve bu alanı genişletme yönünde politikalar üretmek kaçınılmaz olmakla beraber, uzun dönemde sosyal haklar alanını da kullanarak, asıl ve uzun dönemli mücadeleye yönelmek gereklidir. Zira sosyal haklar alanını bir mücadele ve sosyal dengelerle oluşturulan alan olarak görmek, güç dengesizliğini ve bu dengesizlik sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuz sonucu da peşinen kabul etmek demektir. Böylesi bir yola girmeden net sonuca ulaşabilmek için üretim ve yaratılan ulusal değer üzerinde toplumsal hâkimiyet ve karar oluşturarak, sosyal haklar alanını göstermelik olmaktan çıkarmak gerekmektedir. Kısa dönemli mücadelenin sistem içi olmasına karşın, uzun dönemli mücadelenin sisteme yönelik olması kaçınılmazdır.

Kaynakça

Buğra, A. ve Keyder, Ç., (2006). "Sosyal Politika Yazıları", İstanbul: İletişim Yayınları.

Collins, D., (2006). "Marx'ı Anlamak", (çev: I. Ergüden), İstanbul: Versus.

Esping-Andersen, G., (2006), “Altın Çağ Sonrası Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemi”, Sosyal Politika Yazıları, (der. A. Buğra & Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları: 53-100.

Ferrera, M., (2006), “Sosyal Avrupa’da ‘Güney Avrupa Refah Modeli’”, Sosyal Politika Yazıları (der. A. Buğra & Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları: 195-230.

Kabaoğlu, İ. Ö.,(1997), Çağdaş Toplum Değerleri İnsan Hakları. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Yayınları: 13-44.

O’Connor, J., (1973), *The Fiscal Crisis of the State*. New York: St. Martin’s Press.

Standing, G., (2006), Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Avrupa’da Neden Gereklidir?. Sosyal Politika Yazıları, (der. A. Buğra & Ç. Keyder). İstanbul: İletişim Yayınları: 333-374.

Wolf, R. D. ve Resnick, S. A., (1988), *Economics: Marxian Versus Neoclassical*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

KALKINMA PERFORMANSLARINA GÖRE HÜKÜMETLER: TÜRKİYE 1923-2002

Önder BALCI¹

Özet

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren sanayileşme-kalkınma çabaları içerisinde olmuştur. İzlenen kalkınma stratejileri ve uygulanan iktisat politikaları değişse de bu amaç hep korunmaya çalışılmış, kalkınma hedefi çağdaşlaşma ve batılılaşma hedefi ile özdeş tutulmuştur. Bununla birlikte kalkınma olgusu da zamanla değişime uğramış ve ekonominin niceliksel dönüşümünden çok niteliksel dönüşümünü ifade etmeye başlamıştır. Kalkınma, sadece makroekonomik göstergelerin iyileşmesiyle değil bunun yanında eğitim, sağlık, ulaştırma ve haberleşme gibi parasal olmayan değişkenlerle de ölçülmeye başlanmıştır.

Uluslararası düzeyde ülkeler kalkınmışlık düzeylerine göre sıralanabilirken benzer bir sıralama da ülkelerin kendi kalkınma süreçlerinde rol oynayan hükümetler içinde yapılabilmektedir. Hükümetlerin kendi plan ve programları çerçevesinde uygulayacakları iktisat politikaları ile ülke kalkınmasına ne oranda katkıda buldukları hükümetler arası bir karşılaştırma yapmaya olanak vermektedir. Bu sayede bazı hükümetler kalkınma sürecinde başarılı olarak nitelendirilebilirken bazı hükümetler başarısız olarak nitelendirilebilmektedir. Bu çalışmada 1923–2002 yılları arasında görev yapan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ülke kalkınmasında ne derece rol oynadıkları 10 temel gösterge altında toplanan 95 değişkenin faktör analizi yöntemi ile test edilmesi sonucunda hükümetler performanslarına göre sıralanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kalkınma, Hükümet Politikaları, Hükümet Performansları.

Abstract

¹ Arş. Gör. Kafkas Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü. onderbalci@kafkas.edu.tr

The Republic of Turkey has been in the process of industrialization-development since the day it was established. Although the development strategies and economic policies implemented have been changed, this aim has always been tried to be protected and the development objective has been kept in common with the goal of modernization and westernization. However, the phenomenon of development has also changed over time and has begun to express a very qualitative transformation from the quantitative transformation of the economy. Development has started to be measured not only by the recovery of macroeconomic indicators but also by non-monetary variables such as education, health, transportation and communication.

An international level, countries can be ranked according to their level of development, while a similar ranking can be made within governments that play a role in countries' own development processes. It allows the government to make a comparison between the economic policies that governments will implement within their plans and programs and the extent to which they contribute to the country's development. Some governments can be described as successful in the development process, while some governments can be described as unsuccessful. In this study, the governments of the Republic of Turkey, which worked between 1923 and 2002, tried to rank according to the performance of the governments as a result of the factor analysis method of 95 variables gathered under 10 basic indicators that they played a role in the development of the country.

Key Words: Economic Development, Government Policies, Government Performance.

Kalkınma Performanslarına Göre Hükümetler: Türkiye 1923-2002

Amaç

İktidara gelen hükümetler, parti ya da hükümet programlarında ifade edilen iktisat politikalarını uygulamaya çalışırlar. Alınan sonuçlara göre ya hükümet olmaya devam ederler ya da yerlerini diğerlerine bırakırlar. Hükümetlerin hangi gelişmeleri başardığı ya da başaramadığı konusu ise çoğu zaman somut olarak açıklığa kavuşmaz.

İşte, bu çalışmanın esas amacı da, Cumhuriyetin başlangıç yıllarından 2002 yılına kadar olan dönemde ülke yönetiminde bulunan hükümetleri yalnızca makroekonomik kriterlere göre değil bundan fazlasını ifade eden ekonomik ve toplumsal kalkınma

parametreleri yönünden performans değerlendirmesine tabi tutarak, hangi konuda ve ne ölçüde başarılı olduklarını tespit etmektir.

Giriş

Hükümetlerin görev yaptıkları dönem boyunca ülkenin gelişmesine / kalkınmasına ne ölçüde katkıda bulunduğu belirlenmesi amacıyla değişik yöntem ve endeksler kullanılmaktadır. Bazı çalışmalarda, hükümet performansları, makroekonomik değişkenler üzerinde gerçekleşen değişimlerden hareketle tespit edilmeye çalışılırken, başka bir takım çalışmalarda ise makroekonomik değişkenlerin yanında sosyal, siyasal ve kültürel değişkenlerinde hesaplamalara dahil edildiği görülmektedir.

Hükümet performanslarının değerlendirilmesi ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada Barro (1996), 1949–1994 arasında görev yapan ABD hükümetleri ile 1951–1995 arasında İngiltere’de yönetimde bulunan hükümetlerin makroekonomik performanslarını karşılaştırmıştır. Söz konusu çalışmada, enflasyon oranı, işsizlik oranı, uzun dönem faiz oranı ve reel GSYH büyüme oranlarından hareketle oluşturduğu bir endeksten² yararlanan Barro, ABD’de I. Reagan ve II. Reagan dönemleri olarak adlandırılan (1981–84) ve (1985–1988) yıllarını en başarılı dönemler olarak bulurken, (1977–80) Carter ve (1973–76) Nixon-Ford yönetimlerini en başarısız dönemler olarak saptamıştır. Barro’nun İngiltere için aynı yöntemle yaptığı karşılaştırmada, (1974–76) Wilson yıllarını en başarısız dönem olarak bulurken, başarısızlıkta ikinci sırayı (1970–1990) arasında hükümet olan Thatcher yönetimi almıştır. İngiltere için en başarılı hükümet dönemi olarak ise (1976–79) yılları arasında hükümet olan Callahan dönemi bulunmuştur.

Irma Adelman ve Cynthia Taft Morris (1965), faktör analizi yöntemini kullanarak 1957–62 arasında 74 az gelişmiş ülke için kişi başına GSYH ile sosyal ve siyasal 23 değişkenin (geleneksel sektörün büyüklüğü, kültürel ve etnik homojenlik derecesi, basın ve muhalefet partilerinin özgürlüğü, okur-yazar oranı, siyasal istikrar derecesi vb.) ilişkisini

² Barro (1996)’nun yapmış olduğu endeks, bir anlamda Okun Endeksi’ni (yıllar itibarıyla işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamından oluşan diğer adıyla hoşnutsuzluk endeksi) temel alan karşılaştırmaların zayıf taraflarını ortaya koymak ve daha sağlıklı karşılaştırmalar yapılabilmesi için oluşturulmuştur. Buna göre, belirli bir hükümet döneminde gerçekleşmiş ortalama enflasyon ve işsizlik oranlarının, önceki hükümet döneminin son yılındaki değerlerinden farkları, ekonomik hoşnutsuzluğun ölçüsü olarak yer almaktadır. Bu sayede bir önceki hükümetten devralınan ya da bir sonraki hükümete devredilen iyi veya kötü mirasın, değerlendirilen hükümet dönemi üzerindeki etkisinin en aza indirilmesi amaçlanmıştır.

incelemişlerdir. İnceleme sonucuna göre, kişi başına GSYH ile sosyal ve politik değişkenler arasında yüzde 66 oranında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Adelman ve Morris (1968)'da ise çok değişkenli istatistik yöntemlerinden diskriminant analizini kullanarak, 1950-64 dönemi için 73 az gelişmiş ülkenin kalkınma potansiyellerini değerlendirmişlerdir. Yazarlar, bu çalışmada, kişi başına milli gelir, vergi sisteminin etkinlik düzeyi, finansal kurumların etkinlik düzeyi, tarımsal verimlilik vb. ekonomik değişkenlerin yanı sıra, geleneksel tarım sektörünün boyutu, şehirleşme oranı, okur-yazar oranı, sosyal hareketlilik oranı gibi sosyo-kültürel değişkenlerle, politik istikrar, yönetsel etkinlik derecesi ve ulusal entegrasyon gibi politik değişkenlerin yer aldığı ekonomi dışı göstergeleri de kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda, incelenen ülkeler, yüksek, orta ve düşük kalkınma potansiyeline sahip ülkeler grubu olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye, bu üç ülke grubu içerisinde yüksek kalkınma potansiyeline sahip ülkeler grubu içinde yer almıştır.

Benzer şekilde, Tsantis (1969), 1958 yılı verilerinden hareketle 72 ülke için, politik faktörlerle ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla, faktör analizinde olduğu gibi varyans analizi tekniğini temel alan Automatic Interaction Detector programını kullanmıştır. Bağımlı değişken olarak kişi başına reel GSYH'nin ele alındığı bu çalışmada, politik değişkenler olarak, bağımsızlık tarihi, politik modernizasyon, bürokrasinin karakteri, siyasal kültür, siyasal partiler sistemi vb. kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, tüm ülkeler için toplam varyansı en iyi açıklayan değişken olarak yüzde 80 ile "bürokrasinin karakteri" bulunmuştur. Buna göre, görece olarak modern bürokratik yapıya sahip ülkelerde kişi başına reel GSYH diğer ülkelere göre ortalamanın daha üstünde gerçekleşmektedir. Bürokrasi başlığı altında ülkeler alt gruplara ayrılarak, modern, yarı modern ve geleneksel şeklinde sınıflandırılmıştır.

Ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerini, parasal olmayan değişkenler kullanarak belirlemek amacıyla bir kalkınma endeksi oluşturan Wilber (1966), Sovyet Orta Asya Ülkeleri³ (Soviet Central Asia) olarak adlandırdığı ülkeler grubunu, benzer sosyal ve kültürel özellikler gösteren komşu ülkeler (Hindistan, İran, Pakistan ve Türkiye) ve bazı gelişmiş ülkelerle (Fransa, İtalya ve Japonya) karşılaştırmıştır. Sovyet Orta Asya Ülkeleri'nin iki farklı dönemini (1926-28 ve 1960-62), komşu ülkeler ve gelişmiş ülke grubu ülkelerinin 1960-62

³ Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan.

dönemiyle, 14 parasal olmayan değişken⁴ kullanarak incelemiştir. Buna göre, ülkeler, 3 farklı endekse göre sıralanmıştır: Ağırlıklandırılmamış Endeks⁵, Refah Endeksi⁶ ve Sanayi Endeksi⁷. Ağırlıklandırılmamış Endeks'e göre yapılan sıralamada, Fransa ilk sırayı alırken bu ülkeyi sırasıyla, Japonya, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1960-62), İtalya, Türkiye, İran, Hindistan, Pakistan ve Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1926-28) izlemiştir. Refah ve Sanayi Endeksleri'ne göre yapılan sıralamada, her iki endeks de Ağırlıklandırılmamış Endeks sıralamasıyla aynı sonuçları vermiştir. Wilber (1966)'ya göre, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1926-28) dönemi, oluşturulan üç endekste de son sırada yer alırken, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1960-62) dönemi, İtalya'nın üzerinde üçüncü sırada yer almıştır. Bu sonuçlara göre, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1960-62) dönemi, Fransa, İtalya ve Japonya ile birlikte gelişmiş ülkeler grubuna dahil olurken, Sovyet Orta Asya Ülkeleri (1926-28) dönemi, Türkiye, İran, Hindistan ve Pakistan ile birlikte azgelişmiş ülkeler grubuna dahil olmuştur. Sonuçta, 1926-28 döneminde Sovyet Orta Asya Ülkeleri, gelişmemiş bir bölgeyi ifade ederken, 1960-62 döneminde aynı bölge bu defa gelişmiş bir bölgeyi ifade etmiştir. Wilber'a göre, farklı ülkeleri, zaman içinde tek bir dönemden hareketle inceleyen endeksler yerine, aynı ülkeyi, zaman içindeki farklı dönemlerini inceleyen endeksler oluşturmak, ekonomik kalkınmada gelinen düzeyin anlaşılması bakımından daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

Makroekonomik performanslardan hareketle, Barro (1996)'ya benzer bir çalışmayı Türkiye için yapan Telatar (2000), bu çalışmasında uzun süreli hükümetleri ele alarak, (1950–1960) Menderes, (1961–1965) İnönü, (1965–71) Demirel, (1983–1991) Özal ve (1991–96) Çiller (DYP-CHP Koalisyon Hükümeti) dönemlerini incelemiştir. Çalışmada hükümet

⁴ Hektar başına buğday üretimi, 1000 hektara düşen traktör sayısı, kişi başına pamuklu ve yünlü dokuma üretimi, kişi başına elektrik üretimi, 1.000 kişi başına çelik üretimi, 1.000 kişi başına petrol tüketimi, 1.000 kişiye düşen kömür tüketimi, 100.000 kişiye düşen milyon-ton kilometre, 20.000 ve üzerinde nüfusu olan şehirlerde yaşayan nüfus yüzdesi, lise ve yüksek öğrenimdeki nüfus yüzdesi, yetişkin okuma-yazma oranı, 1.000 kişiye düşen günlük gazete sayısı, 100.000 kişiye düşen doktor sayısı ve bebek ölüm oranı.

⁵ Ağırlıklandırılmamış Endeks: Seçilen 14 değişkene ait değerlerin, her ülke için ayrı ayrı toplanmasından ülke skoru oluşturulmakta, herhangi bir değişkene ağırlık verilmemektedir [bkz. Wilber (1966)].

⁶ Refah Endeksi: Kullanılan 14 değişkenden, ülkelerin refah düzeylerinin göstergesi olarak alınan, kişi başına pamuklu ve yünlü dokuma üretimi, lise ve yüksek öğrenimdeki nüfus yüzdesi, yetişkin okuma-yazma oranı, 100.000 kişiye düşen doktor sayısı ve bebek ölüm oranı değişkenlerinin üçte iki, geriye kalan değişkenlerin üçte bir oranında ağırlıklandırılmasıyla oluşturulmuştur [bkz. Wilber (1966)].

⁷ Sanayi Endeksi: Kullanılan 14 değişkenden, ülkelerin, sanayileşme düzeylerinin göstergesi olarak seçilen, kişi başına elektrik üretimi, 1.000 kişi başına çelik üretimi, 1.000 kişi başına petrol tüketimi, 1.000 kişiye düşen kömür tüketimi, 100.000 kişiye düşen milyon-ton kilometre değişkenlerinin üçte iki, geriye kalan değişkenlerin ise üçte bir oranında ağırlıklandırılmasıyla oluşturulmuştur [bkz. Wilber (1966)].

dönemleri, Okun-tipi Endeks⁸, Barro-tipi Endeks⁹ ve Yeniden Düzenlenmiş Endeks¹⁰ 'e göre incelenmiş ve makroekonomik performanslarına göre sıralanmışlardır. Buna göre, Okun-tipi Endeks'e göre oluşan sırlamada, İnönü Hükümeti birinci sırada yer alırken, Demirel Hükümeti ikinci, Menderes Hükümeti üçüncü, Özal Hükümeti dördüncü ve Çiller Hükümeti son sırada yer almıştır. Barro-tipi Endekse göre yapılan sırlamada ise Menderes Hükümetleri ilk sırada yer alırken, Demirel Hükümeti ikinci, Çiller Hükümeti üçüncü, İnönü Hükümeti dördüncü ve Özal Hükümeti son sırada yer almıştır. Yeniden Düzenlenmiş Endeks sıralaması ise Okun-tipi Endeks sıralamasıyla aynı çıkmıştır. Sonuçta, Barro-tipi Endeks'in Türkiye koşullarında yaratmış olduğu sapmaların ortadan kalktığı ve Okun-tipi Endeks ile aynı sıralama sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir.

Yine Türkiye için 1987-2007 döneminde görev yapan 14 hükümetin performanslarını inceleyen Kibritçiöğlü (2007), Okun Endeksi, Merrill Lynch Hoşnutsuzluk Endeksi¹¹ ve Leuven Makroekonomik Performans Endeksi¹² (LIMEP) gibi farklı Makroekonomik Performans Endekslerini (MEP) Türkiye için bazı değişiklikler yaparak uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda, hükümetler, a) diğerlerine göre başarılı hükümetler, b) görece olarak başarısız hükümetler ve c) en başarısız hükümetler olarak üç gruba ayrılmıştır. 1996-1997 döneminde görev yapan 54. Hükümet (Refah Partisi-Doğru Yol Partisi Koalisyonu) en başarılı hükümet olarak bulunurken, 1993-1996 döneminde görev yapan 50., 51. ve 52. Hükümetler (Çiller Hükümetleri) en başarısız hükümetler olarak saptanmıştır.

Şurası açıktır ki, ister hükümet dönemlerinin karşılaştırılmasında olsun, isterse ülke karşılaştırmalarında olsun, hem kullanılan yöntem hem de karşılaştırma için seçilen

⁸Okun-tipi Endeks, işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamından oluşan Okun Endeksi'nin, işsizlik oranı yerine reel GSMH artış oranı kullanılarak değiştirilmesi ve dış ticaret hacmi artış oranı, bütçe dengesi/GSMH oranı ve reel büyüme oranının uzun dönem büyüme oranından sapmaları da eklenerek genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

⁹ Barro-tipi Endeks, Okun Endeksi'nde yer alan enflasyon ve işsizlik rakamlarına ilave olarak uzun dönem faiz oranı ve reel GSYH büyüme oranlarından sapmaların endekse dahil edilmesiyle oluşturulmuştur.

¹⁰ Yeniden Düzenlenmiş Endeks, Barro-tipi endeksin kullandığı değişkenleri kapsamakla birlikte, iki açıdan bu endeksten farklılaşmaktadır. Bunlardan birincisi, enflasyon ve reel GSYH büyüme oranının gerçekleşen değerlerini, önceki dönemin son yılı yerine önceki dönem ortalamasının farkı şeklinde hesaplanmasıdır. İkincisi, hükümet dönemlerinde gerçekleşen ortalama enflasyon ve reel GSYH büyüme oranlarının, önceki dönem ortalamalarına göre yüzde değişimler cinsinden endekse dahil edilmesidir.

¹¹ Merrill Lynch Hoşnutsuzluk Endeksi = enflasyon oranı + işsizlik oranı - GSYH'nin artış oranı + kamu kesiminin bütçe açığı / GSYH + cari hesap açığı / GSYH + üç ay vadeli fonlar için faiz haddi [bkz. Kibritçiöğlü (2007)].

¹² Leuven Makroekonomik Performans Endeksi'nin bileşenleri, işsizlik oranı, GSYH deflatöründeki değişme oranı, reel GSYH artış oranı ve cari hesap fazlasının GSYH'ye oranından oluşmaktadır. [bkz. Kibritçiöğlü (2007)].

değişkenlerin yapısı bakımından farklı yaklaşımlar söz konusudur. Hükümet dönemlerini birbirleriyle karşılaştıran çalışmalarda ekonomik değişkenler temel alınırken, ülkeleri birbirleriyle karşılaştıran çalışmalarda ekonomi-dışı değişkenlere de (sosyal-siyasal-kültürel) yer verilmektedir. Dolayısıyla, kalkınmanın ölçülmesinde ve karşılaştırmaların yapılmasında farklı parametrelerden hareketle değişik ölçümler yapılmakta ya da bu parametrelerin birbirleri ile olan ilişkileri incelenmektedir. Öte yandan, hükümet performanslarının değerlendirilmesinde ekonomik değişkenlerin yanında ekonomi-dışı değişkenlerinde kullanılması, sadece makroekonomik performansı değil aynı zamanda kalkınma performansını da göstermesi bakımından, daha geniş boyutlu değerlendirmeler yapılmasına olanak vermektedir.

Bu düşünceden hareketle, buradaki çalışmada da, mümkün olduğu kadar çok sayıda parasal ve parasal olmayan değişkenler bir arada incelenerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2002 yılına kadar geçen sürede görev yapmış hükümet dönemleri birbiriyle karşılaştırılmış ve seçilen parametreler yönünden ne yönde katkılar sağladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Veri Seti

Faktör analizinde kullanılan veriler temel olarak TÜİK İstatistik Göstergeler 1923–2009'dan oluşturulmuştur. Analiz, 9 temel başlık altında seçilmiş 122 değişken kullanılarak yapılmıştır. Kullanılan ekonomik göstergelerin tümü 1923–2002 dönemine aittir. Çalışmada yer alması beklenen ancak 1923-2002 döneminin tümü için verisi olmayan bazı değişkenler analize dahil edilmemiştir. Verilerin faktör analizine uygulanabilmesi için yıllık artışlar şeklinde ayrı ayrı yüzde olarak hesaplamaları yapılmış ve bu sebeple başlangıç yılı olan 1923 yılı hesaplanmamıştır.

2002 yılı sonrasında yer alan hükümetler yapılan analize dahil edilememiştir. Bu durumun temel nedeni 2003 yılından itibaren TÜİK'in başta Milli Gelir Hesapları olmak üzere yeni seriler üzerinden ölçüm ve hesaplamaya gitmesidir.

2002 yılına kadar olan 79 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca 57 hükümet görev yapmıştır. Bu hükümetlerin görevde kaldığı süreler incelendiğinde çoğunluğunun bir yıl ve daha az süreli olduğu görülmektedir (Ek 1). Kısa süreli iktidara gelen hükümetlerin bir programı, planı olsa dahi ülke ekonomisine yön verecek iktisadi politikaları ne derece

harekete geçirme, uygulama ve neticelerini alma şansı bulduğu tartışmalıdır. Diğer taraftan, uygulanan hükümet politikalarının sonuçlarını almada gecikmeli bir durumun da olduğu kabul edildiğinde, kısa süreli görev yapan hükümet dönemlerinin bir toplulaştırılmaya tabi tutulması, faktör analizi sonuçlarının daha sağlıklı yorumlanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu amaçla, Kasım 1924 ile Mart 1925 arasında 5 ay görev yapan Fethi Okyar Hükümeti, 1923–1937 arasında görev yapan İnönü Hükümetleri dönemi içinde değerlendirilmiştir. Buna ilave olarak, 1938–1942 arasında görev yapan I. ve II. Bayar Hükümeti ile Saydam Hükümeti dönemleri ve 1947–1950 arasında görev yapan Peker, Saka ve Günaltay Hükümetleri birlikte değerlendirilmiştir. Yine 1965 yılı içerisinde kurulan ve sadece 8 ay kadar süren Ürgüplü Hükümeti, devamında kurulan Demirel Hükümetleri ile birlikte değerlendirilmiştir. 1972–1980 dönemi Türk siyasi hayatında oldukça çalkantılı bir dönem olmuş ve bu dönemde IV. Demirel ve V. Ecevit Hükümetleri dışında bir yıl ve daha fazla süreli hükümetler kurulamamıştır. Dolayısıyla, bu dönem, I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi olarak adlandırılmış ve bir arada değerlendirmeye çalışılmıştır. 1989–1991 Akbulut Hükümeti ile 1991 yılı içindeki I. Yılmaz Hükümeti, Anavatan Partisi içinden kurulan hükümetler olması sebebiyle Özal Hükümetleri dönemi içinde değerlendirilmiştir. Birbirinin devamı olarak kabul edilebilecek olan Kasım 1991-Haziran 1993 arasındaki VII. Demirel ve Haziran 1993-Ekim 1995 arasındaki I. II. ve III. Çiller Hükümetleri bir arada değerlendirilmiştir. 1997-2002 yılları arasındaki 5 yıllık sürede tamamı koalisyon olmak üzere 5 hükümet kurulmuştur. Kısa süreli olan bu hükümetler 1972–1980 döneminde olduğu gibi bir arada değerlendirilmiş ve II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi olarak adlandırılmıştır.

Tablo 1: Yeniden Düzenlenmiş Hükümet Dönemleri

1924–1937	İnönü Hükümetleri
1938–1942	Bayar + Saydam Hükümetleri
1943–1946	Saraçoğlu Hükümeti
1947–1950	Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri
1951–1960	Menderes Hükümetleri
1961	I. Ara Dönem
1962–1965	II. İnönü Dönemi Hükümetleri
1966–1971	Demirel Hükümetleri
1972–1980	I. Koalisyon Hükümetleri
1981–1983	II. Ara Dönem
1984–1991	Özal Hükümetleri
1992–1996	Demirel + Çiller Hükümetleri

1997–2002	II. Koalisyon Hükümetleri
-----------	---------------------------

Kaynak: https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_CabinetHistory.aspx (Erişim Tarihi: 10.11.2016) verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, hükümet performanslarının belirlenebilmesi amacıyla çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemleri¹³, karşılaştırılmak istenen çok sayıdaki değişkeni doğrusal bileşimlerine indirgeyen ve bu değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin yorumlanmasına olanak sağlayan istatistiksel tekniklerdir. Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi ise, belirli sayıdaki bağımlı değişkendeki değişimin daha az sayıdaki bağımsız değişken (veya faktör) yardımıyla açıklanmasını sağlamaktadır. Böylece, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak, bağımlı değişkenlerin daha anlamlı ve özel bir biçimde sunulması ve yorumlanması sağlanmaktadır (Cooper, 83: 142).

Faktör analizinde, kovaryans veya korelasyon matrisinden hareket edilerek bilgi kaybı olmadan daha az sayıda, faktör adını verdiğimiz yeni değişkenler elde edilmeye çalışılır. Buradaki amaç, karşılıklı olarak aralarında ilişki olan değişkenleri bir araya toplamak ve böylece veri grubunu daha az sayıda değişken ile temsil edilebilecek duruma dönüştürebilmektir (Morrison, 1984: 303).

Faktör analizi, denklem formunda aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Norusis, 1994):

$$Y = \alpha + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \dots + \beta_n x_n + \varepsilon \quad (1)$$

$$Y = \alpha + A_1 F_1 + A_2 F_2 + A_3 F_3 + \dots + A_k F_k + u \quad (2)$$

¹³ Çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinin en çok kullanılan türleri şunlardır: Temel Bileşenler Analizi, Faktör Analizi, Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA), Çok Değişkenli Kovaryans Analizi (MANCOVA), Ayırma Analizi, Kümeleme Analizi, Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Kanonik Korelasyon Analizi, Çok Değişkenli Regresyon Analizi ve Uyum Analizi [bkz. Tatlıdil (1996)].

Yukarıda yer alan denklem (1) ve denklem (2)'de ifade edilen Y , bağımsız değişkeni; x , bağımlı değişkeni; α , sabit terimi; β , faktör ağırlıklarını; k , faktör sayısını ve ε ve u terimleri ise artık faktörleri göstermektedir.

$$F_k = W_{k_1} x_1 + W_{k_2} x_2 + W_{k_3} x_3 + \dots + W_{k_n} x_n \quad (3)$$

Denklem (3)'te ifade edilen F , seçilen faktöre karşılık gelen bağımsız değişkeni; W_k , faktör skor katsayısını göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda belirlenen 'k' sayıda faktör, " $F_1, F_2, F_3, \dots, F_n$ " kullanılarak ifade edilen çoklu doğrusal regresyon ilişkisi denklem (2)'de verilmiştir. Burada her faktör, denklem (1)'de verilen " $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ " değişkenlerinin bir fonksiyonu olarak faktör skor katsayıları " $W_{k_1}, W_{k_2}, W_{k_3}, \dots, W_{k_n}$ " yardımıyla denklem (3)'te verildiği şekilde ifade edilmektedir. Faktör analizinin etkin olabilmesi için 'k' faktör sayısının mümkün olduğunca 'n' parametre sayısından küçük olması gerekmektedir ($k < n$). Aksi takdirde, faktör analizi değişken sayısını azaltamayacağı için yapılan analiz amacına ulaşamaz.

Faktör analizi temel olarak iki aşamada uygulanmaktadır:

1. Değişkenlere ait korelasyon matrisinin oluşturulması ve elde edilen korelasyon katsayılarının faktör gruplarını oluşturmaya uygun olup olmadıklarının tayin edilmesi (uygunluk testi),

2. Faktörlerin belirlenmesi ve faktör skor katsayıları olan " $W_{k_1}, W_{k_2}, W_{k_3}, \dots, W_{k_n}$ "nın hesaplanması.

Faktör analizinde kullanılan değişkenler, faktör grupları içine dahil edilemiyorsa, faktör analizinin kullanımı da mümkün olmaz. Bu durum, ilk aşamada faktör analizi için uygunluk kriterleri ile araştırılmaktadır. Faktör analizinin ikinci aşamasında değişkenlerin ait olduğu faktör gruplarına karar verilmektedir (Norusis, 1994).

Faktör sayısı, 'Temel Bileşen Analizi' ile belirlenmektedir. Bu yöntemde bağımsız değişkenlerin varyansları ayrı ayrı belirlendikten sonra, toplam varyansı büyük oranda (>%70) temsil eden değişken sayısı kadar faktör seçilmektedir. Her bir bağımsız değişkenin

(" $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ ") hangi faktör altında yer aldığı, korelasyon katsayılarına ya da faktör ağırlıklarına bakılarak karar verilir. İdeal olarak her değişkenin en fazla bir faktör ile yüksek bir korelasyon katsayısı vermesi istenir. Faktör analizinde son aşama, denklem 3'te verilen " $W_{k_1}, W_{k_2}, W_{k_3}, \dots, W_{k_n}$ " faktör skor katsayılarının hesaplanması ve böylece faktör değerlerinin belirli hale getirilmesidir.

Faktör Analizi Uygulama Sonuçları

Faktör analizinin ilk aşaması korelasyon matrisinin oluşturulmasıdır. Bu nedenle, çalışmamızda, biz de, öncelikle korelasyon matrisini oluşturmak üzere seçtiğimiz 122 değişkenden, diğer değişkenlerle ve birbirleri ile anlamlı korelasyon içermeyenleri tespit etmeye çalıştık. Böylece tespit edilen 28 değişken, faktör analizinde anlamlı sonuçlar vermeyeceğinden çıkartılarak, faktör analizine, ortaklık unsuru yüksek olan 94 değişken ile devam edilmiştir. Sonuçta, elde edilen 94 değişkenden oluşan korelasyon matrisinde, korelasyon katsayıları büyüklükleri ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüklerini karşılaştıran Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) uygunluk testi yapılmış ve örneklem uygunluğu 0.794 olarak bulunmuştur. Bu da KMO ölçütü için "iyi" olarak değerlendirilebilecek bir değerdir¹⁴.

Faktör analizinin, ikinci aşamasında, temel bileşenler analizine göre yapılan, faktörleştirme işlemi sırasında seçilen 94 değişkenden özdeğerleri 1'den büyük olan değişkenler toplam 9 faktör altında toplanmıştır (Tablo 2). Faktör rotasyonunda, rotasyonsuz faktör yükleri matrisine göre faktörlerin yorumlanmasında daha anlamlı sonuçlar veren dik rotasyon yöntemlerinden varimax yöntemi tercih edilmiş ve her bir faktör için döndürülmüş faktör yükleri matrisi oluşturulmuştur (Ek 3). Son olarak, rotasyon sonucunda elde edilen faktör yükleri matrisine göre, her bir hükümet dönemi için faktör skor katsayıları hesaplanmıştır.

Yapılan faktör analizinin sonucunda, bulunan her bir faktöre ait değişken sayıları, boyut sayıları ve varyansı açıklama yüzdeleri Tablo 2'de, faktörlerin varyansı açıklama yüzdesine göre sıralanarak gösterilmiştir.

¹⁴ KMO ölçütü, 0,9-1 arasında olduğunda mükemmel, 0,8-0,89 arasında olduğunda çok iyi, 0,7-0,79 arasında olduğunda iyi, 0,6-0,69 arasında olduğunda orta, 0,5-0,59 arasında olduğunda zayıf ve 0,5'in altında olduğunda ise veri setinin faktör analizi için uygun olmadığını göstermektedir [bkz. Akgül (1997)].

Tablo 2: Faktör Analizi Sonucunda Yer Alan Faktörler, Değişken Sayıları, Boyut Sayıları ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Değişken Sayısı	Boyut Sayısı	Varyansı Açıklama (%)
Milli Hesaplar	18	4	88,27
Sağlık	12	5	86,23
Tarım	21	7	84,97
Madencilik ve Enerji	8	3	83,76
Eğitim	13	5	76,46
Maliye	5	1	74,18
Ulaştırma	5	2	69,98
Dış Ticaret	6	2	69,56
İstihdam	6	1	54,05
Toplam	94	30	76,38

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/1st_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Tablo 2’de de belirtildiği gibi, değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 76,38 olarak hesaplanmıştır. Bu arada, toplam varyansı en yüksek açıklama yüzdesine sahip faktörler olarak, sırasıyla, milli hesaplar, sağlık, tarım ve madencilik ve enerji bulunmuştur. Milli hesaplar ve sağlık faktörleri başlığı altında kullanılan değişkenler, sırasıyla, yüzde 88,27 ve 86,23 oranı ile en yüksek açıklama yüzdelerine sahip olurken, bunları, yine sırasıyla, yüzde 84,97 ile tarım ve yüzde 83,76 ile madencilik ve enerji faktörleri izlemiştir. Bir başka deyişle, milli hesaplar, sağlık, tarım ve madencilik ve enerji faktörleri, hükümet dönemlerinin bu faktörlere ait değişkenler bakımından performanslarını en iyi açıklayan faktörler olmuştur. Diğer taraftan, tüm faktörlerin ortalama açıklama yüzdelerinin 50’nin üzerinde olması, sonuçların tutarlı bir şekilde yorumlanabilmesine olanak vermektedir. Ayrıca, istihdam başlığı altında toplanan değişkenlerin yüzde 54,05 açıklama yüzdesi ile en düşük orana sahip olduğu görülmekte ve istihdam başlığı altında toplanan değişkenlerin (Ek 2) hükümetlerin istihdam performansını açıklama düzeyinin zayıf olduğu kabul edilmektedir.

Milli Hesaplar Performansı

Hükümetlerin, milli hesaplar olarak adlandırdığımız makro ekonomik büyüklükler üzerinde gerçekleşen değişimlere olan katkılarının tespit edilebilmesi amacıyla seçilen 18 değişken (Ek 2) 4 boyut altında bir araya toplanmış ve bu değişkenler toplam varyansın yüzde 88,27’sini açıklamıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Milli Hesaplar Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Mili Hesaplar	1	7	6,845	38,028	88,27
	2	7	5,658	31,434	
	3	2	1,701	9,451	
	4	2	1,685	9,362	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/1st_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Birinci boyut altında bir araya toplanan 7 değişkenin toplam varyansı açıklamaya katkısı yüzde 38 ve ikinci boyut altında toplanan 7 değişkenin katkısı ise yüzde 31,4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3).

Tablo 4: Hükümet Dönemlerine Göre Milli Hesaplar Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Milli Hesaplar
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	16,17
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	11,18
1984-1991 Özal Hükümetleri	10,82
1981-1983 II. Ara Dönem	3,83
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	3,11
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-2,46
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-3,86
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-5,00
1951-1960 Menderes Hükümetleri	-5,07
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-7,51
1961 I. Ara Dönem	-8,19
1924-1937 İnönü Hükümetleri	-8,53
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	-11,60

Milli Hesaplar Performansı yönünden yapılan analiz sonucunda, 1992-1996 yılları arasında görev yapan Demirel + Çiller Hükümetleri dönemi, özellikle, GSMH ve sektörel

büyüme hızları gibi değişkenlerin bir araya toplandığı birinci boyutta yer alan değişkenlerin sağladığı yüksek faktör skorları sonucunda ilk sırayı almıştır (Tablo 4).

Sağlık Performansı

Hükümetlerin sağlık alanında birbirleriyle karşılaştırmalarını sağlamak amacıyla seçilen 12 değişken (Ek 2) faktör analizi sonucunda 5 boyut altında bir araya gelmiş ve bu değişkenler toplam varyansın yüzde 86,23'ünü açıklamıştır (Tablo 5).

Tablo 5: Sağlık Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Sağlık	1	4	3,303	27,521	86,23
	2	3	2,139	17,824	
	3	2	1,983	16,524	
	4	2	1,796	14,963	
	5	1	1,128	9,399	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Analiz sonucunda oluşan Tablo 6'daki sıralamaya göre, 1951–1960 döneminde görev yapan Menderes Hükümetleri ilk sırayı almıştır. Sağlık performansı ile ilgili ortaya çıkan faktör yükleri matrisine bakıldığında özellikle birinci boyutta yer alan doktor sayısında¹⁵ (S1) görülen çarpıcı artışın, buna ilave olarak, hastanelerdeki toplam yatak sayısı (S10) ve hastane sayısı (S11) değişkenlerine ait faktör skorlarının Menderes Hükümetlerinin bu sonucu elde etmesinde önemli rolü olmuştur (Ek 3).

Tablo 6 : Hükümet Dönemlerine Göre Sağlık Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Sağlık
1951-1960 Menderes Hükümetleri	4,78
1961 I. Ara Dönem	4,70
1966-1971 Demirel Hükümetleri	2,09
1984-1991 Özal Hükümetleri	0,14
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	0,07

¹⁵ 1950 yılında 3.020 olan toplam doktor sayısı, 1951 yılında yüzde 217,5'lik bir artışla 6.570 olarak hesaplanmıştır (TÜİK 2009, 50).

1972-1980	I. Koalisyon Hükümetleri	-0,05
1938-1942	Bayar + Saydam Hükümetleri	-0,74
1962-1965	II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-1,07
1997-2002	II. Koalisyon Hükümetleri	-1,26
1947-1950	Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-1,31
1992-1996	Demirel + Çiller Hükümetleri	-1,42
1924-1937	İnönü Hükümetleri	-1,70
1981-1983	II. Ara Dönem	-2,01

Tarım Performansı

Hükümetlerin tarım performansına göre sıralanabilmesi için toplam 39 değişken ve bu değişkenlere ait 1923–2007 dönemi verileri incelenmiştir. Buna göre, analizde aralarında düşük korelasyon bulunduğu saptanan bazı değişkenler, boyut indirgeme yoluyla çıkartılarak değişken sayısı azaltılmış ve toplam 21 değişken (Ek 2) 7 boyutta toplanmıştır. Değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 84,97 ile yüksek kabul edilebilecek bir düzeyde gerçekleşmiştir (Tablo 7). Her biri dört değişkenli ilk 3 boyutun toplam açıklama yüzdesine katkısı şu şekilde gerçekleşmiştir: Birinci boyutta yer alan değişkenlerin yüzde 16,65, ikinci boyutta yer alan değişkenlerin yüzde 15,80 ve üçüncü boyutta yer alan değişkenlerin yüzde 15,66 (Tablo 7).

Tablo 7 : Tarım Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Tarım	1	4	3,497	16,651	84,97
	2	4	3,319	15,803	
	3	4	3,29	15,665	
	4	3	2,37	11,285	
	5	2	2,052	9,771	
	6	2	2,025	9,643	
	7	2	1,293	6,158	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Genel faktör skorlarına göre hükümetlerin sıralamasında (Tablo 8) ise, 1924-37 döneminde görev yapan İnönü Hükümetleri ilk sırada çıkmıştır. Bunda, özellikle birinci boyutta yer alan dört tarımsal değişkenden arpa üretimi (T1) ve buğday üretiminde (T4) meydana gelen artışlarla, başlıca tarımsal ürünler olarak sayılabilecek arpa, buğday, tütün

pamuk vb. ekim alanlarında bu dönemde ortaya çıkan çarpıcı genişlemeler etkili olmuştur (TÜİK 2009, 191-197).

Diğer taraftan, tarım göstergeleri bakımından ilk sıraları alan hükümet dönemlerinin, kronolojik olarak ta birbirlerine yakın hükümet dönemleri olmaları dikkat çekmektedir. Birbirlerinden oldukça farklı kalkınma politikaları uygulamış olmalarına rağmen ister İnönü Hükümetleri döneminde olsun, isterse Menderes Hükümetleri döneminde olsun tarım sektörünün kısmen modernize edilmesi, verimliliğin artırılması, tarım ve toprak reformu ile ilgili adımların atılması ve sanayileşme için kaynak yaratma çabası öncelikli hedefler arasında yer almıştır.

Buna karşılık, son sıralarda yer alan hükümet dönemlerine bakıldığında, 1972-1980 II. Koalisyon Hükümetleri dönemi hariç tutulursa, tamamının ihracata dayalı sanayileşme politikalarının izlendiği 1980 sonrası dönemde kurulmuş hükümetler olduğu görülecektir.

Tablo 8 : Hükümet Dönemlerine Göre Tarım Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Tarım
1924-1937 İnönü Hükümetleri	8,94
1951-1960 Menderes Hükümetleri	4,83
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	3,27
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	1,97
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	1,66
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-0,99
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-1,45
1984-1991 Özal Hükümetleri	-3,39
1981-1983 II. Ara Dönem	-3,77
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-4,21
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-4,47
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-4,64
1961 I. Ara Dönem	-7,85

Madencilik ve Enerji Performansı

Hükümetlerin madencilik ve enerji faktörleri bakımından performanslarının değerlendirilmesi için seçilen 8 değişken (Ek 2) 3 boyutta bir araya toplanmıştır. Seçilen değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 83,76 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 9).

Tablo 9: Madencilik ve Enerji Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Madencilik ve Enerji	1	3	2,947	36,833	83,76
	2	3	2,306	28,827	
	3	2	1,449	18,11	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Yapılan analiz sonucunda, 1966-71 döneminde görev yapan Demirel Hükümetleri, birinci boyutta yer alan, brüt elektrik enerjisi üretimi (EM1), brüt elektrik enerjisi tüketimi (EM2) ve üçüncü boyutta yer alan hidroelektrik santralleri elektrik üretimi (EM8) değişkenlerinin sağladığı yüksek faktör skorları neticesinde (Ek 3) madencilik ve enerji faktörleri yönünden ilk sırayı alan hükümet dönemi olmuştur (Tablo 10).

Tablo 10: Hükümet Dönemlerine Göre Madencilik ve Enerji Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Madencilik ve Enerji
1966-1971 Demirel Hükümetleri	7,62
1924-1937 İnönü Hükümetleri	4,44
1951-1960 Menderes Hükümetleri	2,88
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	1,36
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	0,52
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	0,33
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-0,64
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-1,33
1961 I. Ara Dönem	-2,07
1984-1991 Özal Hükümetleri	-2,53
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-2,93
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-3,43
1981-1983 II. Ara Dönem	-4,70

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

1966-1971 döneminde planlı ekonomi politikalarının uygulanmaya çalışıldığı göz önünde bulundurulursa, sanayileşme ile birlikte ülkenin artan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla hidroelektrik santralleri kurulmasına öncelik verilmiştir.

1927-39 İnönü Hükümetleri, madencilik ve enerji sıralamasında ikinci sırada yer almıştır Bunun olası nedeni ise, Cumhuriyetin kuruluş yıllarını kapsayan İnönü hükümeti

döneminde özellikle 1930'larla birlikte uygulamaya konulan ithal ikameci sanayileşme politikalarının ve mevcut doğal kaynaklardan en iyi şekilde yararlanma çabalarının bir sonucu olarak, 1932 yılından itibaren başta taşkömürü üretimi olmak üzere maden üretiminde yüksek oranlarda artışların kaydedilmiş olmasıdır.

Eğitim Performansı

Hükümetlerin eğitim performanslarının analizde kullanılan toplam 13 değişken (Ek 2) 5 farklı boyutta bir araya toplanmıştır. Değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 76,46'dır. Bunun yüzde 18,13'ü birinci boyutta toplanan 3 değişken, yüzde 15,82'si ikinci boyutta toplanan 3 değişken, yüzde 15,12'si üçüncü boyutta toplanan 3 değişken, yüzde 14,12'si dördüncü boyutta toplanan 2 değişken, yüzde 13,26'sı beşinci boyutta toplanan 1 değişken tarafından açıklanmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11: Eğitim Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Eğitim	1	3	2,357	18,13	76,46
	2	3	2,057	15,824	
	3	3	1,966	15,122	
	4	2	1,836	14,122	
	5	2	1,724	13,264	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/1st_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Yapılan analiz sonucunda, 1924-1937 döneminde görev yapan İnönü Hükümetleri eğitim performansı bakımından oldukça yüksek bir düzeyle birinci sırada çıkmıştır (Tablo 12). İnönü Hükümetlerinin bu sonucu elde etmesinde, özellikle, ilköğretim okul sayısı (EG13), ilkokul başına öğrenci sayısı (EG12) ve lise başına öğrenci sayısı (EG8) değişkenlerinde meydana gelen artışlar sonucunda ortaya çıkan yüksek faktör skorları rol oynamıştır (Ek 3).

Tablo 12: Hükümet Dönemlerine Göre Eğitim Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Eğitim
1924-1937 İnönü Hükümetleri	4,32
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	2,13
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	1,60
1951-1960 Menderes Hükümetleri	0,84
1984-1991 Özal Hükümetleri	0,43
1981-1983 II. Ara Dönem	0,13
1966-1971 Demirel Hükümetleri	-0,26
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-1,70
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-2,28
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	-2,32
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	-2,33
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-2,48
1961 I. Ara Dönem	-7,90

Maliye Performansı

Hükümetlerin maliye alanında ortaya koydukları performansın analiz edilmesi için seçilen 5 değişken (Ek 2) tek boyutta bir araya gelmiş ve toplam varyansın 74,18'ini açıklamıştır (Tablo 13).

Tablo 13: Maliye Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Maliye	1	5	3,709	74,188	74,18

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Hükümetlerin maliye performansına göre sıralanmasında, 1992–1996 yılları arasında görev yapan Demirel + Çiller Hükümetleri dönemi ilk sırayı almıştır (Tablo 14). Bu sonucun ortaya çıkmasında, 1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetlerinin, bütçe tahsilatı (M1) ve bütçe gelirleri (M3) yönünden sağladıkları artışlar sebebiyle elde ettikleri yüksek faktör skorları etkili olmuştur (Ek 3).

Tablo 14: Hükümet Dönemlerine Göre Maliye Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Maliye
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	7,42
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	5,74
1984-1991 Özal Hükümetleri	3,21

1981-1983	II. Ara Dönem	1,25
1972-1980	I. Koalisyon Hükümetleri	0,99
1961	I. Ara Dönem	0,35
1943-1946	Saraçoğlu Hükümeti	-1,43
1966-1971	Demirel Hükümetleri	-1,76
1951-1960	Menderes Hükümetleri	-1,89
1938-1942	Bayar + Saydam Hükümetleri	-2,14
1962-1965	II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-2,75
1947-1950	Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-2,81
1924-1937	İnönü Hükümetleri	-3,04

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) (Erişim Tarihi: 12.05.2009) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Ulaştırma Performansı

Ulaştırma performansları bakımından hükümetleri karşılaştırmak için yapılan analizde, 1923–2007 dönemine ait 5 değişken (Ek 2) 2 boyut altında bir araya toplanmış ve bu 2 değişken toplam varyansın yüzde 69,98'ini açıklamıştır (Tablo 15)

Tablo 15: Ulaştırma Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Ulaştırma	1	2	1,899	37,98	69,98
	2	3	1,6	32	

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Birinci boyutu oluşturan kamyon sayısı (U1) ve otobüs sayısı (U2) değişkenleri ile ikinci boyutta yer alan otomobil sayısı (U5) değişkenlerinde, özellikle 1950'li yıllardan itibaren meydana gelen artışlar, Menderes Hükümetlerinin bu değişkelere ait faktör skorlarının yüksek gerçekleşmesini sağlamış ve böylece adı geçen hükümet dönemi ulaştırma performansına göre yapılan sıralamada ilk sırayı almıştır (Tablo 16).

Tablo 16: Hükümet Dönemlerine Göre Ulaştırma Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Ulaştırma
1951-1960 Menderes Hükümetleri	6,93
1924-1937 İnönü Hükümetleri	1,86
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	1,19
1961 I. Ara Dönem	0,83
1984-1991 Özal Hükümetleri	0,67
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	0,27

1992-1996	Demirel + Çiller Hükümetleri	0,01
1962-1965	II. İnönü Dönemi Hükümetleri	0,00
1966-1971	Demirel Hükümetleri	-0,55
1981-1983	II. Ara Dönem	-0,68
1997-2002	II. Koalisyon Hükümetleri	-1,06
1938-1942	Bayar + Saydam Hükümetleri	-2,58
1947-1950	Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	-3,30

1924-37 İnönü Hükümet dönemleri için faktör skorlarının yüksek gerçekleşmesi (Ek 3) ve ulaştırma sıralamasında ikinci sırada yer almasında, bu dönemde, özellikle, demiryolları yapımına ağırlık verilmiş olmasının önemli bir rolü olduğu görülmektedir. 2007 yılı verilerine göre, 8697 Km.'lik toplam demiryolu uzunluğunun 3035 Km.'lik kısmı İnönü Hükümetleri döneminde yapılmıştır¹⁶ (TÜİK 2009, 374).

Dış Ticaret Performansı

Hükümetlerin dış ticaret alanında ortaya koyduğu performansın analiz edilmesi için seçilen 6 değişken (Ek 2) 2 boyut altında bir araya toplanmış ve bu değişkenler toplam varyansın yüzde 69,56'sını açıklamıştır. Birinci boyuttaki 3 değişkenin toplam varyansı açıklama yüzdesine katkısı yüzde 41 ve ikinci boyuttaki 3 değişkenin toplam varyansı açıklamaya katkısı yüzde 28,49 olarak bulunmuştur (Tablo 17).

Tablo 17: Dış Ticaret Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
Dış Ticaret	1	3	2,464	41,067	69,56
	2	3	1,710	28,499	

Kaynak: TÜİK : **İstatistik Göstergeler 1923-2007** (http://www.tuik.gov.tr/yillik/ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Tablo 18: Hükümet Dönemlerine Göre Dış Ticaret Faktörü İçin Özdeğer İle Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	Dış Ticaret
1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	2,52
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	2,17
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	1,41
1981-1983 II. Ara Dönem	1,37

¹⁶ TÜİK (2009)'a göre, demiryolları uzunluklarına ait verilerin başlangıç yılı 1925'tir. Buna göre, 1925'ten önceki yıllarda yapılan demiryolları uzunluğu toplam 3957 Km.'dir [bkz. TÜİK 2009 (374)].

1984-1991	Özal Hükümetleri	1,26
1947-1950	Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	0,09
1961	I. Ara Dönem	-0,54
1924-1937	İnönü Hükümetleri	-1,00
1962-1965	II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-1,06
1966-1971	Demirel Hükümetleri	-1,07
1951-1960	Menderes Hükümetleri	-1,50
1938-1942	Bayar + Saydam Hükümetleri	-2,52
1943-1946	Saraçoğlu Hükümeti	-3,12

Hükümetlerin dış ticaret alanındaki performanslarına göre yapılan faktör sıralamasında, 1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri dönemi ilk sırayı almıştır (Tablo 18). Bu sonucun ortaya çıkmasında ise, birinci boyutta yer alan dış ticaret hacmi (D1) ve ithalat (D2) değişkenleri ile ikinci boyutta yer alan ithalatın GSMH'daki payını gösteren (D4) değişkeninde meydana gelen artışlar rol oynamıştır (Ek 2).

İstihdam Performansı

Hükümetlerin istihdam performansını sıralamak için yapılan analizde, seçilen 6 değişken (Ek 2) tek boyutta toplanmış ve toplam varyansı açıklama yüzdesi Tablo 19'da da gösterildiği gibi 54,05 olarak bulunmuştur.

Tablo 19: İstihdam Faktöründe Yer Alan Boyutlar, Değişken Sayıları, Özdeğerler ve Varyansı Açıklama Yüzdeleri

Faktör	Boyut	Değişken Sayısı	Özdeğer	Açıklama (%)	Toplam Açıklama (%)
İstihdam	1	6	2,27	54,05	54,05

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2007 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Analiz sonucunda ortaya çıkan Tablo 20'deki sıralamaya baktığımızda, 1951–1960 yılları arasında iktidarda olan Menderes Hükümetleri döneminin ilk sıraya yerleştiği görülecektir. Bu sonuca etki eden değişkenlerin ikinci boyutta bir araya gelen toplam istihdamdaki (IS1) artış ile tarım ve ormancılık faaliyetlerini kapsayan istihdamdaki (IS2) artış ve imalat sanayi istihdamı (IS5) ve inşaat ve bayındırlık istihdamının (IS6) etkili olduğu görülmektedir (Ek 3). 1950–1960 arası dönemde uygulanan liberal politikaların yarattığı genişletici etkinin bir sonucu olarak Menderes Hükümetleri dönemi istihdamda ilk sıraya

yerleşmiştir. 1997–2002 döneminde iktidarda olan koalisyon hükümetlerinin sıralamanın sonunda olması, bu dönemde yaşanan ekonomik krizlerle birlikte istihdam düzeyinde meydana gelen daralmanın etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 20: Hükümet Dönemlerine Göre İstihdam Faktörü İçin Özdeğer ile Ağırlıklandırılmış Genel Faktör Skor Sıralaması

Hükümet Dönemi	İstihdam
1951-1960 Menderes Hükümetleri	1,55
1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	1,43
1966-1971 Demirel Hükümetleri	1,12
1924-1937 İnönü Hükümetleri	0,83
1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hükümetleri	0,34
1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri	-0,10
1984-1991 Özal Hükümetleri	-0,28
1962-1965 II. İnönü Dönemi Hükümetleri	-0,32
1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri	-0,38
1961 I. Ara Dönem	-0,71
1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri	-0,83
1981-1983 II. Ara Dönem	-1,02

Sonuç

1923–2002 yılları arasında görev yapan ve Tablo 1’de yeniden düzenlenen hükümet dönemlerinin birbirleriyle karşılaştırılması amacıyla çok değişkenli istatistik yöntemlerinden biri olan faktör analizinin kullanıldığı bu çalışmada, toplam 94 değişken kullanılmış ve bu değişkenler 30 faktör altında toplanarak ortalama yüzde 76,38 oranında açıklama yüzdesine sahip olmuştur. Analiz sonucunda, hükümet dönemleri özdeğerler ile ağırlıklandırılmış genel faktör skorlarına göre sıralanmıştır. Buna göre, sıralamada ilk iki ve son iki sırayı alan hükümetler Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: İlk ve Son Sırayı Alan Hükümetler

Faktör	İlk İki Sıraya Alan Hükümetler	Son İki Sırayı Alan Hükümetler
Eğitim	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1972-1980 I. Koalisyon Hükümetleri
	1938-1942 Bayar+Saydam Hükümetleri	1961 I. Ara Dönem
İstihdam	1951-1960 Menderes Hükümetleri	2003-2007 II.Ara Dönem
	1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri

Tarım	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1992-1996 Demirel + Çiller Hükümetleri
	1951-1960 Menderes Hükümetleri	1961 I. Ara Dönem
Madencilik ve Enerji	1966-1971 Demirel Hükümetleri	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri
	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1981-1983 II. Ara Dönem
Ulaştırma	1951-1960 Menderes Hükümetleri	1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri
	1924-1937 İnönü Hükümetleri	1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hük.
Dış Ticaret	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	1938-1942 Bayar + Saydam Hükümetleri
	1992-1996 Demirel + Çiller Hük.	1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti
Maliye	1992-1996 Demirel+Çiller Hük.	1947-1950 Peker + Saka + Günaltay Hük.
	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	1924-1937 İnönü Hükümetleri
Milli Hesaplar	1992-1996 Demirel+Çiller Hükümetleri	1924-1937 İnönü Hükümetleri
	1997-2002 II. Koalisyon Hükümetleri	1943-1946 Saraçoğlu Hükümeti
Sağlık	1951-1960 Menderes Hükümetleri	1981-1983 II. Ara Dönem
	1961 I. Ara Dönem	1924-1937 İnönü Hükümetleri

Kaynak: TÜİK : İstatistik Göstergeler 1923–2009 (http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf) verileri kullanılarak gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarından tarafımızca hesaplanmış ve derlenmiştir.

Tablo 21’de de gösterildiği gibi, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarını kapsayan 1924-1937 İnönü Hükümetleri dönemi, eğitim ve tarım göstergelerinde en başarılı hükümet dönemi olarak ilk sırayı alırken, madencilik ve enerji ve ulaştırma göstergelerinde ise yine görece başarılı sayılabilecek bir performansla ikinci sırayı almıştır. Buna karşılık İnönü Hükümetleri maliye ve milli hesaplar göstergelerinde son sıralarda yer almıştır.

1951-1960 döneminde görev yapan Menderes Hükümetleri ise istihdam, ulaştırma ve sağlık göstergelerinde, diğer hükümet dönemlerine göre daha iyi performans göstererek ilk sırayı alırken, tarım göstergesinde ikinci sırayı almıştır.

1992–1996 döneminde görev yapan Demirel + Çiller Hükümetleri, maliye ve milli hesaplar göstergelerinde ilk sırada yer alırken, tarım göstergesinde son sıralarda yer almıştır. Madencilik ve enerji göstergesinde ise 1966-1971 döneminde görev yapan Demirel Hükümetleri ilk sırayı alırken, 1997-2002 döneminde görev yapan II. Koalisyon Hükümetleri dönemi son sırada yer almıştır.

1923-2007 döneminde görev yapan 59 hükümet için yaptığımız analizden çıkarılabilecek bir diğer sonuçta, hem tek başına iktidar olan, hem de görece daha uzun süren hükümetlerden 1924-1937 dönemini kapsayan İnönü Hükümetleri ile Menderes Hükümetlerinin diğer hükümet dönemlerine kıyasla daha başarılı olduklarının tespit edilmiş olmasıdır. Buna karşılık, kısa süreli koalisyon hükümetlerinin görevde kaldığı 1972-1980 ve 1997-2002 dönemlerinin performans açısından düşük düzeyde kalmış oldukları görülmektedir.

Elbette ki, kalkınma politikaları sadece hükümetlerin programlarından ve ülkenin içsel koşullarından etkilenmezler. Uygulanmak istenilen plan ve programlar, dış konjonktürden de -her dönemde etki ve ağırlığı değişmekle birlikte- etkilenmektedir. Örneğin, izleyen yıllarda da etkisini sürdüren 1929 krizi, liberal politikalar uygulamak isteyen Cumhuriyet hükümetlerinin korumacı-devletçi politikalara yönelmesinde etkili bir rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı da, savaşa girmediği halde Türkiye’yi iktisadi, sosyal vb. yönlerden etkilemiştir. Diğer taraftan, 1970’li yıllarda yaşanan petrol şokları ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkiler yaratarak beraberinde siyasal-sosyal çalkantılara yol açmıştır.

Sonuç olarak hem uluslararası karşılaştırmalarda, hem de ülke içi dönem ya da hükümet karşılaştırmalarında pek çok iç ve dış faktörün de rol oynayabileceğinin yapılan değerlendirmelerde göz önünde tutulması gerekmektedir. Bununla birlikte, yalnızca temel makroekonomik değişkenler esas alınarak yapılan hükümet ya da dönem karşılaştırmaları, kalkınma bakımından, hem ülkenin ulaştığı düzeyi hem de bu düzeye ulaşılmasında kimin ne oranda katkıda bulunduğunu göstermesi açısından sınırlı bir açıklama sağlamaktadır. Hükümet ya da dönem karşılaştırmalarında, kalkınma bakımından ortaya konulan performansın daha iyi ve sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için ekonomik değişkenlerin (üretim, dış ticaret, maliye vb.) yanında ekonomi-dışı değişkenlere (eğitim, sağlık, ulaştırma, kültürel vb.) de yapılan analizlerde yer verilmesi uygun bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

Adelman, Irma ve Cynthia T. Morris (1965) : “A Factor Analysis of The Interrelationship Between Social and Political Variables and Per Capita Gross National Product”, **The Quarterly Journal of Economics**, Cilt: 79, Sayı: 4, 555-576.

Adelman, Irma & Cynthia T. Morris (1968) : “Performance Criteria for Evaluating Economic Development Potential: An Operational Approach”, **The Quarterly Journal of Economics**, Cilt: 82, Sayı: 2, 261-280.

Akgül, Aziz (1997) : **Araştırmalarda İstatistiksel Analiz Teknikleri-SPSS Uygulamaları**, Mustafa Kitapevi, Ankara.

Barro, Robert J. (1996) : **Getting It Right Markets and Choices in a Free Society**, The MIT Press, Cambridge, London.

Cooper, John (1983) : “Factor Analysis: An Overview”, **The American Statistician**, Cilt: 37, Sayı: 2, 141-147.

Erçetin, Yasemin (1993) : **Diskriminant Analizi ve Bankalar Üzerine Bir Uygulama**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. APM-28, Ankara.

Kibritçioğlu, Aykut (2007) : A Comparison of Macroeconomic Performances of Governments in Turkey 1987-2007, (http://mpa.ub.uni-muenchen.de/3962/1/MPRA_paper_3962.pdf) (Erişim Tarihi: 08.10.2016).

Morrison, F. Donald (1984) : **Multivariate Statistical Methods**, 2nd Edition, McGraw Hill International Book Company, New York.

Norusis, Marija J. (1994) : **SPSS for Windows Professional Statistics. Release 6.1.**, Englewood Cliffs: Prentice Hall, New Jersey.

Özdamar, Kazım (1999) : **Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi**, Kaan Kitapevi, Eskişehir.

Tatlıdil, Hüseyin (1996) : **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Akademi Matbaası, Ankara.

Telatar, Funda (2000) : “Makro Ekonomik Performans İndekslerine Göre Hükümetlerarası Sıralamalar 1950–1996”, **İktisat-İşletme-Finans**, Sayı: 175, 55-69.

Tsantis, Andreas (1969) : “Political Factors in Economic Development”, **Comperative Politics**, Cilt: 2, Sayı: 1, 63-78.

TÜİK; **İstatistik Göstergeler 1923–2009**
(http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf.) (Erişim Tarihi: 10.11.2016).

Wilber, K. Charles (1966) : “A Nonmonetary Index of Economic Development”, **Soviet Studies**, Cilt: 17, Sayı: 4, April, 408-416.

Ek 1 Hükümetlerin Görevde Kaldıkları Süreler

Hükümetlerin Görevde Kaldıkları Süreler	
İnönü Hükümetleri (1., 3., 4., 5., 6., 7.)	14 yıl (3 Ay 11 gün Okyar Hükümeti dahil)
Bayar Hükümetleri	1 yıl 3 ay
Saydam Hükümetleri	3 yıl 6 ay
Saraçoğlu Hükümetleri	4 yıl 1 ay
Peker Hükümeti	1 yıl 1 ay
Saka Hükümeti	1 yıl 3 ay
Günaltay Hükümeti	1 yıl 4 ay
Menderes Hükümeti	10 yıl
Gürsel Hükümeti	1 yıl 6 ay
İnönü Hükümetleri (8.,9., 10.)	3 yıl 3 ay
Ürgüplü Hükümeti	8 ay
Demirel Hükümetleri (1., 2., 3.)	5 yıl 8 ay
Erim Hükümetleri	1 yıl 2 ay
Melen Hükümeti	11 ay
Talu Hükümeti	9 ay
Ecevit Hükümeti	10 ay
Irmak Hükümeti	4,5 ay
Demirel Hükümeti (4.)	2 yıl 3 ay
Ecevit Hükümeti (2.)	1 ay
Demirel Hükümeti (5.)	5,5 ay
Ecevit Hükümeti (3.)	1 yıl 10 ay
Demirel Hükümeti (6.)	10 ay
Ulus Hükümeti	3 yıl 3 ay

Özal Hükümeti	6 yıl
Akbulut Hükümeti	1 yıl 7 ay
Yılmaz Hükümeti (1.)	5 ay
Demirel Hükümeti (7.)	1 yıl 8 ay
Çiller Hükümetleri	2 yıl 8 ay
Yılmaz Hükümeti (2.)	3,5 ay
Erbakan Hükümeti	1 yıl
Yılmaz Hükümeti (3.)	1 yıl 6 ay
Ecevit Hükümeti (4., 5.)	3 yıl 10 ay
Gül Hükümeti	3,5 ay
<p>Kaynak:: https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_CabinetHistory.aspx (Erişim Tarihi: 10.11.2016) verileri kullanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.</p> <p>Not: Parantez içindeki rakamlar kaçınıcı kez hükümet olduğunu göstermektedir.</p>	

Ek 2

Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler

Milli Hesaplar Faktörüne Ait Değişkenler	
MH1	carî üretici fiyatlarıyla GSMH büyüme hızı
MH2	carî üretici fiyatlarıyla kişi başına GSMH büyüme hızı
MH3	hizmetler sektörü büyüme hızı (carî)
MH4	sanayi (carî) içinde imalat sanayi
MH5	sanayi sektörü büyüme hızı (carî)
MH6	tarım sektörü büyüme hızı (carî)
MH7	inşaat sanayi (carî)
MH8	carî GSMH içinde hizmetler
MH9	carî GSMH içinde tarım
MH10	sabit GSMH içinde sanayi
MH11	sabit GSMH içinde tarım
MH12	GSMH deflatörü
MH13	sabit GSMH içinde hizmetler
MH14	carî GSMH içinde sanayi
MH15	hizmetler sektörü büyüme hızı (sabit)
MH16	sanayi sektörü büyüme hızı (sabit)
MH17	carî üretici fiyatlarıyla kişi başına GSMH (\$)
MH18	tarım sektörü büyüme hızı (sabit)

Tarım Faktörüne Ait Değişkenler	
T1	arpa üretimi
T2	arpa verimi
T3	buğday verimi
T4	buday üretimi
T5	mısır üretimi
T6	mısır ekim alanı
T7	toplam baklagil ekim alanı
T8	mısır verimi
T9	şekerpancarı ekiliş payı
T10	buğday ekiliş payı
T11	mısır ekiliş payı
T12	pamuk ekiliş payı
T13	pamuk ekim alanı
T14	toplam endüstriyel bitki ekim alanı
T15	şekerpancarı verimi
T16	tütün ekim alanı
T17	tütün üretimi
T18	tütün ekiliş payı
T19	arpa ekim alanı
T20	arpa ekiliş payı
T21	şekerpancarı ekim alanı

Sağlık Faktörüne Ait Değişkenler	
S1	doktor sayısı
S2	doktor başına nüfus
S3	eczacı sayısı
S4	eczacı başına nüfus
S5	sağlık memuru başına nüfus
S6	sağlık memuru
S7	hemşire başına nüfus
S8	ebe sayısı
S9	ebe başına nüfus
S10	hastaneler yatak sayısı
S11	hastane sayısı
S12	eczane sayısı

Maliye Faktörüne Ait Değişkenler	
M1	bütçe tahsilatı
M2	fiilenen ödenen bütçe
M3	bütçe gelirleri
M4	bütçe giderler
M5	bütçe açığı / Bütçe tahsilatı

Faktör Analizinde Kullanılan Değişkenler (devam)

Eğitim Faktörüne Ait Değişkenler	
EG1	mesleki ve teknik okul başına öğrenci
EG2	mesleki ve teknik öğretmen başına öğrenci
EG3	mesleki ve teknik okul
EG4	yüksek öğretim öğretmen başına öğrenci
EG5	yüksek öğretim öğretmen sayısı
EG6	lise öğretmen sayısı
EG7	ilkokul öğretmen sayısı
EG8	lise başına öğrenci
EG9	lise öğretmen başına öğrenci
EG10	yüksek öğretim okul sayısı
EG11	yüksek öğretim okul başına öğrenci
EG12	ilkokul başına öğrenci
EG13	İlköğretim okul sayısı
Dış Ticaret Faktörüne Ait Değişkenler	
D1	dış ticaret hacmi \$
D2	ithalat
D3	ihracat
D4	ithalatın GSMH içindeki payı
D5	ihracatın GSMH içindeki payı
D6	ihracatın ithalatı karşılama oranı
İstihdam Faktörüne Ait Değişkenler	
IS1	toplam istihdam
IS2	tarım,orman,hayvancılık istihdamı
IS3	toplumsal ve sosyal hizmetler istihdamı
IS4	madencilik istihdamı
IS5	imalat sanayi istihdamı
IS6	inşaat ve bayındırlık istihdamı

Madencilik ve Enerji Faktörüne Ait Değişkenler	
EM1	brüt elektrik enerji tüketimi
EM2	brüt elektrik enerji üretimi
U1	kamyon sayısı
EM3	kişi başına elektrik tüketimi
U2	otobüs sayısı
EM4	toplam içinde termik santral üretim
U3	demiryolları (km)
EM5	toplam içinde hidroelektrik santral üretim
U5	otomobil sayısı
EM6	taş kömürü üretimi
EM7	hidroelektrik santrali
EM8	termik santral üretim

Ek 3 Faktörlerin Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisleri

Eğitim Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi					
	1	2	3	4	5
mes.ve tek. okul başına öğrenci	0,856				
mes.ve tek öğretmen başına öğrenci	0,805				
mesleki ve teknik okul %	-0,603				
yüksek öğretim öğretmen başına öğrenci		0,888			
yük.öğrtm öğretmen		-0,687			
lise öğretmen		0,623			
ilkokul öğretmen sayısı			0,896		
lise başına öğrenci			0,652		
lise öğretmen başına öğrenci			0,530		
yük.öğretim okul sayısı				-0,820	
yük.öğretim okul başına öğrenci				0,813	
ilkokul başına öğrenci					-0,918
İlköğretim okul sayısı					0,813

İstihdam Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi	
	1
toplam istihdam	0,818
tarım,orman,hayvancılık istihdamı	0,725
toplumsal ve sosyal hizmetler istihdamı	0,598
madencilik istihdamı	0,593
imalat sanayi istihdamı	0,491
inşaat ve bayındırlık istihdamı	0,363

Maliye Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi	
	1
bütçe tahsilatı	0,932
fiilenen ödenen bütçe	0,927
bütçe gelirleri	0,898
bütçe giderler	0,896
bütçe açığı / bütçe tahsilatı	-0,610

Tarım Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi							
	1	2	3	4	5	6	7
arpa üretimi	0,919						
arpa verimi	0,910						
buğday verimi	0,893						
buday üretimi (ton)	0,847						
mısır üretimi		0,909					
mısır ekim alanı		0,863					
toplam baklagil ekim alanı		0,821					
mısır verimi		0,719					
şekerpancarı ekiliş payı			-0,908				
buğday ekiliş payı			-0,901				
mısır ekiliş payı			0,897				
pamuk ekiliş payı			0,801				
pamuk ekim alanı				0,938			
top. endüstriyel bitki ekim alanı				0,919			
şekerpancarı verimi				0,561			
tütün ekim alanı					0,944		
tütün üretim					0,923		
tütün ekiliş payı						0,801	
arpa ekim alanı						0,756	
arpa ekiliş payı							0,812
şekerpancarı ekim alanı							0,555

Ulaştırma Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi		
	1	2
kamyon sayısı	0,948	
otobüs sayısı	0,887	
demiryolları (km)		0,740
telefon abone sayısı		0,733
otomobil sayısı		0,708

Dış Ticaret Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi		
	1	2
dış ticaret hacmi	0,988	
ithalat	0,906	
ihracat	0,792	
ithalatın GSMH içindeki payı		0,887
ihracatın GSMH içindeki payı		0,756
ihracatın ithalatı karşılama oranı		-0,583

Ek 3 Faktörlerin Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisleri (devam)

Milli Hesaplar Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi				
	1	2	3	4
carî üretici fiyat GSMH büyüme hızı	0,931			
carî üretici fiyat kişi başına GSMH büyüme hızı	0,930			
hizmetler sektörü büyüme hızı (carî)	0,922			
sanayi (carî) içinde imalat sanayi	0,892			
sanayi sektörü büyüme hızı (carî)	0,891			
tarım sektörü büyüme hızı (carî)	0,837			
inşaat sanayi (carî)	0,832			
carî GSMH içinde hizmetler		0,891		
carî GSMH içinde tarım		-0,885		
sabit GSMH içinde sanayi		0,862		
sabit GSMH içinde tarım		-0,856		
GSMH deflatörü		0,819		
sabit GSMH içinde hizmetler		0,805		
carî GSMH içinde sanayi		0,790		
hizmetler sektörü büyüme hızı (sabit)			0,886	
sanayi sektörü büyüme hızı (sabit)			0,885	
carî üretici fiyat kişi başına GSMH				0,776
tarım sektörü büyüme hızı (sabit)				0,701

Sağlık Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi					
	1	2	3	4	5
doktor sayısı	0,899				
doktor başına nüfus	-0,894				
eczacı sayısı	0,881				
eczacı başına nüfus	-0,818				
sağlık memuru başına nüfus		0,928			
sağlık memuru		-0,799			
hemşire başına nüfus		0,693			
ebe sayısı			0,966		
ebe başına nüfus			-0,951		
hastaneler yatak sayısı				0,912	
hastane sayısı				0,843	
eczane sayısı					0,903

Madencilik ve Enerji Faktörü Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi			
	1	2	3
brüt elektrik enerji tüketimi	0,969		
brüt elektrik enerji üretimi	0,952		
kişi başına elektrik tüketimi	0,942		
toplam içinde termik santral üretimi		0,968	
toplam içinde hidroelektrik santral üretimi		-0,968	
taşkömürü üretimi		0,594	
hidroelektrik santrali elektrik üretimi			0,872
termik santral elektrik üretimi			-0,812

ÇİN YATIRIM ŞİRKETİ (CIC) ÖZELİNDE FİNANSAL KÜRESELLEŞMEDE DEVLET SERMAYESİ: ULUSAL VARLIK FONLARI

*Orhan ŞİMŞEK*¹

Özet

Neoliberal küreselleşme dalgasının 1990’ların sonları itibariyle karşılaşmaya başladığı sorunlar, ekonomide devletin rolünün tartışılmasını yeniden gündeme getirirken, 2000’li yıllar itibariyle de gelişmekte olan dünyadan yükselen devlet merkezli kalkınma stratejileri ön plana çıktı. Bu ülkelerde devlet çeşitli mekanizmalarla hem ulusal hem de küresel ekonomide ağırlığını artırmaya başladı. Bu mekanizmaların başında gelen ulusal varlık fonları, devletlerin hem iktisadi hem de siyasi bağlamda kullandıkları, devlet sermayeli bir yatırım aracı olarak işlevlerini artırdı. Bu bağlamda, en iyi örneklerden biri de Çin Yatırım Şirketi (CIC) oldu.

Anahtar Kelimeler: Çin, CIC, Ulusal Varlık Fonları, Küreselleşme

Abstract

The problems that the wave of neoliberal globalization began to face at the end of 1990s brought the debate about the role of the state in the economy back to the agenda, and in the 2000s, state centered development strategies have risen from the emerging world. In these countries, the state began to increase its weight in the national and global economy through various mechanisms. Sovereign Wealth Funds, which came at the forefront of these mechanisms, increased their function as state-owned investment instruments, which the states have used both economically and politically. In this context, one of the best examples is the China Investment Corporation (CIC).

Key Words: China, CIC, Sovereign Wealth Funds, Globalization

¹ Yrd. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, simsekorhann@gmail.com

Giriş

Neoliberalizmin istikrarsız yürüyüşü, devletin ekonomik yaşamdaki rolünün yeniden altının çizilmesini beraberinde getirdi. Özellikle son krizde yaşanan büyük çöküş sonucu devlet aygıtı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kurtarıcı rol üstlendi. Bu durumla birlikte, devletin ekonomideki rolü tekrar tanımlandı. Devletin ekonomideki varlığı gözle görülür biçimde arttı ve bu durum-özellikle kimi gelişmekte olan ülkelerde-“devlet kapitalizmi²” olarak adlandırıldı. Söz konusu yenilenmiş süreç, küresel ekonomi politigin de yörüngesini değiştirdi (Dixon ve Monk, 2012: 104). Bir yandan serbestleşme politikalarını “kendi özgü” koşullarla uygulayarak, küreselleşmenin getirdiği üretimin merkezsizleşmesi süreci doğrultusunda dünyanın en önemli üretim merkezi olan, diğer yandan da yine kendine özgü bir biçimde kalkınmacı devlet anlayışı olan Çin’in yükselişi, bu yörünge değişikliğinin öncül nedenidir. Devlet kapitalizmi kavramının tozlu raflardan alınıp tekrar kullanılması da Çin’in yükselişi ile birebir bağlantılıdır.

1980’lerde neoliberalizm ve onun manifestosu niteliğinde olan Washington Uzlaşması’nda minimize edilen devlet aygıtı, Post-Washington Uzlaşması’nın piyasa dostu devlet anlayışıyla kısmen de olsa yeniden iktisadi alana çekilmiş, özellikle 2008 krizi, devletin ekonomik alandaki sınırlı varlığının olumsuz sonuçlarını ortaya koymuştur. Bu kriz, modern kapitalizmi yeniden düşünme sürecini de beraberinde getirmiştir. Çünkü devlet, reel sektörden finansa, özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinden küresel ekonomiye yön verir hale gelmiştir. Neoliberal küreselleşme ideologları tarafından geri plana itilen devlet, oysa küresel kapitalizmde varlığını sürdürüyordu. Başta Çin olmak üzere, Rusya, Körfez Ülkeleri, Hindistan, Brezilya gibi ülkeler devlet yönetimindeki şirketlerle küresel ekonominin yeni aktörleri olarak ön plana çıkmaktaydı.

²Uygulama bağlamında ülkelere göre farklılık arz etse de yirmi birinci yüzyılın “yenilenmiş” devlet kapitalizminde devlet ekonomiyi ideolojik ilkeler doğrultusunda değil, siyasi ilerleme amaçlı idare etmektedir. Bu sistemde ekonomi pür olarak devlet mülkiyeti altında olmamakla birlikte, özel mülkiyetli büyük firmaların da yer aldığı, devletin özellikle anahtar sektörler olarak tabir edilebilecek, enerji, finansa, telekomünikasyon gibi sektörlerde öncü olduğu bir yapı mevcuttur. Dolayısıyla devlet kapitalizminin öncül formlarından farklı olarak, yenilenmiş devlet kapitalizmi geleneksel merkantilizmi ve dışa kapalı bir ekonomiyi öngörmez ve benimsemez. Ötesi, bu dönemin devlet kapitalizmi küreselleşmeyle tam uyumludur. Başta Çin olmak üzere, Rusya, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika ve Körfez ülkeleri devlet kapitalizminin güncel uygulayıcıları olarak nitelendirilebilir (Bremmer, 2010; McNally, 2013).

2008 krizi sonrası hızlanan bu süreç devlet-piyasa ilişkilerini de yeniden şekillendiriyordu. Devlet artık sadece düzenleyici, denetleyici bir unsur olarak değil aynı zamanda yukarıda bahsi geçen biçimde mülkiyeti devlete ait olan kuruluşlarla da küresel anlamda bir yatırımcı konumuna geliyordu. Dolayısıyla devlet, küresel rekabet koşullarına ayak uydurarak, adeta bir özel şirket gibi çalışıyordu.

Küresel yatırımcı devletin en büyük örneği hiç kuşku yoktur ki Çin'dir. Çin'in küreselleşme stratejisinin temelini oluşturan “*go global-küresele git*” politikası bağlamında, başta ulusal petrol şirketleri ve bankalar olmak üzere, ağırlıklı olarak devlet mülkiyetli şirketlerle faaliyet göstermesinin yanında yeni bir yatırım aracı olarak ulusal varlık fonları (SWFs) kullanmaya başlamıştır (Şimşek, 2016).

Ulusal Varlık Fonları: Kavramsal Bir Çerçeve

Ulusal varlık fonları küresel siyasal sistemde ve dünya ekonomisinde giderek önemi artan güçlü aktörler haline gelmiş olup Lenihan (2014: 227)'a göre, bu konudaki en önemli tartışma da ulusal varlık fonlarının politik ve/veya piyasacı bir unsur olup olmadığı konusundadır. Ona göre, ulusal varlık fonları, devletin ekonomik gücünü arttıran ve aynı zamanda piyasacı bir mantıkla hareket eden dinamikler olduğu için bu fonlara hem siyasi hem de iktisadi misyon yüklemek olağandır. Kaldı ki ellerinde tuttuğu birikim bakımından ulusal varlık fonları, hem küresel finans, hem de küresel siyasetin orta noktasında yer almaktadır. Dolayısıyla küresel ekonomi politiğin öncül konularından biri haline gelmesi de liberal ekonomik düzende devletin gücünü arttırmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, ulusal varlık fonları, devletin rekabetçi küresel ekonomide varlığını hissettirebilecek ve uzun dönemli kazançlar sağlayabilecek önemli bir unsur olarak görülmektedir. (Lenihan, 2014: 227-228).

Son birkaç yıldır-özellikle de 2000'lerin ortaları ve küresel kriz itibarıyla ulusal varlık fonları, devletin ekonomideki rolünü tekrar gündeme getiren ve yeniden inşa eden bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Stratejik bağlamda yapılan yatırımlar, devletin küreselleşme ve finansallaşmanın getirdiği cari şartlara uyumunu ortaya sermiş olup ulusal varlık fonları, devletin küreselleşme ve finansallaşmaya uyum stratejisinin bir ürünü haline geldi. Bu

bağlamda fonlar, sadece ekonomik bir araç değil, aynı zamanda siyasi ilerleme için de önemli bir faktör olarak küresel kapitalizmde sahne almaktadır (Haberly, 2011: 1833-1834). Bu bağlamda hem ellerinde tuttıkları birikim, hem de giderek artan sayıları, neoliberalizmden devlet kapitalizmine kayışı simgeleyip simgelemediği önemli bir tartışma konusu oldu (Schwartz, 2012: 517).

Ulusal varlık fonları, küresel piyasalarda yatırım yapan ve özellikle de gelişmekte olan dünya merkezli-devlet mülkiyetindeki kurumsal yatırımcılardır. Bu terim ilk olarak Rozanov (2005) tarafından kullanılmış olup, ulusal varlık fonlarının tanımıyla ilgili bir uzlaşma bulunmamaktadır. Tablo 1’de bazı farklı ulusal varlık fonu tanımını görmek mümkündür. Ancak nasıl tanımlanırsa tanımlansın, kısaca devlet mülkiyetinde olan finansal yatırım araçları olarak betimlenebilecek olan ulusal varlık fonlarının küresel finansal manzarayı yeniden şekillendirdiği aşikar bir durumdur (Haberly, 2011: 1833).

Tablo 1. Bazı Ulusal Varlık Fonları Tanımları

IMF	Ulusal varlık fonları çeşitli makroekonomik amaçlar için kurulmuş devlet mülkiyetli yatırım fonlarıdır.
Santiago İlkeleri	Ulusal varlık fonları devlet mülkiyetindeki, özel amaçlı yatırım fonları ya da girişimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu fonlar devlet tarafından makroekonomik amaçlar için oluşturulmuş olup çeşitli yatırım stratejileri çerçevesinde, yabancı finansal varlıkların da içinde olduğu çeşitli objelere yatırım gerçekleştirir. Ulusal varlık fonları, genellikle ödemeler dengesi fazlalıkları, resmi döviz rezervleri, özelleştirme gelirleri, mali fazlalıklar ya da mal ihracatı sonucu elde edilen gelirle finanse edilir.
OECD	Ulusal varlık fonları doğrudan ya da dolaylı olarak devlet tarafından yönetilen, ulusal amaçları gerçekleştirmek için kullanılan bir varlık havuzudur.
Sovereign Wealth Fund Institute	Bir ulusal varlık fonu, ödemeler dengesi fazlalığı, resmi döviz işlemleri, özelleştirme gelirleri, transfer ödemeleri, bütçe fazlalıkları ya da kaynak ihracatından elde edilen gelirle oluşturulan devlet mülkiyetindeki kuruluşlardır.
Koch-Weser ve Haacke, 2013	

Küresel finansal manzarayı yeniden şekillendirmesinin temelinde özellikle 2008 krizi döneminde Batı finansal kurumlarının Asya ve Ortadoğu’daki ulusal varlık fonlarından epeyce yüksek sermaye akımları elde etmesi gösterilebilir. Dolayısıyla ulusal varlık fonları, bu durumun bir sonucu olarak dünyanın en büyük bankaları, özel sermayeli fonları, hedge fonlar ve diğer para kurumlarında büyük hissedarlar haline geldiler. Bu şekilde birer makroekonomik finansal varlıklar olmalarının yanında ulusal varlık fonları ulusal kalkınmanın ve stratejik dış yatırımın da bir aracı olma işlevi görmektedir (Haberly, 2011: 1833). Söz konusu gelişme, küreselleşmenin de bir anlamda rotasını kaydıran bir aşamanın başlamasını temsil etmektedir. “Minimal devlet” anlayışıyla 1980’lerin başından itibaren hakim olan neoliberal paradigma, devleti her ne kadar ekonomik alandan dışlıyor gibi görünse de, gelişmekte olan ülkeler üzerinden yükselen yeni nesil devlet kapitalizmi, devletin girişimci olarak ekonomide yer aldığı bir düzenin habercisi oldu ve bunun da en önemli araçlarından biri olarak da ulusal varlık fonları büyük önem kazandı.

Devlet girişimciliğinin önemli bir örneği olarak ulusal varlık fonlarının yükselişi, küresel finansal sistemle birlikte devlet egemenliğinin yeniden inşasını getiren bir süreç oldu. Artık özellikle ulusal varlık fonlarıyla yatırım yapan devletler sadece belli bir toprak parçasını değil, bu fonlar aracılığıyla başka devletlerin toprakları içindeki kurum ve kuruluşlar ile sahaları da yönetir oldu. Dolayısıyla bu süreç devlet egemenliğinin deterritoryalizasyonu yani alansızlaşması olarak kabul edilebilir. Devlet tasarruflarının ve devlet birikimlerinin bu fonlar aracılığıyla alansızlaşması devlet güdümünde kapitalizmin alanını genişletti (Haberly, 2011: 1834).

Tablo 2. Varlıkları Bağlamında Dünyanın En Büyük 15 Ulusal Varlık Fonu

Ülke	Ulusal Varlık Fonu	Varlık (milyar dolar)	Kuruluş	Fon Kaynağı
Norveç	Government Pension Fund-Global	885	1990	Petrol
Çin	China Investment Corporation	813.8	2007	Mamul dışı
BAE-Abu	Abu Dhabi Investment	796	1976	Petrol

Dabi	Authority			
Suudi Arabistan	SAMA Foreign Holdings	598.4	-	Petrol
Kuveyt	Kuwait Investment Authority	592	1953	Petrol
Çin	SAFE Investment Company	474	1997	Mamul dışı
Çin-Hong Kong	Hong Kong Monetary Authority Investment Portfolio	442.4	1993	Mamul dışı
Singapur	Government of Singapore Investment Corporation	350	1981	Mamul dışı
Katar	Qatar Investment Authority	335	2005	Petrol ve Doğalgaz
Çin	National Social Security Fund	236	2000	Mamul dışı
BAE-Dubai	Investment Corporation of Dubai	196	2006	Mamul dışı
Singapur	Tamasek Holdings	193.6	1974	Mamul dışı
Suudi Arabistan	Public Investment Fund	160	2008	Petrol
BAE-Abu Dhabi	Abu Dhabi Investment Council	110	2007	Petrol
Avusturalya	Australian Future Fund	95	2006	Mamul dışı

Kaynak: <http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund-rankings/> (2016 Eylül itibariyle güncellenmiş veriler) Eylül 2016 itibariyle SWFI’de görünen 78 ulusal varlık fonunun toplam değeri 7, 395.7 milyar dolar

Devletin birikmiş varlığını özel finansal piyasalarda değerlendiren ulusal varlık fonlarının sayısı 2000 yılından itibaren hem sayılarının hem de toplam yatırımlarının artış göstermesi küresel ekonomik manzarada önemli değişikliklere neden oldu (Tablo 2, Tablo 3).

Tablo 3. 2000-2015 yılları arasında Ulusal Varlık Fonlarının Doğrudan Yatırımları

Yıl	Yatırım Sayısı	Yatırım Miktarı (Milyar Dolar)
2000	27	1.8
2001	20	0.5
2002	34	1.3
2003	39	2.1
2004	53	5.7
2005	93	11.5
2006	92	25.2
2007	138	77.7
2008	173	111.7
2009	158	88.2
2010	210	47.6
2011	250	82.6
2012	270	58.4
2013	173	49.3
2014	133	68.6
2015	186	48.0

Sovereign Investment Lab Annual Report, 2016

Yirminci yüzyılın finansal tarihi Anglo-Amerikan finans kurumları tarafından temsil edilirken, yirmi birinci yüzyılda piyasaya ulusal varlık fonları gibi yeni oyuncular eklenmiş oldu. Bu bağlamda, ulusal varlık fonlarının yükselişi yeni bir çalışma alanı yarattı. Ampirik olarak bu fonların, modern kapitalizmin, küresel bütünleşmenin ve devlet egemenliğinin dinamiklerini değiştiren bir unsur haline almış olması da, onları küresel bağlamda dikkate değer birer devlet yatırım aracı yapmaktadır (Dixon ve Monk, 2012).

Sun, Li vd (2014), cari dönemde ulusal varlık fonlarının olduğu ülkeleri üçe ayırmaktadır.

1. Arap Petrol Üreticisi Ülkeler (Abu Dabi, Fas, Dubai, Kuveyt, Libya, Katar, Suudi Arabistan)
2. Arap Olmayan Petrol Üreticisi Ülkeler (Norveç, Rusya)
3. Gelişmekte Olan Doğu Asya Ülkeleri (Çin, Hong Kong, Singapur)

1970’lerdeki birinci petrol krizi sonrasında büyük petrol ihracatçısı ülkeler, kendi ulusal varlık fonlarını kurdular. Bunun nedeni de petrol kaynaklarının azalabileceği endişesidir. 1990’larda ise gelişmekte olan Asya ülkeleri hızlı kalkınmalarını takiben döviz rezerv fazlası elde edip bu ülkeleri izledi. Norveç, Rusya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Abu Dabi, Katar ve Alaska’nın ulusal varlık fonlarının sermayesi petrol gelirlerinden karşılanmaktayken, Çin ve Singapur gibi ülkeler mal ihracatına bağlı olarak ortaya çıkan dış ticaret fazlalarını bu fonlarda kullanmaktadır. Sermaye kaynağı farklı olsa da hepsinin ortak yanı devlet mülkiyetinde olmalarıdır (Sun, Li vd, 2014: 655).

Ulusal varlık fonları siyaset ve finansın kavşak noktasında olduğundan beri, devlet otoritesinin piyasadaki varlığının başka bir türünü işaret etmektedirler. Bu bağlamda ulusal varlık fonları, dünyanın en önemli güç aracı olarak tanımlanabilir. Bu durum ulusal varlık fonlarının yatırım yaptığı ülkelerde finansal korumacılığa yönelişe sebep oldu. Çünkü bu fonlar, jeopolitik gücün dağılımında bir kayışa sebep olmaktadır. Özellikle de Çin ulusal varlık fonlarının enerji yatırımları Çin’in jeopolitik amaçları için bir araç olarak görülmektedir (Sun, Li vd, 2014).

Çin ve Ulusal Varlık Fonları: Çin Yatırım Şirketi (CIC)

Çin’in cari politik ekonomi yapısı melez, rekabet odaklı bir devlet destekli kapitalizm çeşidi olarak nitelenebilir. Geniş devlet müdahaleciliğinin, küresel ekonomik süreç ile derin bir bütünleşme içerisine girdiği yeni nesil devlet kapitalizmi türü olarak da adlandırmak mümkündür (ten Brink, 2014: 38). Çünkü Çin politik ekonomisi son on yıllarda finans odaklı küresel ekonomiyle bütünleşmiş durumdadır. Bu duruma Çin devleti de kendine özgü refleks ve kısıtlarla cevap verdi. Bu kısıtlarla amaçlanan, küreselleşmeyle uyum sonucu ele gelen fırsatları sürdürmek ve yeni coğrafi bölgelerde yeni piyasalara açılmaktır. Yeni piyasalar ve yeni coğrafyalara açılırken de hem ulusal finansal sistemin ve devlet mülkiyetli şirketlerin

yeniden inşası, hem de neoliberal ilkelere kapitalist araçlar bağlamında “seçici uyum” ve bu çerçevede devlet mülkiyetli şirketler ve ulusal varlık fonlarıyla küresel kapitalizmde var olma hedefleri korelasyonlu bir şekilde belirlenmiştir (Lim, 2010: 678). Ortaya çıkan durum da neoliberal küresel kapitalizme devlet sermayesi bağlamında uyum sağlayan düalist bir yapıdır. Bu süreç, neoliberal küreselleşmeyi devletçi küreselleşmeye götürebilecek stratejik bir dönemeci ifade etmektedir. Çin ekonomik düzeni McNally (2013) tarafından da yenilenmiş devlet kapitalizmi olarak betimlenmektedir.

Çin ekonomisinin dışa açılmasıyla beraber artan uluslararası ticaret bağları, ülkenin büyük döviz rezervleri elde etmesini sağladı. Dolayısıyla Çin bürokrasisi hem bu rezervlerini değerlendirmek, hem de küreselleşme politikası bağlamında dış yatırımlarını kuvvetlendirmek adına 2007 yılında China Investment Corporation (CIC) adlı ulusal varlık fonunu kurdu. O zamana değin, halihazırda ulusal varlık fonuna sahip olan ülkeler ya büyük petrol ihracatçıları ya da görece daha küçük ihracat odaklı sanayileşmiş ülkelerdi. Çin’in dünyanın üretim üssü haline gelmesi ve dünyanın en büyük ihracatçısı konumunda olması başta enerji olmak üzere tüm doğal kaynaklara olan ihtiyacını arttırdı. Bu bağlamda ulusal varlık fonları Çin için stratejik bir yatırım aracı oldu (Liew ve He, 2010).

Finans Bakanlığı tarafından 1.55 trilyon RMB değerinde özel bonoların verilmesiyle kurulan CIC, tümüyle devlet mülkiyetli bir şirket olup, CIC’nin küresel bir ulusal varlık fonu olarak temel işlevi 200 milyar dolarlık döviz rezervlerini stratejik olarak belirlediği yatırım ilkeleri (Tablo 4) doğrultusunda değerlendirmek ve bu değerlendirışı uzun dönemde yüksek getiri olarak döndürebilmektir (Sun, Li, vd., 2014: 656).

Tablo 4. CIC Yatırım İlkeleri

CIC ticari olarak yatırım yapar. Hedefi, hissedarı için kabul edilebilir risk toleransı dahilinde azami getiri elde etmektir.

CIC, finansal bir yatırımcı olup portföyündeki şirketlerin kontrolünü gözetmez.

CIC, Çin'in ve alıcı ülkelerin veya bölgelerin kanun ve yönetmeliklerine uymak ve kurumsal sosyal sorumluluklarını titizlikle yerine getirmekten sorumlu bir yatırımcıdır.

CIC, hem karar verme hem de yatırım faaliyetlerinde ihtiyatlı ve disiplinli bir yaklaşım sağlamak için bir varlık tahsisatı çerçevesinde derinlemesine araştırmaya dayalı yatırımlar sürdürmektedir.

CIC Annual Report 2015

200 milyar dolarlık rezervlerin yarısından fazlası CIC'nin küresel yatırımlarına ayrılmış ve bu küresel yatırımlar CIC International ve CIC Capital adlı alt birimler tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte fonun ulusal yatırımları Central Hujin tarafından yapılmaktadır. CIC International denizaşırı yatırımları kontrol etmek ve yapmak için kurulmuştur. Aralık 2011'de 30 milyar dolar enjekte edilerek dış yatırımları çeşitlendiren bir araç rolünün güçlendirilmesi hedeflendi. Bu bağlamda CIC, özellikle enerji, doğal kaynaklar, gayrimenkul ve altyapı sektörlerinde doğrudan yatırımlar yapmaya başladı (Sun, Li, vd., 2014: 657). Central Hujin de iç finansal yapıyı güçlendirmeye çalışan ve bankalara destek veren (Tablo 5) stratejik yatırımlar gerçekleştiren devlet finans holdingi olarak işlem gerçekleştirmektedir (Overbeek, 2012: 154).

Tablo 5. Central Hujin’in Çin’in Önde Gelen Bankalarında Sahip Olduğu Portföy Oranları, %

China Development Bank	47.63
Industrial and Commercial Bank of China	35.12
Agricultural Bank of China	40.28
Bank of China	65.52
China Construction Bank	57.26
CIC Annual Report 2014	

CIC’nin kuruluşu zaten Çin’in geniş küreselleşme politikası çerçevesinde sermaye birikimini çeşitlendirmek bağlamında bir stratejidir (Sun, Li, vd., 2014: 657). Bu bağlamda CIC, içeride bir kalkınma bankası, dışarıda ise maceracı bir ulusötesi yatırımcı olarak nitelenebilir (Schwartz, 2012: 526).

Çin ulusal varlık fonları ülkenin ekonomik yükselişinin bir neticesi olup, ülkenin ulusötesi-denizaşırı yatırımlarını geliştirmek adına kullanılan bir devlet stratejisidir. 1978’den beri süregelen reform ve dışa açılma serüveni ile Çin’in GDP’si ihracat odaklı büyüme modeli çerçevesinde hızla büyüdü. Bunun sonucunda küresel ekonomiyle daha derin entegrasyon ve dış yatırımların artışı da beraberinde geldi. Onuncu Beş Yıllık Plan (2001-2005)’de belirlenen küresele yönel stratejisi bağlamında dış yatırımlara yönelen devlet mülkiyetli ve özel mülkiyetli şirketler gibi, ulusal varlık fonları da yabancı şirket ve kuruluşlardan, özellikle de hem iktisadi hem de politik anlamda kazanç sağlayacak olan enerji sektöründeki kuruluşlardan hisseler satın almaya başladı. Bu süreç özellikle de 2008 krizi sonrası hızlanarak devam etti (Koch-Weser ve Haacke, 2013: 10-11).

Çin’de ulusal varlık fonları, ülkenin ekonomik yükselişinin bir ürünü ve dış yatırımları geliştirmek için kullanılan bir devlet stratejisidir. CIC, bunların en önündeki ve kuruluşundan 2012’ye yaklaşık beş yılda varlığını iki buçuk kat arttıran bir ulusal varlık fonudur. Birçok ülke bir ya da iki tane varlık fonuna sahipken Çin dört tane ulusal varlık fonuna sahiptir: CIC, SAFE Investment Company, National Social Security Fund (NSSF) ve China-Africa Development Fund (CADF). Bu fonların her biri devletin farklı alanlardaki yatırım amaçları için kurulmuştur (Tablo 6) (Koch-Weser ve Haacke, 2013: 4). Hem deniz aşırı yatırımları,

hem de ülkenin mevcut finansal kurumları ile devlet mülkiyetli şirketlerine verdiği destekler ile döviz rezervleri kökenli olması ve doğrudan Devlet Konseyi tarafından idare edilmesi CIC'nin konumunu güçlendirmektedir.

Tablo 6. Çin Ulusal Varlık Fonlarının Karşılaştırılması

	SAFE Investment Company	National Social Security Fund	China Investment Corporation (CIC)	China-Africa Development Fund (CADF)
Kuruluş Yılı	1997	2000	2007	2007
Varlık (Eylül 2016 itibariyle, milyar dolar)	474	236	813.8	5
Kuruluş Yeri	Hong Kong	Pekin	Pekin, Toronto, Hong Kong	Pekin
Resmi Amaçlar	ABD dolarının değerindeki dalgalanmaların neden olacağı riskleri azaltmak adına döviz rezervlerini çeşitlendirmek. Öncelikli olarak da düşük riskli yabancı varlıklara yönelmek.	Gelecekteki sosyal güvenlik harcamaları finanse etmek amacıyla merkezi hükümet tarafından biriktirilen rezerv fonu. Amaç, emeklilik fonlarının reel değerini korumak ve artırmaktır.	Yatırımlardan gelen getirilerin maksimizasyonu ile döviz rezervlerini çeşitlendirmek.	Sübvansiyon ve kredi yoluyla Afrika Ekonomisini kaldırmak.
Devlet adına sahibi	People's Bank of China (PBOC)	National Council for Social Security Fund	State Council	China Development Bank

Koch-Weser ve Haacke, 2013'den düzenlenmiş olup fonların varlık miktarları SWFI verilerine göre yenilenmiştir.

Çin için ulusal varlık fonları hem kalkınma politikaları bağlamında sanayileşmeyi finanse edecek hem de devlet tasarruflarını ulusal ve küresel bağlamda verimli yatırımlara dönüştürecek bir araç olarak önem taşımaktadır (Liew ve He, 2010). Dolayısıyla ulusal varlık fonları, devletin jeopolitik güç kazanması için de önemli bir araçtır. Çünkü özellikle deniz

aşırı yatırımlar başta enerji sektörü üzerine yoğunlaşmakta ve oldukça aktif biçimde sürmektedir.

CIC'nin kuruluşu, Çin'in küreselleşme politikası bağlamında sermaye birikim stratejilerini çeşitlendirme gayretinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, küreselleşme politikası CIC'nin doğasında olan ve döviz rezervlerini yararlı hale getirmek anlamında kaçınılmaz bir süreçtir. Yukarıda da ifade edildiği üzere CIC, ticari işlemleri doğrudan yapmakla kalmamakla beraber, aynı zamanda Çin şirketlerinin- özellikle de devlet mülkiyetli şirketlerin- küreselleşme politikalarına dolaylı olarak destek sağlıyor. Ayrıca CIC'nin Çin Devlet Konseyi bünyesinde olması, aynı devlet mülkiyetli şirketlerde olduğu gibi, devletin doğrudan ulusal varlık fon yatırımlarının coğrafyasını ve tercihlerini etkilediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda hem devlet mülkiyetli şirketlerin hem de ulusal varlık fonlarının başta enerji sektörü olmak üzere yaptığı yatırımlar Çin'in küreselleşme politikasının bir parçasıdır. Enerji özelindeki yatırımlar, küreselleşme politikasıyla olduğu kadar enerji güvenliğiyle de alakalıdır. 2008 krizinin olumsuz etkilerine karşın CIC küresel portföyünü 2009'da yüzde 11.7 arttırdı (Tablo 7). Bu bağlamda hem küresel portföy artışını sürdürmek, hem de ülkenin artan enerji talebinin karşılanacağı enerji arz miktarını garantiye alacak ve böylelikle enerji güvenliğini sağlayacak yatırımlar yapmayı hedefledi ve yaptığı doğrudan dış yatırımların çoğu enerji sektörüyle alakalı oldu (Sun, Li, vd., 2014: 657). Özellikle Asya finans krizi sonrasında birçok Güneydoğu Asya ülkesi gibi döviz rezervleri biriktiren Çin, bu döviz rezervlerine öncül olarak, olası küresel ekonomik bunalımlardan ülkeyi koruyacak bir işlev edinme rolü biçti ve ulusal varlık fonları da bu rolün uygulayıcısı olarak ekonomik düzende yer aldı (Nolan, 2012: 141).

2008	-2.1
2009	11.7
2010	11.7
2011	-4.3
2012	10.60
2013	9.33
2014	5.47
2015	-2.96
CIC Annual Report 2015	

Çin ekonomisinin gelişmesiyle birlikte artan enerji ithalatına bağımlılık, enerji güvenliği önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla enerji sektörü Çin için kritiktir ve enerji güvenliğini sağlama hedefi de öncül politika tercihlerindedir. Enerji kıtlığı tehlikesi karşısında devletin dünya genelinde enerji sektörünü kontrol etmesi de enerji güvenliği meselesi ile alakalıdır. Enerji güvenliği, enerji arzının düzenli bir biçimde ve uygun bir fiyattan sürekli olarak gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir (Sun, Li vd, 2014: 659). Bu bağlamda CIC, ülkenin enerji kaynak arzını artıracak ve daha istikrarlı hale getirecek yatırımlara yönelmiştir. Bu noktada sadece doğrudan yatırım yapmakla kalmayıp, Çin şirketleri tarafından yapılan dış yatırımları da desteklemektedir. Örneğin Huawei ve ZTE'nin Avrupa ve ABD'ye açılımı konusunda maddi destek sağlamıştır. Ayrıca Pekin hükümeti CIC'i ulusal ekonomik modernizasyonu desteklemek ve uygulanan politikaları sağlamlaştırmak için kullanmaktadır. CIC'nin ulusal bankalara yaptığı yatırımlar, özellikle devletin kredi arzını kontrol etme şansını güçlendiriyor (Blanchard, 2011: 40-41; Blanchard, 2014: 164).

Çin ulusal varlık fonları, ülkenin küreselleşme politikasının yeni unsurları olarak hammadde ve enerji güvenliği için kilit konumda yer almaktadır. Özellikle CIC'nin 27,3 milyar dolarlık bir küresel enerji yatırımı mevcut bu yatırımların yaklaşık yüzde 60'ını ise Avrupa çekmektedir. Bu da Çin'in ekonomik büyüme için enerji sektörünü mihenk taşı olarak gördüğünü göstermektedir (Tablo 8). Çünkü ekonomik büyüme ile birlikte artan enerji ve

doğal kaynak ihtiyacı, ülkenin dış politikasını da belirleyen bir unsur haline geldi (Kaminski, 2017).

Tablo 8. CIC’nin bazı doğrudan yatırımları

Şirket	Ülke	Yıl	Yatırım Miktarı (Milyon dolar)	Sektör	Mülkiyet
Tek Resources Limited	Kanada	2009	1500	Madencilik ve mineral	17.2
JSK KazMunaiGas Exploration Production	Kazakistan	2009	940	Petrol ve doğalgaz	10.6
Nobel Oil Group LTD	Rusya	2009	270	Petrol ve doğalgaz	45
PT Bumi Resources Tbk	Endonezya	2009	1900	Termal kömür üretimi	N/A
Noble Group Limited	Singapur	2009	858	Doğal kaynak	14.9
SouthGobi Energy Resources Limited	Kanada	2009	500	Kömür, maden keşif	N/A
GCL-Poly Energy Holdings Limited	Hong Kong	2009	717	Yenilenebilir enerji	20.1
AES	ABD	2010	1581	Power ve utility	15
Penn West	Kanada	2010	416	Petrol ve doğalgaz	5
Peace River Oil Partnership	Kanada	2010	329	Petrol ve doğalgaz	45
Chesapeake Energy	ABD	2010	200	Petrol ve doğalgaz	N/A
BUMA	Endonezya	2010	73	Maden servisi	8
AES-VCM Mong Duong	Vietnam	2011	93	Power	19

Power Company Limite					
Shanduka	Güney Afrika	2011	2 milyar rand	Maden	25.8
Cheniere Energy Partners	ABD	2011	850	Doğalgaz	10
GDF Suez	Fransa	2011	3150	Keşif üretim	30
Sunshine Oilsands Ltd.	Kanada	2012	150 milyon Kanada doları	Petrol ve Doğalgaz	1.43
EP Energy	ABD	2012	300	Enerji	9.9
Polyus Gold	Rusya	2012	425	Maden	5
Sun, Li vd., 2014: 658					

Sonuç

Ulusal Varlık Fonları, devletin 2000’li yıllar itibariyle ekonomideki rolünün aktif bir biçimi olarak, uluslararası iktisat ve küresel ekonomi politikte üzerine bolca tartışma yürütülen bir konu haline almıştır. Devletler daha önceleri bu fona benzer araçlar kullanmış olsa da modern anlamda ulusal varlık fonlarının kökeni 1953 yılında Kuveyt’in yatırım fonu kurmasına kadar gitmektedir. Ancak, bu fonlar 2000’li yıllarda hız kazanmış olup, günümüzde finansal ekonomide ve yatırım süreçlerinde oldukça aktif konumdadırlar. 2000’lere doğru Batıda Post-Washington Uzlaşmasıyla başlayan etkin-piyasa dostu devlet algısı, özellikle Doğu ülkelerinde girişimci ve yatırımcı devlet olarak tezahür gösterdi. Bunun en büyük örneği de, 1978 yılı itibariyle piyasa reformları uygulayarak küresel kapitalizme eklenen ve kendine özgü kalkınma modeli çerçevesinde bu eklenmeyi sürdüren Çin’dir. Başta enerji sektörü olmak üzere stratejik sektörlerde kamu girişimciliğine öncelik tanıyan Çin, bu sektörlerdeki devlet şirketlerini küreselleşme stratejisi bağlamında dışa açmıştır. Bunla birlikte dünyanın üretim merkezi konumunda olmasının getirdiği ihracat gelirleri ile büyük döviz rezervlerine ulaşan ülke, bu rezervleri ulusal varlık fonları ile değerlendirmeyi tercih etti.

Halihazırda dört adet ulusal varlık fonuna sahip olan Çin’in en büyük fonu 2007 yılında kurulan Çin Yatırım Şirketi (CIC)’dir. CIC hem dışarıda yatırım yapmakla yükümlü

olup hem de kendisine bağlanan Central Hujin aracılığıyla ülkenin finansal mimarisini kontrol etmektedir. Dış yatırımda ise, artan sanayileşme ve nüfusun getirdiği büyük enerji ihtiyacını karşılayacak şekilde yatırımlara yönelmiş, böylelikle ülkenin enerji güvenliğini sağlamasında katkıda bulunmuştur. CIC ayrıca, gayrimenkul, altyapı ve bilgi teknolojileri alanında da yatırımlara yönelmekte ve Çin’in küresel faaliyet gösteren diğer şirketlerine finansal olarak katkı sağlamaktadır.

Devlet sermayesinin aktif bir biçimde ekonomik sürece sokulmasının yolu olan ulusal varlık fonları, sadece ekonomik değil, küresel kapitalizmde söz sahibi olma, çok kutuplu bir düzen oluşturma çabaları doğrultusunda Çin’in stratejik ve jeopolitik bağlamda kullandığı bir araçtır. Piketty (2015)’nin neokoloniyalizm aracı olarak nitelediği bu fonların, özellikle gelişmekte olan ülkelerden çok gelişmiş ülkelerde yatırım alanına sahip olması da Batı dünyasında fon sahibi Doğu ülkelerinin etki alanını güçlendirmenin de bir aracı konumundadır.

Neoliberalizmin giderek zayıflaması, Çin ve benzer ülkelerin uyguladığı devlet öncülüğünde kalkınma modelinin güçlenmesi ve devlet sermayesinin ekonomide yayılması, sadece gelişmekte olan ülkeler için değil, gelişmiş ülkeler için de önemli bir süreçtir. Ülkelerarası artan iktisadi ve siyasi rekabet dünya ekonomisinde devletlerin aktif olarak sahnede olacağını göstermektedir. Bu bağlamda, kısa vadede ulusal varlık fonları ve benzer devlet sermayeli yatırım araçlarının sayısının yükselmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Kaynakça

Blanchard, Jean-Marc F. 2011. China’s Grand Strategy and Money Muscle: The Potentialities and Pratfalls of China’s Sovereign Wealth Fund and Renminbi Policies. *Chinese Journal of International Politics*, 4 (1), 31-53. <https://doi.org/10.1093/cjip/por002>

Blanchard, Jean-Marc F. 2014. The China Investment Corporation: Power, Wealth or Something Else? *CIJ*, 12(3), 155-175.

Bremmer, Ian. 2010. *The End Of The Free Market*. New York: Portfolio.

CIC. 2014. Annual Report.

CIC. 2015. Annual Report.

Dixon, Adam D., and Ashby H.B. Monk. 2012. Rethinking the sovereign in sovereign wealth funds. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 37 (1), 104-117.

Haberly, Daniel. 2011. Strategic sovereign wealth fund investment and the new alliance capitalism: a network mapping investigation. *Environment and Planning*, 43, 1833-1852.

Kaminski, Thomasz. 2017. Sovereign Wealth Fund investments in Europe as an instrument of Chinese energy policy. *Energy Policy*, 101, 733-739.

Koch-Weser, I., Hacke, O., 2013. China investment corporation: recent developments in performance, strategy, and governance. U.S.-China Economic and Security Review Commission.

Lenihan, Ashley T. 2014. Sovereign wealth funds and the acquisition of power. *New Political Economy*, 19 (2). 227-257.

Liew, Leong H., He, Liping. 2012. Operating in an inharmonious world: China Investment Corporation, *Journal of the Asia Pacific Economy*, 17 (2), 253-267.

Lim Kean Fan. 2010. On China's growing geo-economic influence and the evolution of variegated capitalism. *Geoforum*, 41 (5), 681.

McNally, Christopher A. 2013. How emerging forms of capitalism are changing the global economic order. *Analysis From The East-West Center*, No: 107.

Nolan, Peter. 2012. *Is China buying the world?* U.S.A: Polity Press.

Overbeek, Henk. 2012. Sovereign Wealth Funds in the Global Political Economy: The Case of China. In Henk Overbeek and Bastiaan van Apeldoorn (Eds.) *Neoliberalism in Crisis*. New York: Palgrave Macmillan, 138-160.

Piketty, Thomas. 2015. *Yirmibirinci Yüzyılda Kapital*. Çev. Hande Koçak. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rozanov, Andrew. 2005. Who holds the wealth of nations. *Central Banking Journal*, 15 (4), 52-57.

Schwartz, Herman. 2012. Political capitalism and the rise of sovereign wealth funds. *Globalizations*, 9 (4), 517-530.

Sun, Xiaolei, Li Jianping, Wang, Yongfeng, Clark, Woodrow. 2014. China's sovereign wealth funds' investments in overseas energy: the energy security perspective. *Energy Policy*, 65, 654-661.

Sovereign Investment Lab. 2016. *The Sky Did Not Fall*. Sovereign Wealth Fund Annual Report.

SWF Institute, <http://www.swfinstitute.org/>

Şimşek, Orhan (2016). Çin Küreselleşmesinin Siyasal İktisadı: Devlet Mülkiyetli Şirketler Üzerinden Bir İnceleme. İçinde İsmail Şiriner, Julia Dobрева ve Çiğdem Boz (Eds.) *Political Economy of Globalization: Financialization and Crises*. İstanbul: IJOPEC Publication, 103-113.

ten Brink, Tobias. 2014. The Challenges of China's Non-Liberal Capitalism for the Liberal Global Economic Order. *Harvard Asia Quarterly*, 36-44.

THE PROPERTIES OF THE SHADOW BANKING IN CHINA

*Zafer ADALI*¹

Abstract

The aim of this study is to define the properties of the shadow banking system in China. The shadow banking system has been paid attention since the subprime crisis because the spread of this finance form over the all around world was one of the most significant causes of the subprime crisis. The shadow banking is nourished from the Chinese state capitalism which is designed to allocate loans to important industries so SME are dependent on the shadow banking. Since excessively increase in leverage through financial engineering and purpose-made state capitalism create irresistible burden on financial market, the shadow banking system is by far the important factors in order to build stable financial market. While considering these issues, it was understood that the shadow banking system is significant issue in order to build strong financial efficiency and stability.

Key Words: The Shadow Banking, The State Capitalism, The informal finance

Özet

Bu çalışmanın amacı, Çin'deki gölge bankacılık sisteminin özelliklerini tanımlamaktır. Gölge bankacılık sistemine, subprime krizinden beri dikkat çekilmektedir. Çünkü bu finans formunun tüm dünyaya yayılması subprime krizinin en önemli nedenlerinden biridir. Gölge bankacılığı, önemli sanayilere kredi tahsis etmek üzere tasarlanan Çin devlet kapitalizminden beslenmektedir. Bu nedenle KOBİ'ler gölge bankacılığına bağımlıdır. Finansal mühendislik ve özel bir amaçla yapılan devlet kapitalizmi yoluyla kaldıracın aşırı derecede artması, finansal piyasaya dayanılmaz bir yük oluşturduğundan, gölge bankacılık sistemi istikrarlı bir finansal piyasa oluşturmak için önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Bu noktalar göz önüne alındığında gölge bankacılığı sisteminin güçlü finansal verimlilik ve istikrar sağlama konusunda dikkate değer olduğu anlaşılmaktadır.

¹Arş. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zaferadali@artvin.edu.tr

---

Anahtar Kelimeler: Gölge Bankacılığı, Devlet Kapitalizmi, Resmi olmayan finans

Introduction

The shadow banking system has been paid attention since the subprime crisis because the spread of this finance form over the all around world was one of the most significant causes of the subprime crisis. Paul Mc-Culle is the first economist who has coined the shadow banking term (Gandhi, 2015). This finance form is so akin to traditional banking system and composed of financial intermediaries but shadow banking exempts from supervision and regulatory. Though the shadow banks offer credit intermediation, they manage outside the usual banking system (Jackson, 2013). In addition to supervision and regulatory, taking deposits is other the most important difference only the traditional banks are allowed to take deposits. As for the shadow banks' the short term funding, repos, money market mutual fund shares and repos are the major short term funds for the shadow banks. All of them can substitute deposits and provide funds for the shadow banks. In addition to the 2008 subprime financial crisis, especially in China, the incentivized stimulate plan has been brought into force. Since these funds are quiet vulnerable to cash flow similar to the banks' collapse danger in insolvency and the shadow banks refer to legal black holes regarding to their actions, the shadow banks are able to again induce a globally financial crisis.

In spite of vagueness in the shadow banking system, structured investment vehicles (SIV), asset-backed commercial paper (ABCP), credit default swaps (CDS) and asset-backed securities (ABS) are main finance vehicles also finance companies, securities lenders, money market mutual funds and trust companies constitute the shadow banking system. Simply, The Federal Saving Bank (FSB) has showed a definition that the shadow banking system contains activities and entities without the regular banking supervision (Tucker 2014). On the other hand, there is significant interconnectedness between the shadow banking and the traditional banks in China as well USA. For example, the loans of microfinance companies are provided by the rational banks. Another example, especially in USA, the mortgage payment in traditional banks securitised by financial derivatives is offered to shadow banks so that traditional banks can not only obtain liquidity but also the shadow banks can increase assets in their portfolio but these process increases leverage and

demonstrate high system risk because the risk is not able to properly evaluate (Weinland 2015). With respect to the global financial crisis, it is a good point that the collapse of the mortgage system is associated with above mentioned risk. In order to free up the traditional banks capital, the financial engineering as above mentioned securitization was employment to offer the subprime mortgage thus this additional capital freed up by securitization used to offer further loans so that the leverage excessively increased. As matter of fact, the delinquency of the shadow banking distorted global financial stability and ultimately caused financial crisis, which spread quickly across borders.

Chinese state capitalism is made of financial repression and directed credit. Both of features grant privilege state-owned enterprise over private firms. However, 95 percent of registered firms are composed of small and medium firm which does not directly benefit from China's pattern of state capitalism but state-affiliated firms are dominant on given loans as well China's stock markets so that small and medium firms have substantially trusted on informal financial vehicles. Especially, after the new technologies of finance and too prolonged low interest rate, informal finance mechanism has flourished. For example, the spread of internet have stimulated the magnitude of internet financing instruments. Generally, informal finance vehicles are related to saving and investment instrument, which are either regulated or sanctioned by the People's Bank of China. Indeed, most of them are not legally forbidden. Furthermore, since the formal financial system is controlled and operated by the Chinese state capitalism, shadow banking will increasingly continue also shadow banking system will go on continuing to play significant role for search for yield and the need of fund for local government. The some of the informal finances are made of credit guarantee companies, pawnshop and investment companies (Tsai, 2015).

Clearly understanding of the shadow banking is mandatory for policy because reducing systematic risk in financial market is main required for policy makers; yet, comprehensive policies about the shadow banking system are not obvious. Thus, better measuring and monitoring the shadow system are to clearly put in effect. In the study, the shadow banking system have been tried to briefly examine and generate the features of the shadow banks. An important initial point to figuring out this system is the Chinese state

---

capitalism and its growth strategies. Even though there is sufficient literature about Chinese financial system, the literature about the shadow banking system is insufficient. Owing to this situation, it can be said that this study makes an important contribution to the literature.

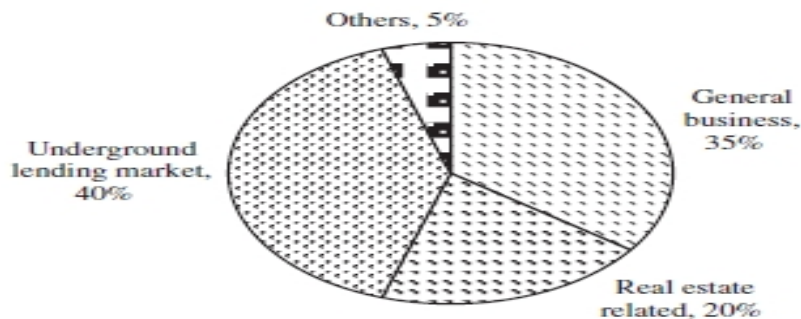
Shadow banks in China

In terms of state capitalism in China, capital is intentionally allocated to the most significant export industrial sectors and firms, which directly and proprietarily benefit from one of the state capitalism's properties (Johnson, 1982). Chinese growth strategies have backed up these strategic SOE. However, these features about financial repression have pressured on the allocation of capital and especially domestic small and medium firms have required pursuing other finance forms for their need of loans. Trusted on a severe of informal finance forms by private firms is not new event because Chinese strategies have been associated with financial repression since the earliest of reforms and many surveys have evidently proved these norms. For example, a survey conducted during the mid-1990s shows that almost some form of informal finance were used by two-thirds private firms; also, the recent survey applied in 2012 to understand of the magnitude and the spread of the informal finance forms poses that nearly 60 percent of private firms had engaged in informal finance mechanism (Li and Hu, 2013). The purpose of used informal finance forms have gradually transitivized for some reasons and new actors have participated in the informal finance forms; such as middle-class managers running after wealth management and local government encountering unfunded debt. Though the informal finance and shadow banks are neither regulated nor supervised by the People's Bank of China, they are not unlawful. In other words, with respect to China's context and concept, informal finance is associated with savings, financing and investment vehicles that are not ratified but not banned (Tsai, 2002).

Especially after the tightened monetary policy reining in the volume of credit and decreasing in inflation, the systematic risk of shadow banks has been topical issue because the capacity of access to bank lending for SMEs dramatically diminished so that the SMEs have been totally forced to borrow underground. All of the economy situations have motivated the flourish of Chinese informal financial market.

Beijing government has decided on legitimating a financial reform package after the systematic of financial market resulted from the shadow banks not only dramatically raised, but also they will intend to increase the capacity of loan performance to small borrowers. Thus, in March 2012, the Beijing government have considered appropriate Wenzhou city (Figure 2) which is associated with informal lending and entrepreneurship. With aim of the financial reform package, the informal finance structure of the city will be legalized and allowing private lenders will be granted a right so that they are to run like investment companies to raise the loans to small and medium enterprises (SMEs) (Jielu and Mu, 2013).

Figure 1: Wenzhou Underground Lending Market, by Use of Loan, as of June 2011

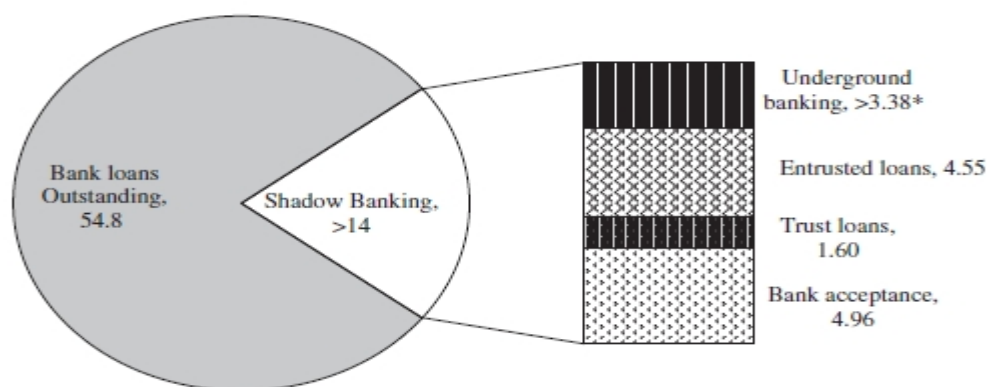
Sources: The Wenzhou Branch Office of the People's Bank of China

Regarding to Chinese shadow banking, there are compounds which create a composition of informal lenders made out of P2P², microfinance companies, trust companies, commercial banks and shadow currency (banks acceptance) (Lee 2016). That is, all of them refer to the shadow banking system. Initially, the P2P online lending system is originally came from the US. However, the P2P lending practices is quite different in China because US P2P lending platform is just able to provide information about finance

²The Peer-to-Peer Finance Association (P2P) is the industry association, which represents online debt-based alternative finance companies.

intermediation service for either borrowers or lenders; namely, the US P2P lending system operates as a booster mechanism through posting or selecting borrowing and lending requests. Furthermore, Chinese P2P lending platform has been changed and improved by financial actors; indeed, Chinese system is rather different from both The US P2P and the lending practices of the traditional banks. Approach to the difference between the US and The China on the P2P lending platform, the Chinese P2P is online or offline platforms which determine borrowers(online but mostly offline) and offer funds for lenders. The funds in the P2P platforms is mostly wealth management products (WMPs),similar to asset-backed securities,which is pursued by investor chasing higher investment returns(Gua and Xia,2011). The WMPs of the returns have higher return than loan interest. However, these fiancé activities have been by no means consented by the Chinese government; even this practices caused a credit crisis in Wenzhou not hearing of underground banking activates due to the WMPs default in 2011(Ren,2015).

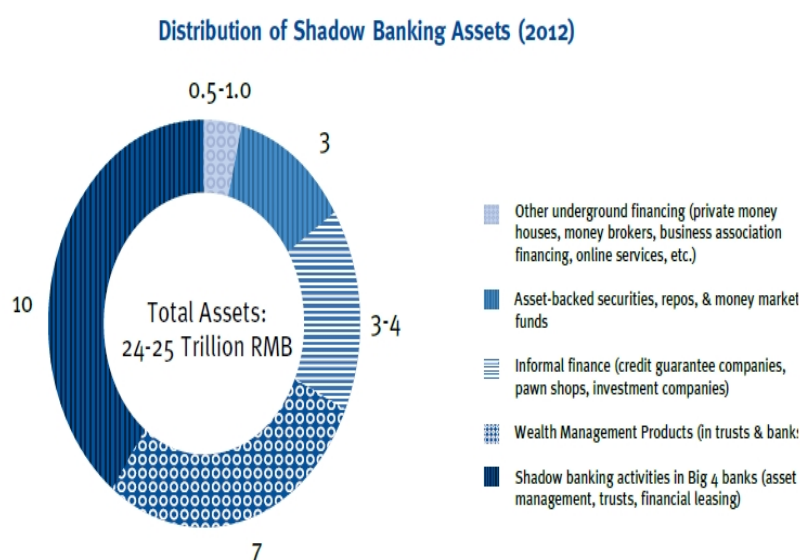
Figure 2: Size of China's Shadow Banking Relative to Outstanding Bank Loans (in Trillions Yuan) by the End of 2011

Sources: People's Bank of China and CEIC.

Investors can also make an application to trust companies in order to invest in the WMPs because trust companies is also attractive due to higher return compared to savings deposits in banks. Trust companies are not required to set a reserve requirement in order to shield savers against loan defaults on contrary to the traditional banks. On the one hand, WMPs invested through trust companies are very vulnerable to economic conditions because WMPs returns are related capital-intensive ventures (Tsai, 2015).

Figure 3: Distribution of Shadow Banking Assets

Source: Wang, B.L., & Li, J.J. (2013).

Commercial bank financial products are considered as relatively durable and less risky though banks take more risks than have been distinguished by customers. Although commercial banks products have lower default, analysts have been concern over the potential of these products because of some case of these product defaults. Commercial banks are well supervised and regulated but commercial banks are substantially engaged in shadow banking system through offering funds to trust and investment companies. Meanwhile, commercial

---

banks convert their deposits into wealth management products to lend the converted funds to investors. The Chinese government have legislated a law in order to prevent the systematic risk resulting from commercial banks and the China Banking Regulatory Commission have intend to regulate the practice of commercial banks in the shadow banking system but enforcement in real terms lags the international standard(Brehm, 2008).

A banks acceptance operates as a promised future payment. A non-financial company is able to get a banks acceptance from the bank by pledging 30-50 % margin deposits and this acceptance later either sell or exchange in order to obtain cash to a buyer but a buyer is to wait until matures. This process not only remains beyond the off-balance sheet, but also commercial banks are able to modify margin rate so as to fix the regulatory ratio. Because of two actions, undiscounted bank acceptance have substantially fluctuated (Jielu and Mu, 2010).

The microfinance companies have been main topic since 1998 for the Chinese government. The Chinese communist government had initiated a program and issued the guideline in order to boost the performance and curativeness of microfinance project so that the microfinance companies have been granted a legal status since 2008. On the other hand, the central government forbids accepting public deposits. In addition to this, the microfinance companies have been regarded as one of the most effective instrument in terms of poverty relieving factor and it is a good finance factor through meeting rural fiancé demand. However, the magnitude and spread of the microfinance companies has been converted into a factor impacting overall Chinese finance market (Rahman and Luo, 2012).

The contagion effect of the boosted shadow banks

Unlike to previous financial crisis, even the most advanced economies were vulnerable to the financial shock because ex-ante risk was not able to recognize due to high degree of leverage and outside regulation. The shadow banking system was regarded as stable hub but the network among financial actors in terms of off-balance sheet indeed was so big that the fragile of the system was totally disguised. The securitization process lead mortgage system to be liquid market and the instinct of profit rose among the financial actors. The shadow

---

banking system created an intermediation a mechanism that opens a huge profit area. Created intermediation without regulation and oversight induced systematic risks (Claessens et al, 2010)

Bordo and Wheelock (2007) historically prove that prolonged low interest rate is a classical initiative factor in terms of boosting the bubble of asset price and is considered as trigger financial crisis. When the argument is associated with the modern shadow market, the bubble of financial assets becomes more effective. Beginning with securitization process which real estate is converted into liquid assets by, a low interest rate leads assets price and output to raise but eventually the process was reversed as tighten monetary policy causing low liquidity was conducted by The FED (Calvo, 2009). The shadow banking was associated with the mortgage system prior to the financial crisis. Investment banks were integrated to the shadow banking system through repurchase agreements. For example, the hedge funds are important activities for investment banks in terms of higher return. However, the decrease in house price inducing the collapse of securitized mortgage system had contagion effect on highly leveraged investment banks, in turn, the mortgage system was subject to a deterioration which induced an increasing in haircuts and borrow against low-quality collateral became reverse, the shadow banking system associated with the mortgaged system collapsed and the global financial crisis raised from the dead (Pol, 2012). The collapse of Bear Stearns and the Lehman Brother is the most visible evidence in terms of cracked financial system. This argument shows that the neglected financial risk through the shadow banking system caused a global financial crisis like an inevitable end (Gennaioli et al., 2013).

Conclusion

In this study, we aimed to identify the shadow banking system in China and their importance in the Chinese financial system. In order to implement reasonable policy, understanding of the properties of the shadow banking is quite paramount. Because of the required, this study has beneficial effect on the literature. The subprime crisis has resulted in new discussion about Chinese activities because the shadow banking is one of the main factors to examine the crisis in addition to the risk taking in terms of the mortgage system. Indeed, the shadow banking is so similar to traditional banking system and financial

---

intermediaries however the shadow banks do not expose to supervision and regulatory; thus, offering credit or loans by the shadow banks spread over the unsupervised financial areas. The shadow banking is so associated with the mortgage system; namely, they support each other. Generally, additional capital deployed by securitization was offered to the shadow banks and these unauthorized loans lead the leverage dramatically raise; hence, the economy around world became so vulnerable because of financial fragility.

In the study, the shadow banking systems have been tried to briefly examine and generate the features of the shadow banks. An important initial point to figuring out these systems is the Chinese state capitalism and its growth strategies. In China, a great number of loans are allocated to important industrial firms backed up by Chinese authorities so medium and small business is desperately needed of informal capital. As consequences of these properties, the shadow banks offered high costly loans to SME. Thus, the state capitalism in China caused the most financial notorious actors. In order to decrease financial risk all around work, the shadow banking system is key points so the regulatory and supervised are clearly an irreplaceable policy. Furthermore, the magnitude effect of the shadow banking on the 2008 financial crisis and the undesirable effect on financial market may be future research topics.

References

Board, S. F. S. R Gandhi (2014), "Danger Posed By Shadow Banking Systems To The Global Financial System – The Indian Case", *International Conference "Governance & Development: Views from G20 Countries"*, Mumbai.

Bordo, M. D., & Wheelock, D. C. (2007), "Stock Market Booms And Monetary Policy In The Twentieth Century. *Revive-Federal Reserve Bank of Saint Louis*", 89(2), 91-122.

Brehm, S. (2008), "Risk Management in China's State Banks–international Best Practice And The Political Economy Of Regulation", *Business and politics*, 10(1), 1-29.

Calvo, G. (2009), "Lender Of Last Resort: Put it On The Agenda", *VOX: March*, 23, Retrieved from <http://voxeu.org/article/establishing-global-lender-last-resort>.

Claessens, S., Kose, M. A., & Terrones, M. E. (2010), "Financial Cycles: What? How? When?", In *NBER International Seminar on Macroeconomics 2010* (pp. 303-343). University of Chicago Press.

Gennaioli, N., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (2013), "A Model Of Shadow Banking", *The Journal of Finance*, 68(4), 1331-1363.

Guo, L., & Xia, M. D. (2014), "In Search Of A Place in The Sun: The Shadow Banking System With Chinese Characteristics", *European Business Organization Law Review*, 15(3), 387-418.

Jackson, B. F. (2013), "Danger Lurking in The Shadows: Why Regulators Lack The Authority To Effectively Fight Contagion in The Shadow Banking System", *Harvard Law Review*, Vol. 127, No. 2, 729-750.

Johnson, C. (1982), "*MITI And The Japanese Miracle: The Growth Of Industrial Policy: 1925-1975*", Stanford University Press.

Lee, E. (2015), "Shadow Banking System in China After The Global Financial Crisis: Why Shadow Banks Can Distort The Capital Market Order", *Peking University Law Journal*, 3(2), 361-384.

Li, J., & Hu, F. (2013), "Financing Structure And Cost Of China's Small And Medium-Sized Enterprises And Development Of The Shadow Credit Market", *Hongguan jingji yanjiu [Macroeconomic research]*, 5, 7-11.

Pol, E. (2012), "The Preponderant Causes Of The USA Banking Crisis 2007-08", *The Journal of Socio-Economics*, 41(5), 519-528.

Rahman, M. W., & Luo, J. (2012), "Regulation Of Microfinance Service Provider in China And Bangladesh: An Approach To Strengthening The Regulatory Environment", *African Journal of Business Management*, Vol. 6, No. 3, pp. 1019-1033.

Ren, D. (March 23, 2015), "Banking Watchdog Mulls Tighter Rules on P2P Online Lending," *South ChinaMorning Post*, Retrieved from <http://www.scmp.com/business/china-business/article/1744711/china-mullstighter-rules-booming-p2plending-business>, last visited April 20, 2015.

Tsai, K. S. (2002), "*Back-Alley Banking: The Private Sector in Contemporary China*", NY: Cornell University Press.

Tsai, K. S. (2015), "The Political Economy Of State Capitalism And Shadow Banking in China", *Issues&Studies*, 51(2), 55–97.

Tucker, P. (2012, April), "Shadow Banking: Thoughts For A Possible Policy Agenda", In *speech at the European Commission High Level Conference*, Brussels,(Vol. 27).

Wang, B.L., & Li, J.J. (2013), "The Size Of Chinese Shadow Banking, Risk Assessment And Supervision", *Journal of Central University of Finance & Economics*, 1(5), 20-25.

Weinland, D., & Ren, D. (2015), "Banks Cautious About Easing Of Funding Rule in Shanghai Free-Trade Zone", *South ChinaMorning Post*. Retrieved from <http://www.scmp.com/business/economy/article/1678398/npls-overwhelm-chinese-lenders-state-badbanks-look-other-way>.

Yang, M., & Yao, J. (2013), "China's Shadow Banking in Spotlight", *East Asian Policy*, 5(04), 65-75.

NEOLİBERAL SAĞLIK POLİTİKALARININ ETKİNLİK ANALİZİ

*Fatoş ÖCAL*¹

Özet

Küreselleşmeyle birlikte çok uluslu şirketlerin dünya ekonomik sistemi üzerindeki etkilerinin artması, ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini çeşitli problemlerle karşı karşıya getirmektedir. Şirketlerin maliyet minimizasyonu ilkesi çerçevesinde istihdamsız büyüme politikaları gütmeleri ve çok uluslu şirketlerin öncelikle ucuz işgücü peşinde olmaları reel ücret oranlarında düşüşleri beraberinde getirmiştir. Bu süreç, yalnızca ekonomik alanda değil, sağlık alanında da birçok farklı uygulamayı beraberinde getirmiş ve birçok ülkeyi neoliberalizmin ekonomik mantığıyla uyumlu sosyal güvenlik reformları yapmaya zorlamıştır.

Türkiye sosyal güvenlik sisteminde 2003 yılında gerçekleştirilen reforma göre sistem, nüfusun tümüne eşit, koruyucu, tedavi edici ve kaliteli bir sağlık hizmeti sağlamak zorundadır. Öte yandan bu sistemin "halkın günlük yaşantısını kolaylaştırması" da elzemdir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yürütülen bu uygulamaların etkinlik ve verimliliğini bu perspektif üzerinden analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik Reformu, Neoliberal Sağlık Uygulamaları, Sağlık Sektöründe Dönüşüm.

Abstract

Multinational companies started to have important effects on the global economic system with the globalization process, thus the countries face with various problems in their social security systems. The companies have pursued jobless growth policies because of the principle of cost minimization and searching for the cheap labor force, have caused the decreases in real wages. This process has come with different practices, not only in economics in general, but also in the health sector. Most of the countries have forced in to do some

¹ Ordu Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

reforms in their social security systems, which have to compatible with the economic logic of neoliberalism.

According to Turkey's social security reform in the year 2003, the system has to provide equal, preventive, curative, and higher quality health services to the people. On the other hand the system, also has to "make easier the daily life of the people", which is essential. This study aims to analyze the efficiency and also productivity of the practices of the Turkey's social security system in this point of view.

Keywords: Social Security Reform, Neoliberal Health Practices, Transformation in Health Industry.

Giriş

Neoliberal süreçte uluslararası sermayelerin önündeki tüm engellerin kaldırılması, devletin para piyasaları üzerindeki etkilerini yıkıma uğratmış ve devlete sadece sermayenin rahat iş yapabileceği ortamların yaratılması yükümlülüğü verilmiştir. Bunlara bağlı olarak devletlerin yerine getirmesi gereken yükümlülükler serbest piyasaya ve sivil toplum örgütlerine devredilmiştir. Devletlerin sağladıkları sosyal güvenlik hizmetleri, sağlık, eğitim gibi sosyal haklar piyasalaşmış ve devlet hizmeti olarak verilen bu haklar özel sektör biçimini almaya başlamıştır (İçli, 2011: 383). Bu piyasalaşma özel hastanelerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Böylelikle 1980'li yılların sonlarına gelindiğinde sağlık sisteminde yeniden yapılanma yoluna gidilmiştir (Kablay, 2011: 55). Bu yeniden yapılanmanın sonucu olarak ülkemizde neoliberal sağlık politikaları uygulamaları görülmeye başlanmıştır. Bu politikalar; genel sağlık sigortası (GSS), aile hekimliği uygulaması, tam gün yasası, performansa dayalı ücretlendirme sistemi ve toplam kalite yönetimi (TKY) uygulamaları olarak beş şekilde görülmektedir (Aka vd., 2012: 64-81). Ancak ülkemizde yürütülen neoliberal sağlık hizmetlerine değinmeden önce sağlık hizmetleri tanımını doğru bir şekilde açıklamak bu çalışmanın çizmek istediği yolu daha net anlamamıza yardımcı olacaktır.

Sağlık hizmetleri, insanların sağlıklarının devam ettirilmesi, korunması ve hastalanmaları anında tanı ve iyileştirme amaçlı çalışmalar uygulanarak bireylerin eski

sağlıklı durumlarını geri getirmeye ilişkin tüm hizmetleri içinde barındırır (Er, 2011: 10). Sağlık hizmetlerinin nerede, ne zaman ve ne ölçüde kimler tarafından talep edileceği belirlenmemektedir. Sağlık hizmetlerinin ikame edilmesi ve ertelenmesi söz konusu olamayacak kadar önemli olmakla beraber boyutunu hekimler belirlemelidir. Ayrıca sağlık hizmetlerinin piyasalaşması halinde fiyatlarda değişimler yaşanması kaçınılmaz olacaktır ve bu durum bireylerin sağlık konusundaki duyarlılığını zayıflatacaktır (Kablay, 2011: 53). Sağlık hizmetleri iki türde görülmektedir. Bunlardan ilkinin birinci basamak sağlık hizmetleri olarak tanımlanan koruyucu sağlık hizmetleri oluştururken bir diğerini ise ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerini kapsayan tedavi edici sağlık hizmetleri oluşturur. Bu ayrımın olmasının temel nedeni muhtemelen sağlık kaybı durumunda çok fazla maddi harcamaların yapılması buna ek olarak birey üzerinde önemli psikolojik gerginlik ve streslere yol açmasıdır.

Koruyucu sağlık hizmetleri sayesinde kişilerin ve toplumların karşılaşabileceği riskler en düşük seviyede tutulmak istenmektedir. Bilhassa yayılma ihtimali olan hastalıkların önlenmesi, sadece bireye değil tüm topluma fayda sağlayacaktır. Bu faydanın tüm toplumu kuşatması, finansmanının kamu tarafından karşılanması gibi nedenlerle koruyucu sağlık hizmetlerinin -salt sosyal mal- olduğu söylenebilmektedir. Bu hizmetler birinci basamak sağlık kuruluşlarınca yürütülmektedir ve bu kuruluşlar, ana çocuk sağlığı, aile hekimliği, aile planlaması merkezleri ve verem savaş dispanserleri gibi kurumlardır (Çelikay vd., 2011: 57).

Bir kişi hastalandığı zaman izlenecek yollar şu şekilde izlenilmelidir. Öncelikle hastanın şikâyetlerine ve hastalığın niteliğine göre birinci basamak sağlık hizmetlerinden birisinde tedavi sürecine başlanır. Bu sağlık kuruluşlarında genellikle yatak bulunmamakla beraber hastaların tedavileri ayakta ya da evde yürütülür. Birinci basamak kuruluşlarda giderilemeyen ya da ciddi sağlık sorunu olan hastalar ikinci basamak sağlık kuruluşlarından hizmet almalıdırlar. Eğer ikinci basamak sağlık kuruluşlarında da yeterli gelişim kaydedilmezse üçüncü basamak olan üniversite hastaneleri, onkoloji hastaneleri, akıl-ruh ve sinir hastalıkları merkezleri gibi belirli alanlarda uzmanlaşmış olan kuruluşlara başvurmak gerekmektedir (Çelikay vd., 2011: 57).

Sağlık hizmetleri konusunda bir takım açıklamalarda bulunduktan sonra ülkemizde yürütülen neoliberal sağlık politikalarına ve bu politikaların sağlık hizmetleri üzerinde yatarmış oldukları etkileri tartışabiliriz.

1. Genel Sağlık Sigortası (GSS)

GSS 2003 reformunda gündeme getirilmiştir ve reformun temel bileşenini oluşturmuştur. Nüfusun tamamına, adil, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetinin finansmanını sağlamak GSS'nin temel amacıdır. GSS'nin sunmuş olduğu sağlık haklarından faydalana bilmek için reform öncesi dönemde olduğu gibi belirli bir dönem prim ödeme zorunluluğu vardır. Önceki dönemde bu süreler sigortalılık tipine göre 120 gün ile 8 ay arasında değişiklik gösterirken, GSS'den yararlanabilmek için yalnızca son bir yıl içinde toplam 30 gün GSS primi ödenmiş olması yeterlidir. Ayrıca sağlık hizmeti sunucusuna başvurulduğu tarihte kısa ve uzun vadeli sigorta primleri dâhil olmakla beraber prim borcunun bulunmaması gerekmektedir (Ekin, 2012: 155-156).

GSS prim ödeme yükümlülüğüne göre üç farklı sınıflandırma biçimine tabi tutulmuştur. İlk olarak çalışan bireylerin, çalışma gelirleri üzerinden primlerinin ödenmesiyle GSS kapsamına alınanlar, ikinci olarak çalışmayan ancak prim ödeyerek GSS kapsamına alınanlar ve son olarak ödeme gücü olmamasından kaynaklı primleri devlet tarafından ödenerek GSS kapsamına alınanlar (Alper, 2014: 316) şeklindedir.

5510 sayılı Kanun'a göre, GSS'den faydalanan yurttaşlar ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler için genel sağlık sigortasından sağlanacak sağlık hizmetleri ve sunulan diğer haklardan yararlanmak, genel sağlık sigortasından yararlananlar için bir hak, kurum içinse bu hizmet ve hakların finansmanını sağlamak bir yükümlülüktür. Ayrıca kişilere sunulan sağlık hizmetleri ve diğer haklar, ödenen primlerin tutarına göre ilişkilendirilmemektedir (Yüksel, 2016: 289).

Bu sistemin bileşenleri ise birazdan değineceğimiz sağlık hizmeti uygulamalarıdır.

1.1. Tam gün yasası

Tam gün yasasının gündeme geliş tarihi neoliberal politikaların ülke sistemine yayılmadan öncesine dayanmaktadır. İlk olarak 1965 tarihinde gerekli hazırlıklar yapılmadan hekimlere yönelik Tam Gün Çalışma Yasası uygulamaları çıkartılmıştır. Gerekli donanım ve hazırlığın yapılamamış olmasından kaynaklı bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Daha sonra 1978 tarihinde tekrardan gündeme gelen Tam Gün Yasası yalnızca iki yıl yürürlükte kalmış ve 1980 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır (Er, 2011: 66).

Daha sonraları 2010 tarihinde bir kez daha gündeme gelmiş ve 5947 sayılı kanunla kabul edilmiştir. Bu kanuna göre sağlık çalışanlarına tam gün çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Böylece özel muayenelerin önüne geçilmek istenmiştir. Fakat doktorların 08:00-17:00 saatleri arasında çalışıyor olmaları özel muayenehanelerine saat 17:00'dan sonra geçmeleri anlamına geleceği için bu uygulamanın sağlıklı bir şekilde işlevini yerine getirebilmesi şüphelidir. Bir diğer gerekçe ise üniversite hastanelerinde 14:00'dan sonra özel hasta muayenesi uygulamalarının kaldırılmak istenmesidir. Fakat yapılan bu baskılar hekimleri döner sermaye gelirlerini arttırmak amacıyla daha çok performans göstermeye itmiş ve kamu çalışanları mesai saatleri dışında da çalışmaya zorlanmıştır. Bu durumun nihai sonucu olarak kamu hastaneleri, özel işletme mantığına bürünmüştür (Aka vd., 2012: 73).

Soyer (2007) tam gün yasasına yönelik yazısında durumu şu şekilde değerlendirmektedir; Sağlık çalışanlarına iki seçenek sunulmaktadır ya kamuda ya da özelde çalışmak böylelikle vatandaşların kamuda tedavi görebilmek için gittikleri hastanelerden tekrar hekim tarafından kendi özel işletmesine yönlendirilme durumları ortadan kalkacaktır. Bu güzel ve istenen önemli bir süreçtir. Böylelikle herkese eşit ve adil bir hizmet sunumunun temel adımı atılmış olmaktadır. Ancak Tam Gün yasasının sunduğu bir diğer unsur çalışanlar üzerindeki denetim mekanizmasıdır. Devlet, çalışanlar üzerinde para denetimini sağlayan bir mekanizma olarak Tam Gün yasasını ön görmüştür. Buna göre çalışanın hem kamu sağlık hizmetlerinde hem de özel sektör sağlık işletmelerinde çalışmaları devletin para denetimini zorlaştırmaktadır. Sağlıkta dönüşümün önemli işlevleri arasında yer alan para akışlarını denetleme işlevi de böylelikle yerine getirilecektir.

Daha önce özelde çalışan doktorların mevcut yasa ilan edildikten üç ay sonra faaliyetlerini durdurmaları, eğer faaliyetlerini durdurmazlarsa kamudaki işlerinden istifa edilmiş sayılacakları yasaca belirtilmiş ve doktorları tek kurumda çalışmaya zorlamıştı. Ancak 2014 yılına geldiğimizde bu hüküm iptal edilmiştir. Kısmi olarak iptale uğrayan Tam Gün yasası özel muayene sisteminin önünü kapatmamış, sağlık hizmetlerinin eşit, adil ve hakkaniyete uygun bir biçimde sağlanması açısından etkinliğini kaybetmiştir.

1.2. Aile Hekimliği

Aile hekimliği, Dünya Bankası tarafından Türkiye'ye birinci basamak sağlık hizmetleri uygulamalarına bir alternatif olarak önerilmiş ve bu amaçla Türkiye'ye 2004 yılında 49.4 milyon Euro kredi tahsis edilmiştir (Sayan vd. 2012,182-183). Bu doğrultuda 2004 yılının sonlarına doğru aile hekimliği kanunu yürürlüğe girmiştir. 2005 yılında pilot uygulama yürütülmüş ve 2010 tarihinden itibaren uygulamanın faaliyetleri yurdun tamamında yaygınlaştırılmıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından aile hekimliği tanımı "kişilerin sağlık sigortası olup olmamasına bakılmaksızın herkes için tamamen ücretsiz verilen, sağlığı koruyucu hizmetleri, taramaları, aşılama, gezici sağlık hizmetlerini ve evde bakım hizmetini kapsayan bir paket" olarak ifade edilir (Akdağ, 2012: 109).

Reform öncesi aile hekimlerinin önemli görevlerinden birisi kişilerin hastalık ve tedavi konularında gerekli gördükleri zaman ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine sevk etmeleriydi. Eğer bir kişi aile hekiminin sevk olmadan birinci ya da ikinci basamak sağlık hizmetine başvurursa karşılaşılabilecek giderlerin %30 ila %50'si arasında ki tutar hastalar tarafından ödenmekteydi (Ataay, 2008:176). Yani ilk olarak hastanın tedavi sürecine aile hekimleri dahil olmakta böylelikle ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde yaşanabilecek yığılmaların önüne geçilmesi aile hekimlerinin ellerindeydi. Ancak 2007 yılına geldiğimizde Sağlık Uygulama Tebliği ile bu sevk zinciri kırılmıştır. Böylelikle hastalar diledikleri sağlık basamağına diledikleri zaman başvurabilme hürriyetine sahip oldukları için ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde önemli boyutta yığılmalar yaşanmaktadır (Aka vd., 2012: 68).

Aile hekimliği, teorik olarak güzel amaçlar içermesine karşın gerek az önce bahsettiğimiz çelişkili durum gerekse birazdan bahsedeceğimiz bir takım farklı uygulamaları içinde barındırmasından dolayı birçok eleştiriye maruz kalmaktadır. İlk olarak sistemin ücretsizliğini sorgulayarak başlamalıyız. SS ve GSS Kanununa göre sağlık hizmetlerinin tümünde farklı oranlarda olsa da bir şekilde katkı payları² alınmaktadır.

Bir diğer eleştiri ise daha çok tıbbi cihaz sektörüne yeni pazar açılmasına yöneliktir. Her aile hekimliğine tıbbi donanımı kuvvetli sistemlerin sunulduğunu düşünürsek tıbbi cihaz sektörüne ciddi bir pazar açılmış olunur. Üçüncü eleştiri ise bazı vakaların fikir alış veriş ve önemli birikim isteyen konular olmalarından kaynaklıdır. Ancak aile hekimliği uygulamasına baktığımızda doktorların deneyimsiz olmaları durumunda bilgi birikimi açısından yeterli donanım eksikliklerinin bulunması etkin ve verimli bir sağlık hizmeti sunumunun gerçekleşmeyeceği yönündedir (Er, 2011: 183-185). Dördüncü ve en önemli husus ise hekimlerin yardımcı personellerinin bireysel iş akdi temeline dayalı sözleşmeyle çalışıyor olmalarıdır, böylelikle yardımcı personeller kamu görevliliğinin sağladığı güvencelerden mahrum kalmaktadır (Ataay, 2008: 176).

1.3. Toplam Kalite Yönetimi Uygulaması

Toplam kalite yönetimi uygulamasının derinine baktığımızda karşımıza kar odaklı bir uygulama olduğu çıkmaktadır. Bu amaçla şirket bünyesinde çalışan tüm personelden müşteri beklentileri doğrultusunda kalite araştırmaları yürütümüne katkıda bulunmalarını böylelikle verimliliği arttırmaları istenmektedir. Üretim boyunca sürdürülen kalite denetimi sorumluluğu

² Katkı payları sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için genel sağlık sigortası bulunan kişiler tarafından veya bakmakla yükümlü olduğu kişilerce ödenen tutardır. Aile hekimlerine gidildiğinde direk karşımıza çıkmayan muayene katılım bedelleri SGK'dan gelir ve aylık alanlar ile bakmakla yükümlü oldukları kişiler için gelir ve aylıklarından kesilmekle beraber, diğer kişiler için eczanelerce tahsil edilmektedir. Yani kişinin birinci basamak sağlık kurumundan faydalanması ya da ikinci ve üçüncü basamak sağlık kurumundan faydalanması önem arz etmeksizin kişinin eczaneye ilaç almaya gitmesiyle eczacı tarafından katılım payı talep edilmektedir. Ayaktan tedavilerden sağlanan ve SGK'nın ödediği ilaçlar için tüm sigortalı ve hak sahipleri tarafından bir katkı payı alınmaktadır. Bu bedel sigortalının emekli olup olmamasına göre değişim göstererek halen çalışan sigortalılar ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerden %20 oranında bir katkı payı alınmaktadır. Emeklilerde ve emeklilerin bakmakla yükümlü oldukları kişiler içinde katılım payı %10 oranında uygulanmaktadır. Daha açık bir dille anlatmak gerekirse 10 TL'lik bir ilaç için çalışan sigortalıların 2 TL, emeklilerin ise 1 TL katılım payı ödedikleri ortadadır. Bu bedellerin yanında ayrıca reçete başına ayrı bir bedel daha alınarak her bir reçete için; 3 kutuya kadar (üç kutu dâhil) temin edilen ilaçlar için 3 TL, 3 kutuya ilave temin edilen her bir kutu ilaç için 1TL katılım payı alınmaktadır (www.ailehekimleri.net)

çalışanlar üzerinde gerek zihinsel, gerekse bedensel açıdan ciddi yorgunluklara sebep olmaktadır (Şahin, 2011: 275-278). Ancak belirtmek gerekmektedir ki toplam kalitenin hem şirketler üzerinde hem de çalışanlar üzerinde iki farklı etkisi vardır. Sermeye açısından müşteri memnuniyeti ve tüketim artış hızı yükselir ve buna bağlı olarak karlılık oranlarında önemli miktarda artış yaşanır. Ancak emek gücü için bu durum yüksek denetim, baskı, daha çok sömürü, örgütsüzlük gibi önemli durumlar doğurur (Ulutaş-Ünlütürk, 2011: 70).

Daha sonraları endüstriyel üretim sektöründen, hizmet sektörüne aktarılan TKY, sağlıkta dönüşümle beraber kamu hizmetlerinde de benimsenmeye başlanmıştır. Kamu hizmetleri açısından sadece çalışanlara yönelik değil hizmet sunumundan yararlanan halk için de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Sağlık çalışanları sürekli süreç odaklı ve standartlara uyum konusunda denetim altında tutulduğundan daha verimsiz ve stresli bir hale gelmektedir. Buna ek olarak müşteri memnuniyeti odaklılığı nedeniyle sağlık kalitesi hastaların istekleri doğrultusunda biçimleneceğinden dolayı doktorlar hastaların taleplerine göre ilaç, tetkik ve tedavi yöntemine gitmektedirler. Hastanın arzu ettiği tetkiklerin yapılması ve ilaçların reçeteleşmesi hekimin tetkik, tedavi ve karar süreçlerinde etkinliğini yitirmesine neden olmaktadır (Ulutaş-Ünlütürk, 2011: 70-72). Hastalara müşteri kimliğinin giydirilmesi, işletmelerin temel mantığı olan müşteri her koşulda haklıdır prensibini de sağlık kurumlarına getirmektedir. Hastaların almış oldukları güç bir yerden sonra şiddete dönüşmekte böylelikle hastane personellerinin tamamına karşı saygısızlığın ve şiddetin artmasına neden olmaktadır. Son yıllarda artan hekimlere yönelik şiddet vakalarının nedenlerinden birisi olarak bu durum ön görülebilir.

1.4. Performansa Dayalı Ödeme Sistemi

1961 tarihli 209 sayılı Yasa ile döner sermaye uygulaması yalnızca yataklı tedavi kurumlarının bazı gereksinimlerini karşılamak amacıyla kullanılmıştır. 1981 yılından itibaren üniversite hastanelerinde çalışan akademik ve idari personelin çalıştıkları kurumun elde ettiği gelir ve finansal durumuna göre aldıkları ek ödeme sistemidir. 1989 yılına gelindiğinde kurumun döner sermaye gelirlerinden çalışanlara ek ödeme yapılması konusu düzenlenmiştir. Döner sermaye primi uygulamaları 2001 yılında bir başka düzenleme ile birinci basamak sağlık kuruluşlarında da döner sermaye işletmeleri kurularak, buralarda çalışan personellere

de ek ödeme yapılmaya başlanmıştır ve döner sermaye tüm sağlık çalışanları için önemli bir yere gelmiştir. 2003 reformu sonrasında, döner sermaye primi uygulaması değiştirilerek Sağlık Bakanlığı hastanelerinde performansa dayalı ödeme sistemi uygulamasına geçilmiştir. 2003 yılında performansa dayalı ek ödeme sistemi, Sağlık Bakanlığı bünyesinde ki hastanelerin ve çalışanların performansını değerlendirmek amacıyla uygulanmaya başlanmış, 2004 yılından itibaren bireysel olarak, 2005 yılından itibaren kurumsal olarak performans değerlendirme kriterleri, 2006 yılından itibaren ise finansal ve yönetim kriterleri de eklenerek performansa dayalı ek ödeme sisteminin kapsamı genişletilmiştir (Akpınar vd., 2013: 170). Performansa dayalı ödeme sistemi 2011 yılından itibaren üniversite hastaneleri içinde uygulanmaya başlanmıştır.

Performansa dayalı ödeme sistemiyle sağlık çalışanları taban maaşlarına ek olarak o ay için baktıkları hasta sayılarına ve uyguladıkları tedavi yöntemlerine göre taban maaşlarına ek ödeme alacaklardır. Sağlık personellerinin maaşları Sağlık Bakanlığı bütçesinden temel maaşlar kaleminden ödenirken performansa dayalı ek ödemeler sigorta sisteminden finanse edilen döner sermayeden ödenmektedir (Aka vd., 2012: 75).

Bu sistem ile özellikle hekimlerin bir kısmının gelirlerinde önemli bir artış yaşanmış ve sağlık çalışanlarının arasında önemli ölçüde gelir eşitsizlikleri ortaya çıkmıştır. Tam gün kamuda çalışan hekimlerin döner sermaye gelirleri, aylık maaşlarının üzerine çıkmıştır. Uzman hekimlerin maaşlarının yaklaşık 1,5 katı olan döner sermaye gelirleri, pratisyen hekimler için aylık maaşlarına yakın bir düzeydedir. Ancak son yıllarda sağlık çalışanlarının taban maaşları azalmış, ek ödemelerini arttırmak amacıyla daha uzun sürede ve yoğun bir şekilde çalışmak zorunda kalmışlardır. Uzun ve yoğun çalışma temposu altında sağlık çalışanlarının iş kazalarına uğramaları kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Önder vd., 2011: 32). Ayrıca belirtmekte fayda var ki bu yoğun ve yorucu tempo altında hastalara karşı tahammülsüzlüğün, yanlış ve eksik diyalog sonucu yetersiz ve hatta yanlış tedavi uygulamalarının önü açılmaktadır.

Sağlık Bakanı Dr. Recep Akdağ'ın performansa dayalı ödeme sistemi konusundaki sözleri sistemin işlerliğini açık ve bariz bir şekilde açıklamaktadır. Aile hekimliği sistemi üzerine konuşurken "hekim ne kadar çok hastayı, kişiyi, aileyi kaydetmişse o kadar çok

kazanacaktır” sözleri ve ardından ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri için ise “kim hastasını daha çok memnun ediyor ve daha çok hasta celp ediyorsa, kim daha çok muayene yapıyorsa, müdahalede bulunuyorsa, ameliyat yapıyorsa, hasta takip ediyorsa”, o sağlık personellerinin performansa dayalı ödeme sistemi üzerinden alacağı katkı payları çok daha yüksek olacaktır. Yapılan açıklamalar göstermektedir ki Sağlık Bakanlığı hasta doktor ilişkisini tamamen metalaştırmış böylelikle doktorların nitelikleri kaybolmuş hastaların ise sağlık hizmetlerinden yararlanan vatandaş konumları hizmet satın alan müşteri konumuna dönüşmüştür.

Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumuna Bağlı Sağlık Tesislerinde Görevli Personele Ek Ödeme Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 12. maddesine göre, performansa dayalı ek ödemeler aylık dönemler halinde yapılmakta ve ek ödeme tutarı o dönemin yani, o ayın bitiminden sonraki yirmi gün içerisinde personele ödenmelidir. Ödenecek tutarlar hesaplanırken personele ait mesai içi net performans puanının mesai içi dönem ek ödeme katsayısı ile çarpımı sonucunda brüt ek ödeme tutarı bulunmaktadır. Bulunan bu tutar personele ek ödeme olarak ödeme zamanında tahsis edilmelidir. Döner sermaye gelirlerinden ek ödeme alacak eğitim görevlilerine en yüksek devlet memuru aylığının %410, uzman doktorlara ve uzmanlığını almış diş hekimlerine %335 oranında, pratisyen ve diş doktorlarına ise %180 oranlarına kadar ek ödeme yapılabilmektedir.

Performansa dayalı ödeme sistemi doktorları kısa zamanda çok fazla iş yapmaya yöneltmiş böylelikle iş günleri uzamış, hastaya ayrılan süreler kısalmış ve hastayla doktor ilişkisi, doktorlar açısından değişime uğramaya başlamıştır. Bu durumu sadece doktor hasta ilişkisini etkilememekte aynı zamanda sağlık emekçilerinin arasındaki rekabet ve parçalanmayı güçlendirmektedir. Bireysel performansa ve rekabete dayanan ücretlendirme sistemleri gerek çalışanlar arasındaki dayanışmayı kırmakta, gerekse çalışanların birbirlerine ve yürüttükleri işlerine yabancılaşmasına neden olmaktadır. Özellikle kişinin temel ücretinde bir gelişme sağlamadığı için emeklilik hayatında kişiye hiç bir getiri de sağlamayacaktır. Ücret tabanlarının aşağı çekilmesi çalışanların birbiriyle yarışmasına neden olmakta ve ortaya çıkan bu rekabet durumu ise hizmetten yararlananları tamamen müşteriye dönüştürmektedir (Kablay, 2014: 83-93).

Kablay'ın 2014 yılında bir hastanede yapmış olduğu alan araştırması sonuçlarına göre katılımcıların %58,8'i mesleki doyum sağlamadığını ifade etmiştir. Mesleki doyum sağlanamamasının mutlak nedeni performansa dayalı çalışmanın getirmiş olduğu yüksek verimlilik artışları hedefleridir. Ayrıca katılımcıların örgütlülük durumları incelendiğinde sadece %46,3'ünün bir mesleki örgüte veya sendikaya üye olduğunu ortaya çıkarmıştır (Kablay, 2014: 98-99). Bu durumun nedeni ise daha önce değindiğimiz gibi çalışanları yüksek performansa iten sürekli bir yarış halinde olmalarına neden olan TKY ve performansa dayalı ödeme sistemleridir.

2. Neoliberal Sağlık Politikalarının Bazı Verilere Yansımaları

Yukarıda Türkiye sağlık sistemi açısından yürütülen neoliberal politikalarından bahsedilmişti. Ancak bu uygulamaların yıllar içinde yaratmış olduğu sonuçlara bakmak yürütülen politikaları daha anlamlı yorumlamamıza neden olacaktır. Öncelikle bakmamız gereken ilk şey yıllar içinde artan nüfus oranlarıdır. Bu doğrultuda artan işlem sayılarının ya da sağlık hizmetlerinde ulaşımın kolaylaşması gibi temel göstergeleri nüfus oranları daha anlamlı kılacağı için Tablo 1'de yıllara göre demografik göstergeler verilmiştir.

Tablo 1: Genel Demografik Göstergeler, Türkiye

	2002	2012	2013	2014	2015
Toplam Nüfus	66.402.927	75.627.384	76.482.864	77.324.904	78.152.053
Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	12,1	12,0	13,7	13,3	13,4
65 Yaş ve Üzeri Nüfus Oranı (%)	6,7	7,5	7,7	8,0	8,2
Kaba Doğum Hızı (%)	18,6	17,2	17,0	17,4	16,9
Kaba Ölüm Hızı (%)	6,5	5,0	4,9	5,1	5,2
Toplam Doğurganlık Hızı (Kadın Başına)	2,1	2,1	2,1	2,2	2,1

Kaynak³: Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2015; TÜİK Demografik Göstergeler

³ Kaynakta belirtildiği gibi her iki farklı kurumun yayınlamış olduğu bilgilerden faydalanılmıştır ancak her iki kurumun verileri bir biri ile birebir örtüşmemektedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi nüfus sayısı her yıl artış göstermiştir. Aynı şekilde yaşlı bağımlı nüfus oranının arttığını ve kaba ölüm⁴ hızının 2000’li yıllara göre azalmış olduğunu da tablo 1 bizlere göstermektedir. Bu durum yaşam ömrünün uzadığını, halk sağlığı açısından iyileşmelerin görülüyor olduğu izlenimini vermekle beraber sağlık hizmetlerinin daha etkili ve verimli sunulması gerektiğini de göstermektedir. Artan nüfus hızı aynı artış hızında hekime ve sağlık hizmetlerine gereksinimi de beraber getirecektir. Halk sağlığını korumak ve yaşanabilecek riskleri önlemek birinci basamak sağlık hizmetlerinin temel görevleri olduğunu hatırlarsak yıllara göre bu sağlık hizmetlerinin sayıları ve etkinlik oranları sağlığın korunması açısından çok önemlidir. Bu nedenle Tablo 2’de bu hizmetlerin oranlarının verilmesi uygun görülmüştür.

Tablo 2: Yıllara Göre Birinci Basamak Kuruluş Sayıları, Türkiye

	2002	2012	2013	2014	2015
Sağlık Ocağı	5.055	-	-	-	-
Aile Hekimliği Birimi	-	20.811	21.175	21.384	21.696
Aile Sağlığı Merkezi	-	6.660	6.756	6.829	6.902
Toplum Sağlığı Merkezi	-	957	971	970	970
Sağlık Evi	2.899	5.691	5.594	5.572	5.544
AÇSAP⁵ Merkezi	298	189	183	182	182
Verem Savaş Dispanseri	277	179	177	179	181
Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi	84	124	134	132	156
112 Acil Yardım İstasyonu	481	1.863	2.072	2.186	2.323
Halk Sağlığı Laboratuvarları	-	-	83	83	83

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2015

Yaşanan nüfus artışına kıyasla tabloda verilen sağlık kuruluşlarında önemli artışlar gözlemlenmemektedir. Özellikle en son elde edilen verilere göre bir yıl içinde yaklaşık olarak 174 bin kişiye kanser teşhisi koyulduğunu (Türkiye Kanser İnsidansları, 2013) göz önüne

⁴ Kaba ölüm hızı, bir coğrafyada yaşayan mevcut kişi sayısının o dönem içerisinde yaşanan ölüm sayısına bölünüp 1000 ile çarpılması sonucu elde edilen oranı nitelemektedir.

⁵ Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü.

alırsak Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi sayılarının ciddi anlamda yetersiz olduğu kanısına rahatlıkla varılmaktadır. 2014 yılı TÜİK verilerine göre kadınların %75,1'inin hiçbir zaman mamografi yaptırmadığı anket sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Bu durum da bizlere ciddi anlamda önleyici sağlık hizmetleri konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu oranların muhtemelen bu denli düşük kalmasındaki neden 2007 yılında sevk zincirinin kırılması nedeniyle hastaların birinci basamak sağlık kuruluşlarından ziyade ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarına yönelmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu tezimizi daha somut bir hale getirmek amacıyla hekime müracaat oranlarını vermekte yarar vardır.

Tablo 3: Yıllara ve Kurum Türlerine Göre Toplam Hekime Müracaat Sayısı, Türkiye

	2002	2012	2013	2014	2015
Sağlık Ocağı	69.103.517	-	-	-	-
Aile Hekimliği	-	221.672.029	212.318.024	214.120.750	208.538.951
Verem Savaş Dispanseri	2.012.458	2.143.765	1.815.805	1.643.937	1.495.558
AÇSAP Merkezi	2.980.481	630.583	536.707	660.056	548.433
TSM'ler tarafından Yapılan Diğer Muayeneler	-	10.035.342	4.999.980	2.234.348	3.457.520
Özel Poliklinikler	731.132	655.432	582.265	546.514	523.694
Birinci Basamak Toplamı	74.827.588	235.137.151	220.252.781	219.205.605	214.564.156
Özel Tıp Merkezleri	9.824.802	32.012.211	31.256.100	28.208.781	26.953.360
Hastaneler	124.313.659	354.636.935	378.812.243	396.577.644	418.581.931
2. ve 3. Basamak Toplamı	134.138.461	386.649.146	410.068.343	424.786.644	445.535.291
Genel Toplam	208.966.049	621.786.297	630.321.124	643.992.030	660.099.447

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2015

Tablo 3'e baktığımızda 2002 yılından 2015 yılına kadar geçen süre zarfında önleyici ve tanı koyucu birinci basamak sağlık kuruluşlarının pek de söylemde olduğu gibi aktif olarak kullanılmadığını görmekteyiz. Ayrıca aile hekimlerine başvuru oranlarında ise her geçen yıl düşüş eğilimi görülmektedir. Aile hekimliği uygulamasının temel görevlerinden birisi olan ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde ki yığılmaları önleme işlevleri de, pratik de pek işler vaziyette değildir. 2. ve 3. basamak sağlık hizmetleri daha çok ciddi rahatsızlıkların tedavi ve araştırılma sürecini bünyesinde barındıran tıbbi donanımı yüksek sağlık birimidir.

Ciddi sağlık problemlerinin araştırılma ve tedavisinin yürütümünü sağlayan bu basamaklara halk tarafından önemli bir yönelim olduğu görülmektedir ve bu yönelim doktorlar ile hastalarının daha uzun ve daha ayrıntılı tedavi uygulamalarını engelleyecektir.

Bunun önemli bir sonucu olarak hekimler hafif rahatsızlığı olan hastayla, ağır hastalığı bulunan kişilere eşit sürelerde bakmak zorunda kalmış olacaktır. Bu duruma ek olarak tablo 3'e baktığımızda gerekli yasal düzenlemelerin uygulanmasıyla beraber özel tıp merkezlerine yönelen hasta sayısının da arttığını görmekteyiz. Bu durum bizlere devlet, sermaye iş birliğini göstermektedir. Neoliberal politikaların artması, yasal mevzuatların bu temeller üzerine kuruluyor olması halkın özel sermayeye ulaşımını daha rahat sağlamak ve bir hak olan sağlık hakkının özel sektörün eline bırakılmasına neden olmaktadır.

Genel olarak 2003 reformuyla önleyici hekimliğin önemi buna ek olarak herkese eşit ve adil sağlık sunumunun gerekliliği gündeme getirilmiş ancak bu gerekliliklerin pratiğe nasıl yansıdığını inceledikten sonra sırada hasta hekim ilişkisinin dönüşümünü inceleyeceğiz.

Sağlık kurumlarında yürütülen performans uygulamalarının hekimleri daha çok işlem yapmaya ve daha çok çalışmaya ittiğinden bahsetmiştik. Bu durumun bir yansıması olarak tablo 4'te yıllara göre yataklı tedavi kurumlarında bazı cihazların toplam görüntüleme sayıları bulunmaktadır.

Tablo 4: Yıllara Göre Yataklı Tedavi Kurumlarında Bazı Cihazların Toplam Görüntülenme Sayısı, Türkiye

	2012	2013	2014	2015
MR⁶	8.592.072	9.073.582	10.259.508	11.286.357
BT⁷	9.825.273	11.039.694	12.407.145	13.675.737
Ultrason	22.409.862	24.819.662	27.151.430	27.407.816
Doppler Ultrason	6.939.679	8.098.999	9.418.461	10.839.226
EKO⁸	5.048.661	5.531.977	6.390.696	6.960.194

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2012; 2015

⁶ Manyetik Rezonans

⁷ Bilgisayarlı Tomografi

⁸ Ekokargiyografi

Tablo 4'e baktığımızda aklımıza iki soru gelmektedir. Nüfus artış hızı gerçekleşirken önleyici sağlık hizmetlerinin etkin olmamasından kaynaklı olarak hastalık oranlarında da mı bir artış yaşanmaktadır? Ya da hekimlerin işlem sayılarını arttırması amacıyla gerekli ya da gereksiz bir şekilde hastalara bir takım cihaz görüntülenme işlemleri mi uygulamaktadır? Bu sorunun cevabını bulabilmek için ciddi oranda bir takım çalışmalar yürütülmemiştir ama nüfus artış hızı göz önüne alınır ve yıllar içindeki yapılan toplam görüntülenme sayısı oranlarındaki artışlar dikkate alınırsa bu oranların önemli düzeyde fazla olduğunu görmekteyiz.

İşlem oranlarındaki artışlardan sonra değerlendirmemiz gereken bir diğer konu ise yıllara göre yapılan toplam ameliyat sayılarıdır. Çünkü hekimlerin önem derecesi çok yüksek bulunmayan rahatsızlıklarda bile hastaları bıçak altına alışı oranlarında artışlar yaşandığı düşünülmektedir. Tablo 5 bize bu konuda bilgi verecektir.

Tablo 5: Yıllara ve Sektörlere Göre Toplam Ameliyat Sayıları, Türkiye

	2002	2012	2013	2014	2015
Sağlık Bakanlığı	1.072.417	2.298.893	2.414.538	2.445.424	2.364.595
Üniversite	307.108	664.695	715.889	765.549	801.424
Özel	218.837	1.446.630	1.553.810	1.587.973	1.604.126
Toplam	1.598.362	4.410.218	4.684.237	4.798.946	4.770.145

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2015

Öncelikle en çok dikkat çeken konu 2002 yılında Özel hastaneler için yapılan ameliyat sayılarının 2012 yılına gelindiğinde çarpıcı bir şekilde artış göstermesi olmuştur. Ardından göze en çok batan artışın Sağlık Bakanlığı hastaneleri olduğu görülmektedir. Toplam ameliyat oranlarının ise 10 yıl içinde neredeyse 3 katına çıkması biraz önce yukarıda belirtmiş olduğumuz iki soruyu tekrar aklımıza getirmektedir. Performansa dayalı ödeme sisteminin ameliyat oranlarında artışlara sebebiyet verdiği çıkarımı pek yanlış olmasa gerek. 2002 yılında toplam ameliyat oranı bir buçuk milyon dolaylarında iken 2015 yılında bu oran beş milyon civarına ulaşmıştır. Hürriyet gazetesinin bir haberine göre ise bu oranın 2014 yılı için 14 milyon 742 bin'e yükseldiği doğrultusundadır. Gene aynı haberde Türk Tabipler Birliği Genel Başkanı Beyazıt İlhan'ın bu durum üzerine yorumu; "Veriler her 5 kişiden birinin ameliyat olduğunu gösteriyor. Bu, öteden beri eleştirdiğimiz kamuda performans sistemi, özelde ciro baskısının sonucu. Bakanlık personeline düşük maaş veriyor ve 'gelirini

yükseltmek istiyorsan çok muayene et, çok ameliyat yap' diyor." şeklinde olmuştur (Hürriyet, 03.05.2015). Görüldüğü üzere performansa dayalı ödeme sistemi nedeniyle gerek devlet tarafından gerekse hekimler tarafından, halk gelir sağlayıcı olarak görülmektedir. Hekimlerin taban maaşlarında yaşanan düşüşleri işlem sayılarını arttırarak amorti etmeye çalışmaları halk üzerinde gerek maddi açıdan gerekse fizyolojik açıdan olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Bir diğer değinilmesi gereken konu sağlık hakkı ihlalidir. Sağlık hakkı kişinin yaşama hakkı gibi ana rahmine düşmesiyle beraber başlamaktadır ve bu hak devlet tarafından koruma altına alınmalıdır. Sağlık hakkı, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde değerlendirilmeli böylelikle kişiye devlet tarafından ücretsiz olarak sunulmalıdır. Ancak görmekteyiz ki devlet sağlık hakkını bireyin ellerinden almış küreselleşmeyle beraber, sermaye sisteminin daha çok beslenmesi amacıyla performansa dayalı ödeme sistemini sermayeye bahşetmiştir. Performans etki değerlemesini birde yatak doluluk oranları ile ölçmekte fayda vardır. Çünkü bir hastanın hastanede kalış süresi o hastanenin döner sermayesine gelen artı girdi anlamına gelmektedir. Aynı şekilde hastaya uygulanan tetkiklerde ilgili sağlık çalışanı için performans oranlarını arttırıcı etkiye sahiptir. Milliyet gazetesi tarafından yayınlanan bir habere göre bu durum biraz daha mikro ölçekli değerlendirilerek Aydın ili için yapılan işlem sayıları karşılaştırmaları Aydın Tabip odası başkanı Dr. Metin Aydın tarafından şu şekilde yapılmıştır; "*polikliniklerde bakılan hasta sayısı %3, acilde bakılan hasta sayısı %16, yatak doluluk oranları %14 artmıştır. Gününbirlik ameliyat sayıları %6'dan %46'ya çıkmış fakat ağır ciddi ameliyat sayıları %34'den %22'ye gerilemiş, hastanelerde ortalama kalış gün sayısı ise 3,8 olmuştur.*"(Milliyet, 26 Ocak 2015). Yerel bir değerlendirme yapılsa da aslında genel tablonun açık göstergesi niteliğinde bir özellik taşımaktadır. Aydın ili nüfus artış oranı açısından 2013-2014 yılı için %2 oranında bir artış gösterdiğini göz önüne alırsak yukarıda verilen oranları daha anlamlı yorumlayabiliriz. Bu durumu özelden genele vurmamıza yardımcı olması açısından Türkiye geneli 2002-2015 yılları arasında yaşanan hastanelerde yatılan gün sayılarını vermek daha doğru olacaktır. Tablo 6'da bu konuya ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Tablo 6: Yıllara ve Sektörlere Göre Hastanelerde Yatılan Gün Sayısı, Türkiye

	2002	2012	2013	2014	2015
Sağlık Bakanlığı	23.770.910	29.662.436	30.679.607	32.078.874	32.011.141
Üniversite	6.713.945	9.846.341	9.753.138	10.260.691	10.575.334
Özel	1.730.661	8.001.322	8.247.245	9.521.899	10.649.770
Toplam	32.215.516	47.510.099	48.679.990	51.861.464	53.236.245

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2015

Tablo 6'ya baktığımız zaman 13 yılda yaşanan artışın en fazla özel hastanede yatılan gün sayısında yaşandığını ve ikinci sırada bakanlık hastanelerinin olduğunu görebilirsiniz. Toplam olarak değerlendirmek gerekirse yalnızca 13 yıl için %65 oranında bir artış yaşanmıştır. Hastane kalış gün sayılarının fazlalıkları hastane personelleri açısından daha yoğun çalışma temposuna itilmek anlamına gelmektedir. Bu denli hasta akışına maruz kalmak sağlık personellerini yabancılaşmaya itmekle beraber halk açısından daha fazla sağlık harcaması yapılması anlamına gelmektedir.

Son olarak değerlendirmeye alacağımız tablo 7'de yıllara göre ilaç tüketim miktarını milyon kutu değerinde inceleyeceğiz. Bilindiği üzere kişinin sağlığının korunması ve kaybedilen sağlığın geri kazanımı doğru beslenme ve doğru hayat kalitesi ile ilişkilendirilmektedir. Eğer birey sağlığını kaybederse sağlığını geri kazanmak için önemli düzeyde çaba harcaması gerekmektedir. Bu durum ise finansal kudretle doğru orantılıdır. Tedavi edici sağlık harcamaları koruyucu sağlık harcamalarına göre daha az maliyet ve daha az psikolojik tahribatı içerisindedir. Bu nedenle koruyucu sağlık hizmetlerinin önemi gerek sosyal devlet anlayışı içerisinde gerekse bireyin kendi yaşam ahlakı açısından hiç bir zaman yitirilmeyecektir. Sağlığını kaybeden kişiler hekimlerin önerisiyle ilaçlara başvurarak eski sağlıklarına kavuşmaya çalışmaktadırlar ama göz ardı edilmemesi gereken önemli bir şey vardır ki o da insanların sağlığının bir sektör olan ilaç sektörüne bağlı olmasıdır.

Tablo 7: Yıllara Göre İlaçların Tüketim Miktarı (Milyon Kutu), Türkiye

Yıllar	Toplam	2009	1.531,5
2003	768,9	2010	1.669,90
2004	855,7	2011	1.848,30
2005	1.212,1	2012	1.889,40
2006	1.292,1	2013	1.912,20
2007	1.398,9	2014	1.969,97
2008	1.476,6	2015	2.112,94

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2009; 2015

Tablo 7 yıllara göre ilaç tüketim oranlarını göstermektedir. Tabloya baktığımızda her geçen yıl ilaç tüketim oranlarında önemli bir artış yaşandığını görülmektedir. İlk olarak hızla artan sağlık problemlerinin temel kaynağı koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinin doğru bir şekilde yürütülmemesinden kaynaklıdır ve yukarıda birinci basamak sağlık kuruluşlarının etkin bir şekilde hizmet sunumu sağlayamadığını görmüştük. İkinci olarak ise doktorlar ve ilaç şirketleri arasından kurulan farklı bağlardan oluşabilmektedir. Bu durumu Belek (2004:246) bizlere şöyle aktarmıştır; *ilaç araştırmalarını yürüten firmalar neredeyse tekelleşmiş bir vaziyettedir ve bu ilaç firmaları ilaç tüketimini kontrolsüz bir şekilde arttırmayı hedeflemektedir. Türkiye’de mevcut pazarda bulunan ilaçların belli oranda yazılıp tüketiminin sağlanması karşılığında firmalar tarafından doktorlara fahişe bile pazarlanmaktadır.* Gizli bir anlaşmaya dönen ilaç reçeteleme sistemi böylelikle daha çok ilaç tüketimini arttırmıştır. Bir diğer gizli anlaşma türünü ise yine daha önce belirtildiği üzere Sağlık Bakanı’nın yaptığı konuşmada görmekteyiz. Performansa dayalı ödeme sistemi hakkında yapmış olduğu açıklamada doktorların daha fazla işlem, daha fazla hasta memnuniyeti sağlamaları doğrultusunda performans değerlemelerinde puanlarının o kadar artacağı yönündeydi. Böylelikle daha çok kazanmak isteyen hekim, gereklilik koşuluna bakmadan daha çok ilaç reçeteleme yoluna girmektedir.

SONUÇ YERİNE

Türkiye, sağlıkta dönüşüm sürecine hızlı bir şekilde girmiştir. Bu hızlı ivme sağlık çalışanları ve hastalar üzerinde ciddi olarak olumsuz sonuçlar doğurmuş, hasta doktor ilişkisi, müşteri ve hizmet sunucu olarak şekil değiştirmiştir. 2007 yılında birinci basamakların sevk

sistemi uygulaması kaldırılarak hastalara diledikleri sağlık basamaklarına istedikleri zaman girip çıkma hakkı tanınmıştır. Bunun sonucu olarak ciddi tetkik ve tedavi yürütümü uygulayan 2. ve 3. basamak sağlık kurumları yoğun hasta giriş çıkışına maruz kalmıştır. Doktorların performans dayalı ücretlendirme sistemine tabi tutulmaları hastaları muayene sürelerini kısaltmış daha çok hastayı gün içerisinde muayene etmeye çalışmıştır. Hem hasta yoğunluğu hem daha çok hastayı kontrol etme çabaları ciddi rahatsızlığı olan hastaların verimli tedavi sürecini engellemektedir. Verilen istatistikler doğrultusunda sağlıkta dönüşümün ilk amacı olan herkese adil sağlık hizmeti, önleyici ve koruyucu sağlık hizmeti yaygınlığı politikalarının işlevini yürütemediğini görmekteyiz. Kamu kuruluşlarının özel sektör kurallarıyla yönetilmesi, çalışanlar açısından kamu ve özel sektör arasındaki sınırdan ortadan kaldırmaya başlamıştır. Öte yandan özel sağlık kuruluşlarında sayıları giderek artan sağlık çalışanları çok daha güvencesiz ve örgütsüz bir ortamda çalışmaktadır. Sağlık hizmetlerinde piyasalaşmayla esnek çalışma biçimleri, uzun çalışma saatleri ve düşük ücret gibi uygulamalar gündeme gelmiştir. Kamu hastanelerinde güvencesiz çalışma biçimleri yaygınlaşmış böylece devlet memuru statüsünün avantajları sağlık çalışanları için kayıplarla sonuçlanmıştır. Hastalar açısından değerlendirmek gerekirse, her geçen gün artan sağlık harcamaları altında ezilmektedirler, ücretsiz adı altında sunulan sağlık hizmetlerinin giderleri halk tarafından her aşamada temin edilmektedir. Özetlemek gerekirse sağlıkta yapılan reform uygulamaları, sağlık çalışanlarını vasıfsızlaştırmış ve neoliberal ekonomi sistemi mantığı tamamen sağlık hizmetlerine uyumlaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

Aka A., Kablay S. ve Demir Cem M. (2012), Neoliberal Politikalar ve Sağlık Çalışanları, Ankara: Nobel.

Akdağ R., (2012), Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu 2003-2011, Sağlık Bakanlığı Yayınları.

Akdur R. (1999), Türkiye'de Sağlık Hizmetleri ve Avrupa Topluluğu Ülkeleri ile Kıyaslanması.

Akpınar Talip A. ve Taş Y. (2013), “Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemine İlişkin Hekimlerin Tutumları Üzerine Kocaeli Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi’nde Bir Araştırma”, *Çalışma ve Toplum*, 2013:2, 167-181.

Alper Y., (2014), *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi Sosyal Sigortalar Hukuku*, 6. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi.

Ataay F., (2008), “Sağlık Reformu ve Yurttaşlık Hakları”, *Amme İdaresi Dergisi*, 41:3, 169-184.

Aydın, M., (2015), “Yöneticiler Başarı Hastalar Can Derdinde” *Milliyet Gazetesi*, Ocak 2015, <http://www.milliyet.com.tr/dr-aydin-yoneticiler-basari-hastalar-aydin-yerelhaber-590342/> [Erişim Tarihi, 17,12,2016]

Belek İ. (2004), *Esnek Üretim Derin Sömürü*, İstanbul: NK Yayınları.

Çelikay F. Ve Gümüş E. (2011), “Sağlıkta Dönüşümün Ampirik Analizi”, *SBF Dergisi*, 66:3, 55-92.

Ekin A., (2012), “ Genel Sağlık Sigortasından Yararlanma Şartları ve Esasları”, *TTB Dergisi*, 2012:100, 151-166.

Er Ü., (2011), *Sağlıkta Dönüşümün Aracı Genel Sağlık Sigortası*, Ankara Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Esen, B., (2013), “Eczanelerden İlaç Alırken Aile Hekimlerinde Katılım Payı Var Mı?”, Ekim 2013, <http://www.ailehekimleri.net/index.php/haberler/haberleri/82-ulusal/7578-eczaneden-ilac-alirken-aile-hekimlerinde-katilm-pay-var-m> [Erişim Tarihi, 17.12.2016]

İçli G., “Küreselleşme ve Sınıf”, *Küreselleşen Dünyada Değişimin Farklı Yüzleri Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*, N. Sam ve R. Sam (edt), 369-391, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Kablay S., (2011), “Sağlık Alanında Uygulanan Ücret Politikalarının Bir Aracı Olarak Döner Sermaye Primi Uygulamaları”, 2000’li Yıllarda Türkiye’de İktisat ve Siyaset Rüzgarları, Ö. Birler vd. (Der.), 49-69.

Kablay S., (2014), “Performansa Dayalı Döner Sermaye Primi Uygulaması ve Sağlık Çalışanlarına Etkisi”, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6:4, 85-110.

Önder vd. (2011), “Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Çalışan Hekim ve Hemşirelerin Geçirdikleri İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Yönünden Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10:1, 31-44.

Özgenç, M., (2015), “Ameliyat Sayısında Rekor Artış”, *Hürriyet Gazetesi*, Haziran 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/ameliyat-sayisinda-rekor-artis-29179339> [Erişim Tarihi, 17.12.2016]

Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü (2013), *Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2012*, Ankara: Sentez Matbaacılık.

Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü (2016), *Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2015*, Ankara: Sistem Ofset.

Sayan-Özkal, İ. ve Küçük, A., (2012), “Türkiye’de Kamu Personeli İstihdamında Dönüşüm: Sağlık Bakanlığı Örneği”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67:1, 171-203.

Soyer, A., (2007), “Tam Gün Kimin İçin?”, *Evrensel Gazetesi*, Ekim 2007, <http://sendika10.org/2007/10/tam-gun-kimin-icin-ata-soyer-evrensel/> [Erişim Tarihi, 27.05.2016]

Şahin E. Ç., (2011), *Beşeri Sermaye ve İnsan Kaynakları Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara: Tan Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı (2011), *Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2009*, Ankara: Kalkınma Matbaacılık.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Demografik Göstergeler 2000-2023*.

Ulutaş-Ünlütürk Ç., (2011), *Proleterleşme ve Profesyoneleşme Tartışmaları Işığında Türkiye’de Sağlık Emek Sürecinin Dönüşümü*, Ankara:Notabene Yatınları.

Yaşar-Yenimahalleli G. ve Uğurluoğlu E., (2010), “Neoliberalizm, Küreselleşme ve Sağlık”, *Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9:1, 1-11.

JOHN MAYNARD KEYNES (1925): BİR LİBERAL MİYİM?¹

Çeviren: Dr. Yavuz YAYLA

I

"Politik hayvan olarak doğmuş birisinin bir partiye ait olmaması çok rahatsız edicidir; böylesi bir durum ıssız, yalnız ve yararsızdır. Güçlü olan partideyseniz ve bu partinin genele dair bir programı ve felsefesi varsa, aynı anda topluma içkin, pratik ve entelektüel derinliğe sahipse kuşkusuz tam bir uzlaşma noktası olur! – çok büyük bir takdir görür ve herkesin boş zamanlarını kullandığı bir alan olur; - elbette bunlar politik hayvan olmanız durumunda geçerlidir. Bu durumda, "Ben partili olacak biri değilim" gibi zavallı sözleri söyleyemeyen politik hayvan bir partiye ait olacaktır. Eğer asgari düzeyde bile içinde yer alabileceği bir yuva bulamıyorsa ters tepmeyi kullanmalı ve en az nefret ettiğini seçmelidir ki ayazda kalmasin.

Şimdi benim durumuma bir bakalım – bu olumsuz sınavın neresine iniş yaptım? Nasıl oldu da kendimi bir Muhafazakâra dönüştürdüm? Beni yemek ya da içeceklerle kandırmadılar – entelektüel ya da ruhani bir avuntu da değil. Eğlenmemeli, heyecanlanmamalı ya da üstünlük atfedilmemeli. Ortamda yaygın olduğu üzere, mantıksal yaklaşım, yaşama bakış – tabii adları anmayacağım – ne benim kişisel çıkarlarımı ne de kamunun iyiliğini öne çıkarıyordu. Bir yere varmadı; bir idealin karşılığını veremedi; entelektüel ölçütlere uymadı; güvenli bile değildi ya da zaten ulaşılmış olan uygarlık düzeyini gerilettiler, şeyleri koruma derdindeydi.

Yani, bu durumda İşçi Partili mi olmalıyım? Yüzeyde daha çekici gözükmekte. Ama biraz yakınlaştınız mı büyük güçlükler ortaya çıkıyor. Öncelikle, bu bir sınıf partisi ve o sınıf da benim sınıfım değil. Eğer kovaladığım şey kısmi çıkarlar olsaydı kendi kişisel çıkarlarımın peşinden koşardım. Bu türlü bir sınıf mücadelesi söz konusu olduğunda, kimi tatminsiz gayretkeşler dışında herkes gibi benim de yerel ve kişisel vatanseverliğimin kuşatmasına tabii olurum. Bana adil ve iyi gözükten şeylerden etkilenebilirim ama üzerine konuştuğumuz Sınıf

¹ John Maynard Keynes, Essays In Persuasion, W.W. Norton & Company, New York & London, 1963.

savaşı olduğunda ben eğitilmiş burjuvazinin yanındayım. Diğer yandan, yukarıdakilerden daha ötede, İşçi Partisindeki entelektüel öğelerin yeterli kontrol sağlayabileceklerine hiç inanmadım; kararların çoğu, neyin hakkında karar alındığını çok da bilmeyen kişilerce alınacak ve –olacak gibi gözüküyor da- partinin kontrolü katı bir iç halkanın eline geçse bile bu kontrol de, Karmaşa Partisi olarak adlandıracağım İşçi Partisinin aşırı Sol Kanatının çıkarlarına göre hareket edecektir.

Negatif sınamada, güçlü liderlik ve doğru programa sahip olan bir Liberal Partinin hala gelecek ilerlemesi için en iyi araç olduğuna inanma eğilimindeyim.

Parti sorununu olumlu açıdan ele aldığımızda – tepkisellik değil de çekicilikten ağrı baktığımızda, ölçüt olarak ister umutlarımızı alalım ister insanları gördüğümüz herşey biraz kasvetli gibidir. Ve neden her bir durum için aynıdır. On dokuzuncu asrın tarihi parti soruları, geçen hafta yenmiş bir koyun kadar ölüdür; geleceğin soruları belli belirsiz görünmekteyken henüz parti soruları haline gelmemişlerdi ki eski parti hatlarının ötesine geçmektedirler. Sivil ve Dini Hürriyet, Franchise, İrlanda Sorunu, Sömürge Öz Yönetimi, Lordlar Kamarasının Yetkileri, dikine kademelendirilen Gelir ve Veraset İntikal vergileri, “Toplumsal İyileştirmeler” için Kamu Gelirlerinin savurganca harcanması yani Hastalar, İşsizler, Yaşlılar için Sosyal Sigorta, Eğitim, Konut ve Kamu Sağlığı – bunların her birisi Liberal Partinin başarıyla mücadele ettiği ya da artık modası geçmiş veya bu tür partiler için ortak bir zemindirler.

Geriye ne kaldı?

Kimileri Arazi Sorunundan bahsedecektir. Ben değil – bu soruya, bu geleneksel biçimde değer verdiğim için, artık olgulardaki sessiz sedasız değişim sonucunda tali bir öneme sahiptir. Hala seyrüsefere dayanıklı sayılabilecek iki tarihi Liberal platform görmekteyim – İçki Sorunu ve Serbest Ticaret. Bu ikisinden Serbest Ticaret büyük ve canlı bir siyasi sorunsal olarak yerini korumaktadır.

Serbest Ticaret konusunda hep iki sav olmuştur – baştan beri ve bugün de Liberal bireycilere çekici gelen müdahale etmeme (laissez-faire) savı ve her bir ülkenin karşılaştırmalı

üstünlüğe sahip olduğu kaynaklardan akan yararı temel alan ekonomi savı. Artık Serbest Ticaret Öğretisinin renk kattığı siyasi felsefeyi benimsemiyorum. Serbest Ticarete inanıyorum çünkü genel olarak uzun erimde teknik güce ve entelektüel sıklığa sahip tek politika. Ama en iyi olasılıkta bile Liberal Parti kendisini Arazi Sorunu, İşçi Sorunu ve Serbest Ticarete tek başına, ilk ikisine dair net ve tekil bir programa ulaşıya bile sürdürebilir mi?

Bugün bir Liberal olmaya dair olumlu sav oldukça zayıftır.

Diğer partiler olumlu sınınamayı nasıl geçti? Muhafazakâr Parti daima Değişmez bir yere sahiptir. Fakat yapısal olarak Liberal Parti kadar kötü bir örnektir. Bugün ilerlemeci genç Muhafazakârı ortalama bir Liberalden ayıran gerçek bir politik farklılık değil sadece bir mizaç farkı ya da geçmişteki birliklerdir. Eski savaş çığılıkları artık susturulmuş ya da sesi kısılmıştır. Kilise, Aristokrasi, Toprak Çıkarları, Mülk Hakları, Kraliyet Zaferleri, Hizmet Şerefi, hatta Bira ve Viski bundan böyle asla Britanya politikalarının belirleyeni olmayacaktır. Muhafazakâr Parti, ilerleyen değişen koşullara uyum sağlamış evrilen Bireysel Kapitalizmle ilgili olmalıdır. Zorluk, Kent ve Parlamentodaki Kapitalist önderlerin Kapitalizmi Bolşeviklik olarak adlandırdıkları şeyden korumak için alınması gereken güçlü önlemleri ayırt etme yeterliğine sahiptir.

Eski moda Kapitalizm kendisini savunabilir nitelikte olsaydı kuşaklar boyunca yerinden oynatılmazdı. Neyse ki Sosyalistler için bunu yapma olasılığı çok düşük. Entelektüel olarak çürümüş Bireyci Kapitalizmin tohumlarının özünde karakteristik olan kurumlarda bulunabileceğine inanıyorum ama izlediği Feodal toplumsal sistemde aşağı edilmiştir – aslında kalıtım ilkesidir. Refah ve işletme kontrolünün kalıtsal ilkesinin aktarımı, Kapitalist Gerekçe önderliğinin zayıf ve ahmak olmasının nedenidir. Üçüncü kuşak kişilerce çok fazla baskınlık kurulmuştur. Toplumsal nitelikteki bir kurumun çürümesini, kalıtsal ilkelere bağlı kalmasında fazla hiçbir şey daha kesin kılamaz. Bunun göstergelerinden birisi en eski kurumlarımızdan olan, kendisini sürekli kötü kirlere arındıran Kilisedir.

Muhafazakâr Partinin yok olmayan bir kanadının olması gibi İşçi Partisi de daima Karmaşa Partisinin –ister Jakobenler, ister Bolşevikler deyin, size kalmış- müdahalesi altında kalacaktır. Bu, var olan kurumlardan nefret eden ya da bunları yok etmek isteyen ve bunları

yok etmenin büyük bir iyilik sağlayacağına – ya da en azından bunlardan kurtulmanın büyük iyiliğin altyapısını oluşturacağına - inanan partidir. Bu parti yalnızca toplumsal baskı atmosferinde ya da Ölmeyen Kurala karşı tepki ortamında serpilebilir. Büyük Britanya’da uca kaymış kısmı sayısal olarak çok zayıftır. Ancak felsefesinin damıtılmış biçimi, kanımca, bütün İşçi Partisine sızmıştır. Ancak merkezdeki liderleri ılımlıdır, İşçi Partisi, Karmaşa Partisinde tam gelişmesini bulan yaygın tutku ve kıskançlıkların küçük bir çekiciliğe sahip olduğu seçim başarılarına daima bağlı kalacaktır.

Bu Karmaşa Partisine karşı gizli sempatinin, İşçi Partisinin yaşam damarlarının gücünü kemiren bir solucan olduğuna inanıyorum. Refah ve iktidar sahiplerine kötücüllük, kıskançlık ve kin beslemek gerçekten Halkçı Cumhuriyet inşa etme idealiyle hastalıklı bir ilişki içindedir. Gene de başarılı bir İşçi lideri ya da en azından böyle gözükene biri biraz olsun barbar olmamalıdır. Yoldaşlarını yalnızca sevmesi yetmez, onlardan nefret de etmelidir.

Bu durumda nasıl bir Liberalizm istiyorum? Bir tarafta Muhafazakârlık, güç ve tutkusunu Uzun Ömürlü olmaktan alan iyi tanımlanmış bir bütündür ve “en iyi eğitilmiş”, insani, Muhafazakâr Serbest Ticaretçi olarak tanımlanabilen Soldan ahlaki ve entelektüel saygınlığını edinmiştir. Diğer tarafta, Güç ve tutkusunu Karmaşanın Solundan almakta olan bütünsel tanımlı İşçiler “en iyi eğitilmiş”, insani, Sosyalist Yenilikçi olarak tanımlanabilen Sağdan ahlaki ve entelektüel saygınlığını edinmiştir

Bu ikisi arasında yer var mı? Artık her birimizin, ‘en iyi tür’ Muhafazakâr Serbest Ticaretçi ya da ‘en iyi tür’ Sosyalist Yenilikçi olduğumuza ve buna uygunluğumuza karar vermesi gerekiyor mu?

Belki sonuç budur. Ama ben gene de sınıflarla ilgisi olmayan, Uzun Ömür ve Karmaşacılıktan bağışık olarak geleceği özgürce inşa edecek, bu diğer ikisinin yapısını bozacak bir parti için yer olduğunu düşünüyorum.

Böylesine bir Partinin Felsefesi ve Pratiğinin nasıl olması gerektiğine dair anlayışımı hemen açıklayayım. Başlarken kendisini geçmişin boş laflarından kurtarmalıdır. Bence, Muhafazakâr Partinin sol kanadı dışında geçmişteki bireycilik ve bütün şiddetiyle müdahale

etmeme (laissez-faire) kendine bir yer bulamaz – bunlar elbette ondokuzuncu yüzyılın başarılarına büyük katkı vermiştir. Bunu söylememin nedeni, öğretinin doğmasına yol açan koşullarda yanlış olması değil (yüz yıl önce doğsam bu partide olmak isterdim), artık çağımız koşullarında uygulanabilirliklerinin kalmamasıdır. Programımız liberalizmin tarihi sorunlarıyla uğraşmak yerine güncel canlı, önemli ve ivedi çıkarların parti sorunu olup olmadığına bakmalıdır. Halk desteğini yitirmeyi ve biraz alayı göze almalıyız. Sonrasında kalabalıklara seslenmemiz ve bünyemizin güçlenmesi olanaklı olacaktır.

II

Güncel sorunları beş başlık altında topladım:

1. Barış Sorunu.
2. Hükümet Sorunu.
3. Cinsiyet Sorunu.
4. Uyuşturucu Sorunu.
5. Ekonomi Sorunu.

Barış Sorunu konusunda haydi sonuna kadar Pasifist olalım. İmparatorlukla ilgili olarak, Hindistan dışında önemli bir sorun olduğunu sanmıyorum. Hükümet sorunları bulunan diğer yerlerde, herkesin yararına olan sorunsuz ayrılma süreci nerdeyse tamamlandı. Ama Pasifizm ve Silahlanmayla ilgili olarak daha başlama noktasındayız. Daha önce Savaş lehine aldığımız riskler gibi bugün de Barış lehine risk almak gerekmekte. Fakat bu riskleri çeşitli koşullar altında varsayımsal olarak savaşmayı üstlenme biçiminde ele alınmasını istemiyorum. Paktlara karşıyım. Fransa'nın askeri gücünün bolluğunu dikkate aldığımızda silahsızlandırılan Almanya'nın Fransız saldırılarına karşı korunması için kendi ordumuzu bütünüyle rehin vermemiz safiyane bir davranış olur; ve Batı Avrupa'da gelecekte çıkacak her savaşta bizim de yer alacağımızı varsaymak gereksizdir. Zayıf gözükmeye riskini de alarak Tahkim ve Silahsızlanma yönünde çok iyi bir örnek verme taraftarıyım.

Sıkıcı ama önemli olan Hükümet sorununa geçiyorum. Bence Hükümet gelecekte, daha önce kaçındığı pek çok görevi üstlenecek. Bu amaçlara yönelik olarak Bakanlar ve

Meclis işe yaramaz olacaktır. Görevimiz, yerinden yönetim ve olanaklı olan yerlerde âdemi merkezîyetçilik olmalı, özel olaraksa eski ve yeni hükümetin yetkilerinin idari organlara ve yarı bağımsız kuruluşlara devredilmesini sağlamalıyız; ancak bu sırada demokratik ilkelerle Meclisin mutlak egemenliğine hasar vermemeliyiz. Bu sorunlar gelecekte İmtiyaz ve geçmişte iki Meclisin ilişkileri kadar önemli ve zor sorunlardır.

Cinsiyet Sorunu başlığı altında sıraladığım sorunlar daha önce partinin sorunu değildi. Ama bunun nedeni bu konuların kamuoyu tarafından hiç tartışılmaması ya da nadiren tartışılmasıydı. Artık değişti. Şimdi geniş anlamda kamuoyunun daha fazla ilgilendiği bir sorun yok; çok az sayıda konu daha geniş bir kitle tarafından ele alınıyor. Toplumsal önemleri en üst düzeyde; yardımları olmuyor ama gerçek ve içten görüş farklılıklarını kızıştırıyorlar. Kimileri bazı ekonomik sorunların çözümünü derinlemesine içeriyor. Cinsiyet Sorununun politik alana girmek üzere olduğundan kuşku yok. Evrensel Oy hakkında ilgili devinimler yalnızca yüzeyin altındaki daha derin ve daha önemli konuların belirtileriydi. Doğum Kontrolü ve Gebelik Önleyicilerin kullanımı, Evlilik Hukuku, cinsel saldırıların ve anormalliklerin ele alınması, kadının ekonomik durumu, ailenin ekonomik durumu – bunların tamamının var olan Hukuktaki yeri ve hala ortaçağ izleri taşıyan ortodoksluk dikkate alındığında hep birlikte uygar görüşlerin ve uygar uygulamaların kapsamı dışındadır ve eğitilmiş ya da eğitimsiz bireylerin bire bir birbirlerine söylediklerinden farklıdır.

Kimse kendini değişen bu fikirlerin yalnızca kaynayan insanlığın küçük eğitilmiş kısmını etkileyeceği sanısıyla kendini kandırmasın. Doğum Kontrolü ya da Boşanma Reformu fikirlerinin şoke edeceği kişinin çalışan kadınlar olacağını kimse sanmasın. Onlar için bunlar yeni özgürlükler, en katı zorbalıklardan kurtulmak demektir. Toplantılarında bu konuları açıkça ve zekice ele alan bir parti seçmenlerinde yeni bir canlı çıkar keşfedecektir – çünkü böylece politika yeniden herkesin öğrenmek istediği ve herkesin yaşamını derinden etkileyecek bir konunun üstesinden gelebilecektir.

Bu sorunlar aynı zamanda, yanıt vermektan kaçınılamayacak ekonomik sorunlarla karşılıklı ilişki içindedir. Doğum Kontrolü bir yanılla kadın özgürlüklerine temas ederken bir yanılla da Devletin Bütçe miktarı ya da ordunun büyüklüğü veya genel olarak nüfus hakkındaki görevlerine temas eder. Ücretli çalışan kadının konumu ve Aile Maaşı projesi

yalnızca kadının konumunu, önce ücretli iş performansını ve sonra ücretsiz iş performansını değil aynı zamanda, ortodoks müdahale etmeme (laissez-faire) kuramlarına göre arz ve talep güçlerin sabit maaşı belirlemesi veya bizim tüm koşulları dikkate alarak bu güçlerin serbestliğini “adil” ve “makul” biçimde sınırlandırmamız konusunu etkiler.

Bu ülkedeki Uyuşturucu Sorunu, her ne kadar kumar sorununu da bu başlık altında almam gerekse de aslında Alkol Sorunu ile sınırlıdır. Alkollü İçeceklerin ve Bahisçiliğin Yasaklanmasının olumlu olacağını umuyorum. Ama bunlar sorunu çözmez. Sıkılmış ve acı çeken insanlığın zaman zaman kaçmasına, heyecanlanmasına, uyarılmasına, değişiklik olasılığına nereye kadar izin verileceğinin kendisi önemli bir sorundur. Sağlığa zarar vermeyen ve eğlenenlerin cebini yakmayan koşullarda dini bayramlarda ya da izinli festivallerde makul lisansa izin vermek olanaklı mıdır ve Amerika’da bağımlı olarak anılan mutsuz sınıfın karşı konulmaz tutkusuna barınak mı olacaktır?

Yanıtı beklememeli tersine aynı zamanda üzerinde konuşmaya en yetkin olduğum ekonomi sorununa temas eden politik sorulara doğru hızla genişletmeliyim. İçinde yaşadığımız ekonomik koşullara geçişi erken dönemde açıklayabilmiş tanınmış Amerikalı ekonomist Commons’ın bölümlendirdiği üç dönemin, üç sıranın sonuncusuna girmek üzereyiz.

İlki “verimsizlik ya da şiddet, savaş, gümrük veya boş inanç nedeniyle” Kıtlık Çağı idi. Bu dönemde “bireysel özgürlük en alt düzeyde ve fiziksel zorlama ile topluluk, feodalite ya da hükümet kontrolü en yüksek düzeydeydi.” İstisnai örneklerde kısa aralıklarla birlikte bu durum (diyelim) on beşinci ya da on altıncı asra kadar normal ekonomik durumdu.

Ardından Bolluk Çağı gelir. “Bolluğun en yüksek düzeyde olduğu dönemde bireysel özgürlükler en üst düzeyde ve hükümetin fiziki denetimi en alt düzeydedir, bireysel müzakere karnenin yerini alır.” On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda kıtlık Mahkûmiyetimizi Bolluğun özgür havasına çıkarmak için dövuştük ve on dokuzuncu yüzyılda bu çağ müdahalesiz (laissez-faire) ve tarihi Liberalizmin muhteşem zaferiyle sonuçlandı. Parti üyelerinin bu kolay çağın parıltısına kapılarak bir özlem içinde olmaları normaldir.

Ancak artık üçüncü çağın eşiğindeyiz, Commons bunu İstikrar olarak anmaktadır ve “Marks’ın komünizmine gerçek bir seçenek” olarak nitelenir. Bu dönemde şunu dillendirir; “bireysel özgürlüklerde azalma, kamusal yaptırımların zorlaması vardır ama çoğunlukla toplu olarak uygulanan gizli, yarı açık, açık veya tahkim temelli kuruluş, şirket, sendika ve diğer toplu üretici, ticaret, emek, tarım ve bankacılık eylemlerine ekonomik anlamda uygulanır.” Kamusal alanlarda bu çağda yapılan istismar bir yanda Faşizm ve diğer yanda Bolşeviklikdir. Sosyalizm bir ara yol sunmaz çünkü Bolluk Çağının öncüllerinden fırlayarak ortaya çıkmıştır, aynı müdahalesiz bireycilik ve ekonomik güçlerin serbest hareketi gibi ki ikincisinden önce neredeyse herkes, Kenti Editörleri, bütün kanlı ve gözü kapalı olanlar yürek parçalayıcı biçimde boyun eğer.

Ekonomik anarşiden, toplumsal adalet ve toplumsal istikrar adına ekonomik güçleri denetlemeyi ve yönlendirmeyi amaçlayan rejime geçiş teknik ve politik olarak büyük güçlükler getirecektir. Gene de Yeni Liberalizmin kaderinin kendi çözümünü aramak olduğunu ileri sürüyorum. Bu, bugün gözlerimizin önünde Kömür Endüstrisinde, artık ağır basan fikirlerin karmaşasının sonuçları hakkında nesnel bir ders olarak durmaktadır. Bir yanda Hazine ve İngiltere Merkez Bankası arz ve talep güçlerinin serbest hareketinin ekonomik düzeni sağlayabileceği ve sağlaması gerektiği varsayımını temel alan on dokuzuncu yüzyıl ortodoks politikasını sürdürür. Hazine ve İngiltere Merkez Bankası hala –ya da bir düzeye kadar bir ya da iki hafta öncesine kadar- fiilen günümüz ekonomik yaşamı içinde ortaya çıkan serbest ticaret ile sermaye ve emek hareketini izleyen şeylere inanmaktadır.

Diğer yandan, yalnızca olgular değil aynı zamanda kamuoyu görüşleri de Commons’ın İstikrar çağından çok yollar kat etti. Sendikalar arz ve talep güçlerinin serbest hareketine müdahale edecek kadar güçlüdürler, Kamuoyu Görüşü, Sendikaların büyüyen bir tehlike olduğuna dair homurdanmalara ve kuşkulara karşın Kömür madencilerinde çalışan işçilerin asla yol açmadıkları acımasız ekonomik koşulların kurbanları olmalarına karşı Sendikaların görüşlerini destekler. Örneğin paranın değerini değiştirdikten sonra ilgili ayarlamaların arz ve talep güçleri tarafından yapıldığı eski-dünya partisi fikri, Sendikaların güçsüz olduğu ve ekonomi Kamyonunun İlerleme yolunda engel tanımadan yol aldığı, hatta bu sırada alkışlandığı elli ya da yüz sene öncesine aittir. Devlet adamlarımızın basmakalıp akıllarının

yarısı bir zamanlar doğru ya da kısmen doğru olan ama artık her geçen gün gerçeklikle ilişkisi azalan varsayımları temel alır.

Yeniçağ için yeni bir akıl bulmalıyız. Aynı zamanda iyi bir şey yapacaksa ortodoks gözükmeyen, sorunlu, tehlikeli bunlara biat etmeyerek bir yol açmalıyız.

Ekonomi alanında bu öncelikle, ekonomik güçlerin çalışmasını uyarlamak ve denetlemek için yeni politikalar ve yeni araçlar bulmalıyız, böylece toplumsal adalet ve toplumsal istikrar yararına neyin uygun ve uyumlu olduğuna dair çağcıl görüşlere kabul edilemez biçimde müdahale etmezler. Uzun erimli ve farklı biçimlere giren bu politik savaşımın açılış sahnesi kaza eseri değildir, para politikasını merkez almalıdır. İstikrar ve adaletle en sert müdahaleler on dokuzuncu yüzyıl Bolluk felsefesi kapsamında ücret düzeyi değişiklikleriyle yeterli derecede sağlanmıştır. Ama bu değişikliklerin sonuçları, özellikle de yetkililer bize bunları on dokuzuncu yüzyılda yutturulanda bile daha sert bir dozda dayattığında çağcıl fikirler ve çağcıl kurumlar açısından kabul edilemezdir.

Ekonomik yaşam felsefemizi, makul ve kabul edilebilir olana dair kavrayışlarımızı hissettirmeden değiştirdik ve bunu yaparken tekniklerimizi ya da basmakalıp kurallarımızı değiştirmedik. Bu yüzden gözlerimiz yaşlı ve başımız dertte. Güncel olayların uyarımı ve baskısı altında günden güne ayrıntılı bir parti programı geliştirilmelidir; en genel anlamlar dışında bir çerçeveden ötesinin tanımlanması anlamsızdır. Ama Liberal Parti güçlerine çeki düzen verecekse bir tavrı, felsefesi, yönelimi olmalıdır. Politikalara karşı kendi tavrımı belirtmeye çalışarak başlarken sorduğum sorunun yanıtını vermeyi sizlere bırakıyorum — ben bir Liberal miyim?